శ్రీ

మాలతి.

ఇది

కాకినాడలో, శ్రీ పీఠపురము రాజుగారి కలీజియందు

ప్రొఫెసర్

గుత్తిభాస్కర రామచంద్రరావు, బి. ఏ. యఫ్. టి. యస్ గారిచే

రచితము.

కాకినాడ సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

పోతాప్రగడ బ్రహ్మానందరావుగారిచే

ముద్రితము.

1909

శుద్ధపత్రిక.

ఫుట	పఙ్క్తి	తప్పు	ఒప్పు
5	1	నాటిక	నాటకము
,,	13	లేమనందురు	లేమందురు
7	10	దూల	తూల
8	15	ప్రాప్తుడునగు	ప్రాప్తుఁడును
15	4	ఖలలనుఁగట్టి	ఖలలనుగట్టి
32	24	మల్లికా	మాలతీ
39	17	సచేత	సచేతన
49	19	వద్ద	నొద్ద
50	24	వద్ద	యొద్ద
51	2	యాడ	నాడ
53	21	ఘాతకా	ఘాతుకా
54	16	వాఁడు	దేవా
68	13	పంథుఁడు	ఫంథి
74	18	ఎందుకే	వేటికే
78	2	యుండి	యుంపి
83	9	నిటుల	నిట్టుల
84	25	కూళుఁడు	కూళఁడు
94	13	మూ	మా
94	15	అలరఁజూపె	అలరుఁజూపె

MR. G. B. RAMACHANDRA RAO, B.A., F.T.S.

198

పీఠిక

ఈనాటకము కల్పితకథగలది. వ్యంగ్యప్రధాన మగుటచేత నావ్యంగ్యము శ్రీమద్రామాయణముగా స్ఫురించుచున్నది. ధ్వనిప్రధానమగుటచే నిది యుత్తమగ్రంథమని ప్రశంసింపఁదగియున్నది. అది యెట్లన్న, ఇందుం గథానాయకుఁడు కోసలదేశాధిపతి, చక్రవర్తి సుమనోభిరాముఁడు "నామైకదేశే నామగ్రహణ" మను న్యాయముచే రాముఁడేయని గ్రహింపందగు. సుమనశ్శబ్దము మాలతీ (జాజీ) వాచక మగుటచేఁ గథానాయికకు మాలతియని పేరిడఁబడియె. మఱి యామాలతి వసుమతీసుతయగుటచే భూపుత్త్రియైన సీతయని స్ఫురించును. వసుమతీభర్తయైన వసువర్మ జనకరాజని యెన్నఁదగియుండెడు. సుమనోభిరామునితల్లి ప్రభావతి ప్రసిద్ధురాలైన కౌసల్యయని తోఁచెడు. కథానాయకునియొక్క మేనమామ వీరసేనుఁడు వానరసేనాపతియైన సుగ్రీవుఁడని కనుపట్టు. భల్లూకభట్టు జాంబవంతుఁడని పొడకట్టు. రామాయణమున హనుమంతుఁడువోలె నిందు జాంబవంతుఁడు ముఖ్యుఁడుగ భావింపఁబడెనని స్ఫురించు. గురువు కౌశికుఁడు విశ్వామిత్రుఁడనుట స్పష్టము. మాలతిమేనమామకొడుకైన భీమవర్మయు, దొంగలఱేఁడగు దుష్టబుద్ధియు, మాలతీస్వయంవరమున ధనుర్విద్యాపరీక్షయందుఁ బరాజితులైనవారు. మఱియు దుష్టబుద్ధి రావణుఁడనియు, భీమవర్మ మారీచుఁడనియుం దోఁచును. వృషుఁడు విభీషణుఁడనియు, నర్మద త్రిజటయనియు నగపడును. కథానాయకుఁడు సన్న్యాసివేషమును దాల్చెననుటచే రాముఁడు ఋషివేషమును ధరించెననుట స్ఫురించును. వనమున నడవియు జలమునగుటచే నిక్కడ సుమనోభిరాముఁడు వనసంచరణమును వ

నధి (సముద్ర) తరణమునుం జేసెననుట తోఁచును. ఇక్కడ మాలతీసు
మనోభిరామ వివాహమహోత్సవమే అక్కడ శ్రీరామవివాహ పట్టాభి
షేకమహోత్సవముగా నెన్నఁబడినట్లు పొడకట్టు. ఈ రూపకము వివా
హమంగళము తుదఁగలది కాఁబట్టి సంతోషపరిణామమని ప్రశంసింపఁ
దగియున్నది. మఱి శ్రీమద్రామాయణధ్వని ప్రధానమగుటచే "సంత
తి సంపద్రామాయణతః" అని యుండు నభియుక్తోక్తి ననుసరించి యీ
కృతి యైహికాముష్మిక సుఖప్రదమనుటయేగాక, మోక్షఫలప్రదము
గాఁగూడ నౌనుగాన సర్వోత్తమమని సర్వసుమనులచేతం బేర్కొనం
బడుచున్నది.

ఈరూపకము శ్రీమద్రామాయణకథయే ధ్వనిగాఁ గలదగుటచే-
త నిందలి గ్రాహ్యాంశములు వేఱుగా వక్కాణింపనక్కఱలేదు. ఐనను,
ఈనాటకమందలి గ్రాహ్యాంశములెల్ల రకు న్వెల్లడిఁజేయుట యిక్కాల
మున మిక్కిలి దగియుండుటచేతఁ దద్విషయము లిక్కడ నొక్కింత వ
క్కాణింపఁబడియె.

1. కన్యకు యుక్తవయస్సువచ్చినపిమ్మట నే వివాహము కర్త-
వ్యమనుట.

2. కులగోత్రములు దగియున్నను బాంధవ్యము నెక్కొనియు
న్నను, ధనసమృద్ధియున్నను, వరునికి సుగుణసంపదయు స్వశక్తి లేనప్పు
డును, అట్టి వరునికాకన్యకకుం బెండ్లిచేయఁదగదనుట. కన్యకావిక్రయ
ము గావింపఁగూడదనుట.

3. రాజు లెంత శక్తిమంతులైనను, ఎంతటి మతిమంతులైనను,
మంత్రుల యాలోచనతోనే కృతకృత్యులు గావలయుననుట.

4. ప్రజలు ప్రభుభక్తిపురస్కృత సత్ప్రవర్తనచేతనే కృతార్థులుగాఁగలరనుట.

5. ఎంతటి సన్నిహితబంధువులలోనైనను, అయోగ్యులు స్వప్రయోజనైకపరులై, యందువలనఁ గృతఘ్నులై మోసకారులై మీఁదుమిక్కిలి తమవారికే యెన్నెని హానులఁ గలిగించి పొగిలించెదరు. గాన, మానవులు దమబంధువులయందేనిఁ దద్వ్యాపారముల నారయక యొప్పరికించి యుండఁగూడదనుట.

6. దుష్టులు దుష్టులతోనే చేరుదురుగాని శిష్టులతోఁ జేరనేరరు. కాఁబట్టి దుష్టసావాసముగలవారికి దుష్టులనియే యెంచఁదగుననుట మఱి వారిలో నొండొరు లొకరికొకరు కీడుచేయుచుం దుదకు దమరుం గుందు బొందుదురనుట.

7. ఎంతటి గొప్పవారైనను విఱ్ఱవీఁగక కాలోచితముగ వినీతవర్తనులై మెలఁగవలయుననుట.

8. నిజమైన నెయ్యుఁడొకఁడున్న నెట్టి యిక్కట్టులనైనను దొలఁచికొని సుగ మెనయవచ్చుననుట. ఆపత్కాలమునం దుపకరించువాఁడే మిత్త్రుఁడును ఆపద్బాంధవుఁడని యెన్నఁదగుననుట.

9. ధీరుఁడు దనకెన్నియిడుములుదొడరినను దనధైర్యమును మానక దిటవూని యోపికతో నాపదలఁగడచి సంపద లనుభవించుఁగాన మానవుఁడెన్నఁడును ధైర్యమును గోలుపోవరాదనుట.

10. స్త్రీసదాసుచరిత్రయగుటచేతనే తాను మానవతియని పేరొందుటయేకాక, తనపుట్టినింటికిని, మెట్టినింటికిని, గౌరవాధిక్యముఁగలిగించి వెలయించుననుట.

11. మోసముచేసిన నది యేనాటికైనను బయలుపడి యగడు గుడుపక మానదుగాన మోసముచేయరాదనుట.

12. దుష్టబుద్ధి నికృష్టవ్యాపారములఁజేసి కష్టముజెందుట స్పష్ట మనుట.

13. శిష్టులు కర్మవశమున నానాకష్టములు జెందినను తమ సుచరిత్రముచే భగవదనుగ్రహంబునం బహుసుఖంబులం బడయుదురుగావున నెటువంటిసంకటములందైనను మానవులు తమధర్మమును మానరాదనుట. ఇంక నీగ్రంథమందు గ్రాహ్యములైన హితాంశములు మంజూషయందు మణిభూషణములవలె నెన్నే నున్నవి. ఈ కృతినాయిక వసుమతీసుతయఁట ! ఈకృతియు మాలతియఁట ! గుణరత్ననిధియని యెన్నఁదగకున్నె ?

మహామహోపాధ్యాయ
కొక్కొండ వేంకటరత్నశర్మ

శ్రీ

మాలతి.

నాంది

మ. సిరి లేనవ్వుల మోముదమ్మి గులుకం జెల్వంపువాల్చూపులన్
సరస న్దన్నరికింప దోసిళుల సేసల్సల్లఁ బుణ్యాంగనల్
వరుస న్దీవుచు స్వస్తిఁ జెప్పఁగ ద్విజవ్రాతంబు శ్రీరాముఁ డీ
పురి మత్తేభము నెక్కి వచ్చె నదె మాపున్నెంబు లింపొందఁగా.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు పుష్పాంజలినిజల్లి)

ఔరా! ఏమిది? ఇంకను నటిరాకయున్నది. కారణము? (కొంతయోచన నభినయించి) కారణమా? యువతిజనసాధారణమే.

చ. కురులను దువ్వి దువ్వి నెఱిగొప్పు నమర్చి యమర్చి కుంకుమం
బరయుచు దిద్ది దిద్ది మొగ మద్దమునంగని రుద్ది దుద్ది సుం
దరు లెటఁ బొద్దుఁ గానరు వృథా మగవారలనోళ్ళు నొచ్చుటే
సరి సరి బోంట్ల నమ్మఁ గొనసాగిన కార్యము లుండునే ధరన్.

నటీప్రవేశము.

నటి—నాథా! ఇదే జోహారు.

సూత్ర—ఓసీ! పూజ్యులగు సభాసదులు వేచియుండు టెఱుఁగవా?

నటి—(సభ్యులంగని) ఆర్యులారా! మన్నింపుఁడు.

సూ—చ. కవిబుధచంద్రులొక్కెడ సుఖస్థితులై కన రాజ్యపూజ్య గౌ
రవరుచి మించి మించదె పురంధ్రి
నటి— ఆ దెంతటికార్య మార్య ?
సూత్ర—నీనవరసకౌశలాభినయ నాట్యచమత్కృతిఁ జూడవచ్చి రీ
ప్రవిమలమానసు ల్సుకృతభాగ్యము గాక మఱేమి ?
నటి— యుక్తమే.
సూత్ర—కావున నిమ్మహామహులు హర్షంబుగొంద నది యు మనకుఁ గనకవర్షంబు. ఇంతయ కాదు. వీరి సన్నిధానమే సన్నిధానము.

గీ. తమము నడఁగించుఁ గడు నుపశమముఁ బెంచు
కర్మలతఁ ద్రెంచు సుజ్ఞానకళను నించు
సుఖము నెసగించు స్థైర్యవిస్ఫూర్తి మించుఁ
బూజ్యభాషణములె దివ్యభూషణములు.

మఱియును,

గీ. అనుభవజ్ఞానసంశ్రయ మజ్ఞుల కిలఁ
బరగఁ గైదండ తెలివికిఁ బట్టుఁగొమ్మ
గుణపరీక్షణనికషంబు కోమలాంగి
యిట్టిసభ మెప్పు జగముల నెల్లఁ గప్పు.

నటి—మీరు వాక్రుచ్చినది నిక్కమే; కాని, దేశకాలపాత్రక్రియాభేదంబుల ననుసరించి మనోధర్మంబులు భిన్నభిన్నంబు లగుచుండ నందఱ నలరింప మాటలా ?
సూత్ర—అటులను టేల ?

చ. సురుచిరయుక్తియుక్తమృదుసూక్తులఁ గొందఱు శ్లేషఁ గొందఱున్
సరసపదక్రమస్ఫురణచాతురిఁ గొందఱు శయ్యఁ గొందఱున్
గురులసదర్థవైఖరులఁ గొందఱు నందఱు నాక్రమెట్టునం
దరఁ నలరించు నార కవితావనితామణి దావరించినన్

నటి—అట్టికవిత్వ మిక్కాలంబున నెట్లు ఘటిల్లు?
సూత్ర—మగువా! నీకుంగూడ నిట్టి భ్రాంతియా? అక్కటా! సారగ్రాహు లరుదు కదా!

ఉ. కాలము గౌరవప్రదము కావ్యరసజ్ఞత లేనివారికిన్
హాలహలాకృతు ల్కృతులు నాధునికంబు లఁటన్నమాత్ర ని
క్కాల మతిక్రమింప నవ కావ్యము యాఁగద యాదికావ్య మం
చేల తలంపరాదు గణుతింప విచిత్రము నీదువాక్యముల్.

నెలఁతా! పౌరాణికంబులైననేమి యాధునికంబులైననేమి రసజ్ఞులు దివ్యచక్షువులుగా నుండిన అసారంబులని యెన్నఁబడిన కావ్యములు సయితమొక్కెడ సారవంతములై చెలంగు.

గీ. నెరసులున్నఁ గొన్ని నిరసింపరు రసజ్ఞు
లరసి రసముఁదీసి యనుభవింత్రు
పంకజాతమిద్ది పనియేమియని తేఁటి
పోనె? పూని తేనె లానుఁగాని.

నటి—ఆర్యపుత్రా! భవితవ్య మేమి?
సూత్రి—కాంతా! పురాణకథాప్రధాననాటకంబులు చర్వితచర్వణంబులవుటనవి యిప్పు డభిరుచింపవు.
నటి—అవి యభిరుచింపవు. కల్పితకథాప్రధాననాటకములుం బెక్కు లిప్పటివి కానరావు.
సూత్రి—చాలు ఊరకుండుము "మాలతి" యను నాటకముజ్ఞప్తికి రాలేదా?
నటి—ఏమేమి? మాలతియా? ఎందులోనిది? కవి యెవడు?
సూత్రి—ఎందులోనిదన్నం దనలోనిదే. కవియన్ననో

గీ. సతత పంచాక్షరీమంత్ర జపగరిష్ఠుఁ
డలరు శ్రీరామకృష్ణార్యుఁ డతనిసుతుఁడు
రామచంద్రుఁడు జానకీరామఁగూడి
వన్నెఁగాంచెడె భాస్కరాన్వయము చెలఁగ.

మఱియును నతనికి

ఉ. వేంకటలక్ష్మమాంబ గుణవిశ్రుత సాధుచరిత్ర తల్లి; ని
శ్శంకదయార్ద్రచిత్తు లనుజన్ములు సుబ్బయ, సింగయార్యులున్,
వేంకటరామశర్మ యను వేత్తయు; నందఱ కగ్రజాత యే
వంకర లేని భవ్యగుణబంధుర వేంకటసుబ్బమాంబయున్.

కబ్బంబన్నో మృదుమధుర సమయోచితరసాలశాలమై రసాలఫలంబు చెలువున మాధవానుగ్రహపాత్రముగా నుండు నదె కనుంగొనుము.

చ. నెలకొని మావి కెంజిగురుసీడల జోడుగఁ బాటఁబాడు కో
యిల లవె కాయ పిందియల నేర్పడ ముక్కులనొక్కి చల్లు రా
జిలుకలఁ జూడు పూఁబొదలఁ జిప్పిలు తేనియ లాని తేంట్లు పె
ల్లలరెడు గాంచు మార తరమా వరమాధవు నెన్నఁ జాతురిన్.

నటి—ఇటు గనుంగొనుఁడు.

చ. మగఁటిమి మారునాజ్ఞఁగొని మాధవుఁ డొయ్యనఁ గన్నుఁగీఁటుఁ దాఁ
బొగరునఁ బూలఁ జుట్టికొని పొంగుచు నార్చి మధువ్రతాళి ము
జ్జగముల జైత్రయాత్ర నెసఁ జాటఁగ నంతట మేలు కాంచి కెం
జిగురుల బాకు లూని జగజెట్లుగఁ జెట్లు చెలంగె నల్దెసన్.

(తెరలో కలకలము)

సూత్ర—నిలు నిలు మాళవపతియగు వసువర్మమహారాజుగారు దేవియగు వసుమతీదేవింగూడి మంత్రశాలకు వచ్చుచున్నవారు. మనమిచ్చట నుండుట యనుచితము. కొమ్మా! రయమ్మున రమ్ము. పోవుదము.

ఇది ప్రస్తావన.

మాలతి—నాటిక.

ప్రథమాంకము

రంగము

(మాళవదేశములో ఉజ్జయినీనగరియందు మంత్రశాల అందు వసువర్మ, వసుమతీదేవి, మంత్రి సునీతియు ననువారిప్రవేశము)

వసు—సునీతిశర్మా! ఇఁక నీయభిప్రాయ మెట్టిది?

సునీ—ఏలికా! కన్నవారలకు బిడ్డలందుఁ గల మక్కువ మాబోంట్ల నిట్లడిగింపుచున్నది. కాని, మీ రెఱుంగని దిందేమున్నది. మీయన్నముఁ దినుచున్న మాకు భావ్యమని తోఁచినసంగతి మీరడుగకున్నను విన్నవింపవలసినది సచివధర్మమే కదా! వరునియందరయదగిన యంశములు, విద్య, సాంప్రదాయము, వివేకము, ఆరోగ్యము, ప్రాయము, అట్లుగాక డబ్బుకలవాఁడనియు, సన్నిహితసంబంధ మనియు, రాకపోకలకు వీలుగ నుండుననియు, నాలోచించి విపరీతవర్తనునికిఁ గన్యకం గట్టిన వివేకు లేమనందురు? కావున, నీభీమవర్మసంబంధ మంతయుక్తముగాఁ గన్పట్టదు. మేనఱికమునంబట్టి మీ నీడను మహారాజుకొడుకువలె మనుచుండి నెమ్మదినుంట మాని దుష్టులఁ ద్రాగుఁబోతులఁ జూదరులం గూడి త్రిమ్మరియై తిరుగుచుండు నితఁ డెక్కడ మన మాలతి యెక్కడ "నక్కయెడ నాకలోక మేడ" యుక్తాయుక్తంబు లించుకయైన విచారింపవలదా! వినయసౌశీల్యాది గుణసముద్ర యగు మాలతి నీతనికింగట్టిన "కాకిముక్కునకుం దొండపండు గట్టినట్టుండు"

వసుమతి—మంత్రివరా! నిజముఁ జెప్పితివి. లోకములో సామాన్యముగా నింగితజ్ఞులగు మంత్రులు ధర్మబద్ధులుగాక ముఖప్రీతివచనము లాడి స్వోదరపూరణపరాయణులై యుందురు కాని నీవంటివా రుండు టరుదు.

వసు— ఇంతకు మనమాలతియభిప్రాయ మెట్టిదో? ప్రాప్తవయస్కయగు బాలికవిషయమున మనము వరునియొక్క కేవల కులశీలముల విచారింపఁదగినవార మేకదా ?

వసుమ— ఔను. "శంఖమునఁ బోసినఁగాని తీర్థము కానేరదు." మన మాలతిని సుమనోభిరామచక్రవర్తికిం గూర్చిన,

సునీతి— మాణికంబును దరణిఁ బట్టినట్లుండు.

వసు— మీరు "స్వర్గమునకు సోపానములఁ గట్టుచున్నారు" రాజరాజగు సుమనోభిరాముఁ డేడ మన మేడ "వియ్యమునకుఁ గయ్యమునకు నెయ్యమునకు సమతవలయు" నని వినమా? "అందనిమ్రానిపండ్ల కఱ్ఱు సాపనేల?" అట్టిభాగ్యము మనకు లభించిన "పిచ్చుకుంటిపై భాగీరథివచ్చినట్లుండదా?"

సునీతి— రాజన్యమాన్యా! మనమాలతి సుమనస్సామ్రాజ్యపద ప్రాప్తికైనం దగునన, భూపతు లెంతవారు వాత్సల్యాతిశయమున మీ రెఱుంగరు కాని, నిష్కళంక క్షత్త్రియకులసంభూతులగు మీకాచింత యేల సుమనోభిరాముఁడు మాత్ర మున్నట్టుండి మింటనుండి యూడి పడెనా ?

వసు— సచివోత్తమా! ఇందులో నెన్నియో చిక్కులుకలవు.

వసుమ— కన్యకనిమ్మని వారైవచ్చిన నుచితముగా నుండును కాని; మనమే ముందుపడు టెట్టిది ఒకవేళ వారు మా కక్కర లేదన్న-

వసు— అదియే నేనాలోచింపుచుంటిని.

సునీతి— రాజోత్తమా? "ముంజేతికంకణమున కద్దమేల?" క్షత్త్రియులకు స్వయంవరవిధి విహితమే కదా. ఇట్లని యాచక్రవర్తికి లేఖ నంపినం బొ[illegible]హాని యెట్లు?

వసుమ— బాగు బాగు సమయస్ఫూర్తి యిట్లుండవలదా?

వసు— మంత్రీ! తక్కిన కార్యభాగము లన్నియు నీయందు నునిచితిని ఔచిత్యంబుం బర్యాలోచింపుము. పొమ్ము. మేమును మాలతిం గని యింగిత మెఱింగెదము. దేవీ! రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

2 వ రంగము.

కోసలమున రాజగృహము.

(ప్రభావతి- రాజమాత, కుశల- సఖి, కౌశికుఁడు- ఆచార్యుఁడు ప్రవేశము)

ప్రభా— గురువరా! ఆశలు వీచీతరంగన్యాయము ననుసరించి బ్రదికినన్ని దినములు ప్రాణుల బాధింపుచుండును

గీ. ధనము దారయుఁ బుత్త్రుండు ననెడు పురులు
మూఁడు పెనవేసి సెలగోల త్రాఁడుఁ జేసి
ఆసమది వారువమును నా యాసగతుల
దోలు నెడలేక జీవుఁడు దూల వెతల.

గీ. వయసు దాఁటినకొలది నింద్రియములొలిఁ
జేవ చెడి మాయుఁ బూర్వంపుఁ జేష్ట లుడిగి.
తృష్ణ యటుగాక తారుణ్య తీవ్రదశను
గనును బలి యజ్ఞశాల వామనునిభంగి.

కౌశి— అమ్మా! అనేకజన్మవాసనాపరికల్పిత మగు సంసారచక్రలక్షణమే యిట్టిది. ఈసంసృతివృక్షమున కాశయే మూలము. మధ్యాహ్నదరిద్రులు జీవనాధారము సిద్ధించినఁ జాలునందురు. అదిలభించిన, నైశ్వర్యసంపన్నులైనం బాగుండు నందురు. అదియు నొనఁగూడఁ బ్రభుత్వమునకు, డాంభికములైన బిరుదులకు నేకారుదురు. పుత్త్రులం బడసి వైరాగ్య మూనెద మని కొందఱు దలంచి వారుదయించిన నుపనయనవివాహాది క్రియలం బరిపూర్తిఁ జెందించి యట్లు గావించెద మన్నియు. పౌత్రముఖావలోకముఁ జేసి సన్యసించెద మనియు తెండమావులంబో జలభ్రాంతిచే దారికి దూరగులగు బాటసారులకైవడి జలబుద్బుదప్రాయమగు నాయువుం దిరమ్మని నమ్మి యంధపరంపరాన్యాయమున మృత్యువునోటం బడుచుందురు. ఇది లోకవైచిత్ర్యము.

కుశల— విదితవేదితవ్యులగు తమవంటివారి కానిబ్బరము కల్గుంగాని సామాన్యులగు మాకెట్లు సాధ్యము?
ప్రభా— అందులో క్షత్త్రియులకు.

ఆ. రత్నఖచితమకుట రాజితమూర్ధంబు
చూడ మేడిపండు సొబగుమీఱు
లెక్కలేనివగలు పెక్కులు లోలోన
తెవ్వవేయనీక యొప్పుచుండు.

కాశి— కాని, స్త్రీలకు మీకా విచారమేల?
ప్రభా— "స్త్రీమూల మిదం జగత్తు" ని మీబోఁటియభిజ్ఞు లనుచుందురు కదా.

ఆ. పెక్కువగపులనెడు పెనుబాములం గల
మొగలిచెట్టై చుమ్ము యొగి జగంబు
దీనిమూల మయిన స్త్రీ దుఃఖరూపంబ
వేపవిత్తు చూత వృక్ష మగునె.

ఇంతేల? మంచిచెడ్డ లనుభవించితిని. తుల లేనిసిరుల నోలలాడితిని. అధికారగౌరవములం గల్గి చక్రవర్తిపదప్రాప్తుడ నగు ప్రాప్తయావనుఁడైన తనయుంబడసితిని. ఇఁక నైన నివృత్తిమార్గ మాలోచించుకొంద మన్నఁ బుత్త్రిని వివాహప్రతిబంధము సైంధవుఁడై యడ్డుపడినది. నా మేనకోడలగు నిందిర నిచ్చి వివాహము చేయింపవలసినదని దానితండ్రి వీరసేనుఁడు బ్రతిమాలుచున్నాడు. నాకును తోఁడబుట్టు వొక్కఁడే. ఏకపుత్త్రివిషయమున నంతమాత్రమే నియ్యకొనకుండినం బుట్టినింటిసంబంధ మింతటితోఁ దీఱునుగదా. [illegible]మనోభిరాముఁడు కన్యక కీడుచాలదు. నాకక్కఱలేదనుచున్నవాఁడు. వివేకి యగుకొడుకుతో నే నేమని ముచ్చటింతును. "ముందర నూయి వెనుక గోయి" ఈధర్మసందేహము నాయెముకనంటి బాధింపుచున్నది. తా మెట్లో చెప్పి నాతనయు నొడంబఱచిన బాగు. నాకుమారుఁ డరుగు దెంచు వేళ యైనది. మేము వెడలెదము.

కాశి— నాకును ఆహ్నికావసరముగా నున్నది. వెళ్ళెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

3 వ రంగము- వింధ్యాటవి.

భీమవర్మ ప్రవేశము.

భీమ——ఔరా! ఈమాళవుని కింత పోతరమా? మేనమామ యని యిన్నాళ్ళూరకుంటిని. ఇఁక నేనా, వీఁడు కన్యక నిచ్చిన నెంత? యియ్యకున్న నెంత? నా సామర్థ్యము నెఱుఁగఁడు. మాలతీస్వయంవర మెట్లు తెల్లవాఱునో నేఁజూడక పోదునా? నేలఁ బెట్టి కాల రాచెదను. నాయిష్టుఁడైన దుష్టబుద్ధికి ధూపము వేసెదను. వానికిట్టి కార్యములు నీరుద్రాగినట్టు. చిటికెలో నెట్టి కార్యమైన నెఱవేర్పఁగలఁడు. నేనా దొంగల రాయనిం జూచివచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

(దుష్టబుద్ధి- పరిచరులగు దొంగలతోఁ బ్రవేశము)

దొంగలు——హాయి. హరిహరసురలకభేద్యంబుల్, హరికరిశరభగణాఢ్యంబుల్
పరమరహస్యములగు మననెలవులు, పరికింపఁగ దుస్సాధంబుల్
అరిమురి వనతరులరుదారన్, ఖరకరకిరణము లెట దూరన్
తెరువు ల[illegible]ంగక తిరమగుచీఁకటి, తరువుల తెరగున చెలువారన్
తెరువరు లెఱుఁగక యిట రాఁగన్, బరువు వారలది విడిపోఁగన్
మఱి వైతరణిం దాటుట కనఁగన్, మరణము శరణం బగు వేగన్.

దుష్ట—— మిత్రులారా! మీ కాచింత యేల? సుమనోభిరాముఁడు కాఁడుకదా? మూఁడుకన్నులవాఁడగుఁగాక. నిన్న మొన్నటి రాచబిడ్డఁడా నన్నుఁ జిక్కించుకొనుట. ఇయ్యడవులం జొచ్చిన యదృష్టహీనుఁ డెఱచేతఁ బ్రాణంబులు పట్టుకొని తిరుగవలసియుండును. "హనుమంతు నెదుటఁ గుప్పిగంతులా" ఈగ్రుడ్డిబెదరింపులకు బెదరెదననుకొనెనా? గ్రుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించె నన్నట్లు ఇట్టిదాసరు లెందఱైరి.

మ. హరిభల్లూక వరాహ ఖడ్గమహిష వ్యాఘ్రోర్భటీభీకరం
బురువల్మీకనికుంజకీచకశిలా త్యుగ్రప్రకీర్ణంబు ని
ర్ఝరకాంతార నగాగ్రచుంబితనభోభాగంబు వింధ్యాటవిం
దరమా నన్ జెనక న్మహాబ్ధి మకరిం దా క్రొన్నె శ్వానం బెటన్.

౧ దొంగ—ఏలికా! అచ్చక్రవర్తి మనపైకి వచ్చునన్నవార్త నీలివార్త. నే నమ్మను. మనయునికిపట్టును, ఇందుబాటసారులఁ గాళికకుఁ బలిపెట్టువిషయ మిఁకను లోకులకుఁ దెలియదనియె నానమ్మిక.

౨ దొంగ—మననమ్మికలకేమిలే "పిల్లి కన్నులు మూసికొని పాలు ద్రావుచుఁ దన్నెవరును జూడలేదనుకొనుచున్నది".

౩ దొంగ—తన సామ్రాజ్యమునకుఁ గంటకప్రాయులుగా నున్న మనల నున్మూలింప నాచక్రవర్తి తనమేనమామ వీరసేనుని నియమించినాఁ డను గాలివార్త కలదు.

దుష్ట—కనుక మనమిప్పు డొడలంతటం గన్నులు కలిగి మెలఁగవలయు. ఇంతలో వృషుఁడు రానేవచ్చును. అప్పటికిఁగాని కర్తవ్యాంశము తేటఁపడదు.

భీమవర్మ ప్రవేశము.

భీమ—(తనలో) ఔరా! "వెతకఁబోయినతీఁగ తనకాళ్ళకేతగులుకొన్నట్లు" దుష్టబుద్ధి యిచ్చట నాకుఁ దటస్థించెను. మంచిది. మంత్రముఁ బ్రయోగించెదను. (ప్రకాశమున) ఓహో! ఇదేమియాశ్చర్యము! మిత్రమా?

దుష్ట—ఏమోయి! భీమవర్మా నేనెవ్వరోయనుకొంటిని.

భీమ—మఱెవ్వరి కింతధైర్యము. ఇతరుఁడైన "వంటయిల్లు కుందేలు చొచ్చినట్లుండదా"

దుష్ట— మేము లోకాభిరామవార్తలు ముచ్చటించుకొనుచుంటిమి. నీవును కాకతాళీయముగా వచ్చితివి. మాళవదేశమునుండి వచ్చితివి కదా! నీకక్కడ మాప్రస్తావమేమైన వినవచ్చెనా?

భీమ—మీప్రస్తావము లేనిదేశము కలదా? దుష్టబుద్ధి కలలో నగపడ గడగడ వడఁకనిధనికుఁడు గలఁడా? వింధ్యాటవికిఁ జుట్టుపట్టుల ముప్పదియామడల ప్రదేశమందు ఆయాదేశముల బాధింపమని మీరు మాటయిచ్చిన నచ్చటచ్చటి ధనికులందఱు గ్రామమున కింతయనియు, సంస్థానాధిపతులు సంస్థానమున కింతయనియుఁ, గప్పము నేటేట మీకు సమర్పించుకొనుటకుఁ గొన్ని యాలోచనలు జరగుచున్నవి. అయిన దానికిఁబ్రతిబంధము గొప్పదొక

టి కలదు. ఏమని చెప్పుదును! చెప్పితినా "తా నెక్కిన చెట్టుకొమ్మను తానే నఱుకుకొన్నట్టు లగును." చెప్పనయితినా, మిత్రద్రోహఫలము చేకూఱును.

దుష్ట——భీమవర్మా! చాలింపు నీశ్రీరంగనీతులు. ఉన్నదేమో వెళ్ళఁగ్రక్కు.

భీమ——ముందటికార్యము లెట్లున్నను అడిగినప్పుడు చెప్పక తీఱదుకదా! దీనికంతయు మామేనమామయే మూలము. ఆమాళవుఁడు చోరునితో నిట్టిసంధి క్షత్రియుల కుచితమా? పౌరుషహీనమైనబ్రదుకుబ్రదుకుటకంటె మరణము మానగుఁగదా యని యుపన్యసించి కొంతమంది రాజన్యులమనంబులు మరల్చి చక్రవర్తియగుసుమనోభిరామునితో రాయబారము జరపుచున్నాఁడు.

దుష్ట——మిత్రులారా! మనమనుకొనుచుండిన వార్తకిదియే మూలమగునోపు.

దొంగలు——తప్పదు. తప్పదు.

దుష్ట——(భీమవర్మంగాంచి) కాని, పిమ్మట?

భీమ——తనపుత్త్రిక నాసుమనోభిరామున కిచ్చునట్లు నిష్కర్షించుకొని దానియొక్క స్వయంవరము నిమిత్తమాత్రమునఁ జాటింపించెను.

దుష్ట——అయిన నీపని సున్నయా?

భీమ——నాపనిమాటయెట్లుండినను సుమనోభిరాముఁడును, మాళవుఁడునొక్కటైన మీపని యేమగునో విచారించుకొనుఁడీ.

దుష్ట——మీమామ యింతటివాఁడటోయి!

భీమ——శకునికి మేలుబంతిపెట్టినవాఁడుకదా! అతనియాశ కవధిలేదు. ఆకాశమునకు నిచ్చెనను వేయుచుండును.

దుష్ట——అదినిలచిననాఁటికి చూచుకొందము. నాముందర నా వీనితంత్రములు? చూడు నాతిరుమంత్రము. కాని, స్వయంవర మెప్పుడు?

భీమ——ఇఁక రెండు నెలలనాఁటికి. అదికాకుండఁ జేయవలెను. "ఆలస్యాదమృతం విష" మ్మని యుండుంగద? ఆస్వయంవరమిఁక నెన్నిదినములోలేదు.

౧ దొంగ——అది యెట్లుసాధ్యము?

భీమ——కన్యకను మాయముచేయవలెను. (అని చెవిలో)

దుష్ట—అట్లయిన యీభారమంతయు నీదే. నీకుఁదగిన పరిచరులఁ దోడుగా నిచ్చెదను. నాటికి నేనును వచ్చెదను.

భీమ——సరి ఆలాగే. మీకు మూఁడుదినములు ముందుగానే చెప్పి యంపెదను.

దుష్ట—(భటులం గని) మీరీ భీమవర్మతో వెళ్ళుఁడు. కత్తిమీఁద సాముజ్ఞప్తియుంచుకొనుఁడు వెళ్ళుఁడు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

సుమనోభిరామచక్రవర్తి, కౌశికుఁడు, విదూషకుఁడును,

(ప్రవేశించుచున్నారు.)

కౌశి—సార్వభౌమా! సమస్తధర్మములకు మూలము వివాహము. అది పురుషుని యుత్పథప్రవర్తన కంకుశము. పాపకార్యముల కెడమియ్యక దయాదాక్షిణ్యాది సుగుణసంపదల కాలవాలమై ప్రజల కనుబంధ మెక్కుడుగఁ గల్గించును. దురభిమానముం బోఁగొట్టి సంతునెగడున నెల్లప్రాణులందు సమరసభావ మతిశయిల్లం జేయును. భార్యకర్థాంగియని ప్రతీతి. దానిం జేపట్టినఁగాని పురుషుండు పూర్ణుండుకాఁడు. ఒంటి తెడ్డుచేఁ బడవయు నొంటి ఱెక్కచేఁ బక్షియు నెట్లు తమగమ్యస్థానముం జేరఁజాలవో అవివాహితుఁడు నట్లే తనజన్మయాత్ర నిర్వర్తింపఁజాలఁడు. విషయమిట్లుండ నీ పట్టుదల నాకంత భావ్యముగఁ గన్పట్టదు.

ఆ. చక్రవర్తి వగుచు జనుల నెమ్మనముల
కనుగుణంబుగాఁగ నవనినేలు
టుడిగి పేదమాట లుచితమే యిటులాడ
బడుగుబాపనయ్య పగిది ఱేఁడ.

సుమ—అంతర్ముఖులగు మీరే యిట్లు సెలవిచ్చిన నేనేమందును! "స్త్రియంత్యక్త్వా సుఖీభవ" యని మీవంటిప్రాజ్ఞులు పలికిరి కదా!

కౌశి—అనఁగా వ్యామోహమును వదలుమనుట. కత్తి యాత్మరక్షణకు నాత్మహత్యకు నుపకరించుభంగి, స్త్రీవిత్తములను రెండు నాత్మహితమునకు నాత్మహానికి నుపయోగించు. పసిబాలునికిం గత్తివలె నవివేకికి స్త్రీవిత్తము లనర్థ

ప్రతిపాదకము లవుంగావున నట్టివాని కావచన ముపదేశింపఁబడెను. వివేకసంపన్నుఁడవగునీవంటివానినెందఱోకల్పతరువుచందంబున నమ్మి మేఘజలంబులకుఁ జాతకములమాడ్కిఁ బ్రజలు ప్రతీక్షించికొని యున్నవారు.

మ. కులధర్మోచిత శీలరక్షణము లోకుల్మెచ్చఁ జేయన్వలెన్
నిలుపంగావలె సత్యధర్మములఁ బూనికన్ క్షాత్రమేపార స
త్కులసంజాతను బెండ్లియాడవలెఁ బుత్త్రుల్ పౌత్రులుంగల్గి భూ
స్థలిఁ బెక్కేఁడులు ధర్మరక్షణకు సంతానంబు నాటన్వలెన్.

విదూ—ఔను. తక్కిన నెట్లుండినను "సంతానంబు నాటన్వలెన్" రాజరాజా, ఇది నీకుదినాటన్వలెన్. ప్రపంచవ్యవహారమున కిదిమూలము. ఇట్లనికదా, ఎంతకూటిపేదలైనను కానికూళ్ళైనఁ గుడిచి కన్నియం బెండ్లాడుచుందురు. అప్పుడు చావనున్న ముసలివాఁడును పసపుబట్టలతో శ్మశానవాటిక నలంకరింపం దలంచును. పశుపక్షి క్రిమికీటసామాన్యమగు నీప్రథమధర్మమునే లోఱంగిన పురుషుఁడు తక్కినవాని కెట్లోపు. "ఇంట గెలిచికదా రచ్చ గెలువవలె."

సుమ—మూర్ఖుఁడా! వివాహమంత చులకనగా భావింపవలదు.

విదూ—ఏమయ్యా? రాజరాజవగు నీకును మాగ్రహచారమేనా? డబ్బుండిన కన్యకల కేమి తలతోనడచిరారా? నాచేతికొకసంచినిమ్ము బెల్లపుసీమనుండి నీవుకోరినపిల్లనెల్లుండికిఁ బట్టితేకుండిన నాముఖావలోకనము సేయవలదు.

కౌశి—అవివేకుఁడా!

చ. పశువులు పాపచిత్తులు కృపారహితాత్ములు పిండవిక్రయుల్
శిశువులఁ గన్నకూనలఁ బ్రసిద్ధముగా వెలకమ్మి సిగ్గులే
కశనము మన్నగాఁ దినుచు హాయిగ నుండుటకంటెఁ జచ్చుటే
కుశలము. కన్నెనమ్మి మనుకుత్సితవర్తను లాత్మవంచకుల్.

ఇట్టి పాపగర్భంబులంబుట్టిన నిర్భాగ్యలం బెండ్లియాడ నధార్మికులుం గేవలపశుక్రియాలంపటులగు చపలచిత్తులకుం జెల్లుఁగాని, ధర్మపరిపాలనైకతత్పరుల కనుకూలించునా? ఇంతకును ఘనచక్రవర్తికిఁ జతుస్సముద్రముద్రిత

సర్వసర్వంసహాభారభరణ ధురీణులగు నృసింహ కిశోరంబు లుదయింపవలె నది కావున నకలంక కులశీలంబు లతిముఖ్యములు.

గీ. రూపగుణ లక్షణోపేత లోకమాత
సకలసౌభాగ్యవిఖ్యాత సాధ్వి పూత
వంశమునఁ బాలకడలిని పద్మవలెనె
పొడముగా కథమాన్వయమునఁ గలుగునె?

రాజరాజా! మనయిందిరకు మించిన మంచిసంబంధ మగుపడదు.

సుమ—గురువరా! ఎన్నియోధర్మమర్మము లెఱిఁగిన మీకును బొఱపాటులుండునా?

విదూ—కొండయెక్కుడ తూనికగుండెక్కుడ.

కాశి—ఏమంటివి?

సుమ—ఆమాటకేమి కాని, గురువరా! పురుషుని వివాహవిధికిఁ బ్రాయమెట్లు ముఖ్యమో స్త్రీకి నది యట్లేకదా! అతిబాల్యవివాహము లెంతటియనర్థప్రతిపాదకములై యార్యధర్మముల నడుగంటఁద్రొక్కి ముక్కుపచ్చలాఱని యెందఱు బాలికలఁ బ్రదుకుల నడవిఁగాసిన వెన్నెలలంగావించియుఁ బురుషుల సత్త్వహీనుల నల్పాయుష్కులం జేసియు బ్రపంచమును దుఃఖసాగరమున ముంచవయ్యె? సన్మార్గప్రవర్తకులమగు మనమేయిట్టియక్రమవర్తనకుం దొరకొనిన సామాన్యుల ననసేల?

విదూ—ఇంతకు ఋణానుబంధ మొకటి గొప్పది. "ఋణానుబంధరూపేణ పశుపత్నీసుతాలయాః" అని యుండెంగద! కొండమీదనుండిననేమి? కడలియందుండిననేమి? అనుకూలకాలము సమకూన భాగ్యవశమున నెవరికెవరో ముడిపడుచుందురు. అట్లుకాకుండిన మరుమరువపు మొలకవలె నుండు గుణవంతుఁడగు పతిం గలిగియుఁ గుత్సితవర్తనుఁడునుఁ గురూపుఁడు నగు జాతిభ్రష్టుని స్త్రీయును, గుణరూప వయోవిశేషంబుల లక్ష్మిం దిరస్కరించు కులకాంతంబాసి ప్రుచ్చిన గవ్వఁజేయని హీనదాసింగూడి మానాభిమానంబులు వీడి తిరుగుపురుషుఁడు నుండుట జూడమా!

సుమ—నిక్కమే. వలపొకరివశము కాదు.

చ. వలపువిచిత్ర మెప్పుడది వావిరిగల్గునొ యెందుఁజొచ్చునో
పిలిచినరాదు పొమ్మనిన వెళ్ళదు తొంటి ఋణానుబంధ శృం
ఖలలనుఁగట్టి దంపతులఁ గర్మవశంబునఁ గూర్చుఁ గొండలన్
మొలచిన నెల్లికాయలు సముద్రపునుప్పును గూడఁ జూడమే.

(తెరలో గంట వాగును)

అదిగో ! ఓలగమునకుం బోవువేళ యైనది.

కాశి—నాకును మాధ్యాహ్నికము కొదువగా నున్నది. రాజన్యా ! సుఖీభవ.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

మాలతీ నాటకము

ద్వితీయాంకము.

ప్రథమరంగము—ఉజ్జయినిలో నుద్యానవనము.

మాలతి, (మాళవరాజపుత్త్రిక) కమల, సుచతుర, మదవతి, (సఖులు) ప్రవేశము.

అందఱు——ముదిత. చెలిమిఁ జెలఁగు రసాలసాలము
తెలిమి మనకనుకూలముల్
మాలతి—— చెలఁగి నిక్కెనఁ దాఁకునే
సుచ—— పొలఁతి నీతలఁ దాఁకునే
అందఱు—— అలరు లలరఁగ నలరువిలుతుం
డలవుఁగాఁ గ్రొమ్ములుకులం
మాలతి—— గలికి కొని పై దూఁకునే
సుచ—— అలుక నిను దూదేఁకునే
అందఱు—— కలసి కలకల రామచిలుకలు
పలుకుఁ దేనియ లొలుకఁగా
మాలతి—— దొలుకు నామది మక్కువన్
సుచ—— మెలఁకువగఁ గను ముక్కునం
అందఱు—— దలుక నలికులవేణి యొఱ్ఱగ
మలఁగి మలమలలాడెదున్
మాలతి—— చలమునన్ మఱుఁ డాయుదున్
సుచ—— తెలియు నీపని యూరొడన్.

మాలతి—— గీతరత్నావళి.

చల్లనితెమ్మెర లెల్లెడఁజల్లిన మల్లెలఁ గనుఁగొను మదవతిరో!

మదవతి——మల్లెలె? మరుశితభల్లములు భళీ! ఝల్లనునెద నటఁ జనకబలా

కమల—— చల్లునె యిటు పసిపిల్లలు కడు భీతిల్లఁగఁ బలుకుటఁ బాడియటే

సుచతుర——(మాలతి కైయిడుకొని)

చెల్లెల, రమ్మ విపల్లవమగు నీ పల్లవరాజముఁ బ్రార్థింపఁగ.

(సఖులు నగుదురు)

మాలతి——హాయరగడ. లలన లల నట నెమలినృత్యము

చెలువ చెలువగు నలువకృత్యము

మదవతి—— కొమ్మ కొమ్మఁ గదల్చి పువ్వులఁ

గొమ్మ కొమ్మని దుల్చె దవ్వుల.

కమల—— నిక్కి నిక్కియుఁ గొట్టకొనలకు

నెక్కి కెక్కకు చెట్ల ననలకు.

సుచ—— వెలగ వెలగల దిదిగొ చూడుము

వెలఁది వెలవెలఁ బాఱ వేడుము.

బాల—— తెఱవ తెర వరికట్టెఁ దుమ్మెద

వెర వెఱుఁగ నిఁకఁ బ్రోవు నమ్మెద.

చెలులారా, రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

మద——ఓకమలా! ఓసుచతురా! రండి రండి మనమాలతి నొక పాడుతుమ్మెద తొందఱ వెట్టుచున్నది.

సుచ——ఓ పాడుభృంగమా, తొలఁగు తొలఁగు మా యంగనామణి యనంగుని నారి కాదు.

మాలతి——అమ్మరో! ఇంకను నన్నిది వదల కున్నది.

కమల——నీ ముంగురులం గని భ్రమరకులం బని భ్రమఁ జెందినది.

సుచ——కాదు కాదు మన సఖి ముఖంబును గని కమల మనుకొన్నది.

మద——కొండంత యాసచే పాప౯ మావచ్చిన చాళి నీగయ్యాళి యిట్లొక మక

రండ బిందువైన నాసంగక తరిమి వైచి యొడిఁ గట్టుకొన్న పాప మెట్లు పోవును?

సుచ——దీని కింత ప్రబహ్మలోచనా? శాస్త్రకర్త లంత విచారశూన్యులా? అతిథి యైన మధువ్రతమున కాతిథ్య మీయని పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముచ క్కఁని రాకొమరు నాకఁని వాతెర తేనియలందనుపుట. ఇది మన మాలతి తలపోసి యే యున్నది.

మాల——చాలుఁ జాలు మీమాటలు. ఓ సుచతురా! ఓకమలా! ఇఁక మీఁద నిట్టులాడిన నే నోర్వను జుఁడీ? చాలుఁ జాలు మీచెలిమి.

సుచ——ఓహో! ఇదేమి చెలీ ఇంతకే యింతకోపమా? ఇంతకు నేమి మన్న దేమి? నీమేలు గోరు వార మగుటంజేసి నీవు గ్రకుఁన నాక రావట్టిం జేపట్ట మాకన్నులారఁ జూచు భాగ్యమును బ్రతీక్షించి యంటిమి కాని యందులో మ చే మున్నది?

మద——చెలులారా! మనము వచ్చిన పని యేమి చేయు చున్న దేమి? మీలో మీరిటు తర్కించుకొనుచుండ వసంతపూజావసర మతిక్రమింపకున్నె? కుసుమంబులు సిద్ధముగా నున్నవి రండు రండు.

మాల——అటు చూడుఁ డటు చూడుఁడు! మన కమల యల సహకారమునకుం బూవులఁ బుట్టం దవిలింపఁ బోవు రభసంబునఁ బూలఁ జల్లు కొన్నది.

సుచ——కమల కదా! సహకారసన్నిధిం దన పుష్పవతీత్వముం బ్రకటించెను.

మద——సఖులారా ఇటు రం డిటు రండు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

భీమవర్మ దుష్టబుద్ధియుఁ గొందఱు దొంగలుం బ్రవేశించుచున్నారు.

భీమ——మీ చాకచక్య మిప్పుడు చూపవలెను. ఏ మాత్ర మవివేకముగా నటించినను పిట్ట లెగిరి పోవును. అందఱు నన్నెఱింగిన వారలగుటచే నేనిచ్చట నుండినఁ బ్రమాదము పొసఁగును. కాన మార్గంబును గని పెట్టి యుండెద.

దుష్ట——మంచిది నీవు వెళ్ళుము (భీమవర్మనిష్క్రమించును)

చెలికాండ్రారా! వేగిరపడకుఁడు. ఆతురము విషము. అది కార్యకంటకము. మీరాదట్టంబులగు పొదరిండ్లం దాఁగియుండుఁడు. తఱి యెఱింగి మీకు

సన్నఁ జేసెదను అప్పటికి మీపగ్గంబులఁ దెచ్చి కార్యంబు సాధింప నగు.
(దుష్టబుద్ధి దాగును తక్కినవారు నిష్క్రమింతురు)

(మాలతియు సఖులును ప్రవేశించుచున్నారు)

సుచ—మాలతి ఇటు! ఇటు! తిన్నఁగ రమ్మ.

సీ. గోరంట గోరంట గారవించుట లేల, తిలకంబుఁ దిలకింపఁ దిరుగు టేల
చూతంబు చూత మంచూగిఁ జేతు లిడు టేల, గోగుతో మాటల పోగు లేల
పొగడక పొగడపైఁబు క్కిలింపఁగ నేల, ప్రియప్రియాళువుపాట పేర దేల
సంపెగ సొంపుగఁ జనవిచ్చి కను టేల, పద మశోకముపైకిఁ బఱపు టేల

గీ. వావిలావల నిట్టూర్పు వదల నేల
పొన్న గున్నకు నవ్వులవన్నె లేల
యతివ నామాట జవదాట నవి చిగుర్చుఁ
జిగురు విలాకాఁడో యవి దూసి చిమ్ముఁ జుమ్ము.

దుష్ట—ఔరా చమత్కారము? చక్కఁదన మన్న నిది కదా.

ఉ. ఈ నగుమోము నీ వినయ మీ తరితీఁపుల మాట లీ రవం
బీ నవమోహనాంగరుచి యీ సరసత్వము ని ప్విలాస మే
చానలకైన నున్నె? విధిచాతురి! వేయన నేల? మారుఁడే
పూనికిఁ దప్పు దీనిఁ గనఁ; బొల్లులు మానవు లెంత వారలా.

మాల—చెలులారా! వారు వారు కోసిన పువ్వుల గుర్తుగా వేఱువేఱుగ నుం
చిన బాగుగ నుండదా?

దుష్ట—ఉ. చిత్తజుబొమ్మ దీని నునుఁ జెక్కిలియింపును మోవికెంపు క్రొ
మ్ముత్తెపుఁ జాలు పల్వరుస మోహపుఁ దీరును మేని సొరుఁ బూ
గుత్తుల పొల్పు దెల్పు బిగి గుబ్బల ఠీవియుఁ గమ్మతావి సం
పత్తిఁ గనుంగొన న్వలపు వద్దికిఁ బాఱదె యెంతవారికిన్?

ఔరా! ఇది యేమి నన్ను నే మఱచితిని "అందఱకు శకునంబులఁ
దెల్పు బల్లి తాఁ దొట్టిలోఁ బడిన" ట్లున్నది. నే వచ్చినపని యేమి, ఇట్లు
తామసించు టేమి?

(ఈలవేయుచు దొంగలు ఖడ్గములతో వచ్చెదరు. చెలికత్తియలు హాహా రవంబులతో మూర్ఛ నొందుదురు. తెరపడును)

సుచ—అకటా ఎవ్వరా దుర్మార్గులు?

మద—చెలీ! శోకభయములచే నాగుండెలు తటతటలాడుచున్నవి కొంచె మాగుము.

(మాండవ్యుఁడను విప్రుఁడు ప్రవేశించును)

సుచ—ఎవ్వఁడా దుర్మార్గుఁడు? ఏకాంతమునఁగాంతలు విహరించు స్థలమని పాటింపక మా కాంతామణిపై నక్రమంబు జరపిన దుష్టుఁడా నిలు నిలు నీకుం దగిన శాస్తిఁ జేయించెదము.

మాండ—ఇదేటి వింత! తల్లులారా మాలతి యెక్కడ?

సుచ—అయ్యో మాండవ్యా ఇఁకనెక్కడమాలతి! మా యనుంగుసఖిని మా జీవరత్నమును ఎవరో కొందఱు (అని మూర్ఛిల్లును)

మాండ—హా! హా! హా! ఏమేమి? మాలతిని? కొందఱు-ఏమి? ఇదినిజమా? మన రాజుగారూహించినది నిక్కమా?

కమల—ఏమి? ఈవిషయము రాజుగారెఱుంగుదురా?

మాండ—రాజుగారు మన మాలతిపెంచిన హరిణపోతము కన్నీరు నించుచు రాజద్వారమునకువచ్చుట కని యెద్దియో ప్రమాదమొకటి పొసఁగియుండ నోపుఁ దెలిసికొని రమ్మని నన్నంపిరి. రండి రండి. (తెరపడును)

ద్వితీయ రంగము.

అడవి. భీమవర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భీమవర్మ—(తనలో) భీమవర్మా! నీపూనికికినపజయమనుమాట కలదా? మంచిది. ఒక ప్రకరణముముగిసినది, మఱియొక ప్రకరణము. అది దుస్సాధము, దుస్సాధమననేల? బుద్ధిమంతునకు సాధ్యముకానిదెద్ది? తిన్నని మాటలచే దుష్టబుద్ధిని గవియించి యీఘనకార్యంబుఁ గొనసాగించితి. ఇఁక దుష్టబుద్ధికిఁ గలికెము వేసెదను. కొమ్మలంగన్నంతబమ్మకైనరిమ్మపుట్టక మానదు, కావున నాచమత్కారమింక మీఁదనున్నది. వానింగలిసికొనెద.

(నిష్క్రమించును)

దుష్టబుద్ధిప్రవేశము

ఆహాహాహాహా! "మనరొట్టెవిఱిగినేతిలోఁ బడినది" "కష్టేఫలీ" యనుచుందురు. భీమవర్మ యచ్చిలుకలకొలికిపైఁ గలవలపున నన్నింతపనికిం బురికొల్పెను. ఈకన్యకకై త్రిలోకపదవినైనం గోల్పోనొప్పు. మృత్యువునోటం బడి సాధించినయీకన్యక నన్యునిపాల్సేసి నోట వ్రేలుఁ బెట్టుకొని యూరకుండుమూఢుఁ డుండునా? చేతఁజిక్కిన మానికంబును గోలుపోవనేనంత వెఱ్ఱినే? ఇఁక నాబారినుండి తప్పింప హరిహరబ్రహ్మాదులేకీభవించినను కానేరదు. అయిన భీమవర్మవలనఁగాఁదగిన కార్యభాగములు కొన్ని కలవు. కావున సమయోచితప్రవర్తన ముచితమనితోఁచుచున్నది. అదిగో భీమవర్మ వచ్చుచున్నట్లున్నది.

భీమవర్మప్రవేశము.

భీమ—అన్నా దుష్టబుద్ధీ! నిన్ను వేయినోళ్ళంబొగడినఁ దీఱదు. వ్రేలుఁజూపిన హస్తము మ్రింగఁగలవారిలో నగ్రగణ్యుఁడవు. నిజముగా నాకప్పుడు గుండెలు తటతటలాడుచుండెను. ఇంత సులభముగా నీకార్యము నెఱవేర్పఁ గలవని నేను గలలోనైనం దలంపలేదు. తప్పిదారి నీవిట్లయితివి కాని, బలిచక్రవర్తి యంత చక్రవర్తివి కాఁ దగినవాఁడవు. కాకున్నఁ "జూచి రమ్మన్నఁ గాల్చి వచ్చునంతటి యోధవు గావా"? పద్మవ్యూహము నభిమన్యుండుబోలె రాజరాజులొడ్డినయుక్తుల నింతలో (చిటిక వ్రేయును) దెగనఱుకు వాఁడుండునా? మాలతీస్వయంవరమని చాటించినది మొదలు రెండు చింతలు నన్ను బాధించుచుండెను. అందుమొదటిది ముఖ్యముగా నాప్రాణమిత్రుఁడగు నీకేగతి యగునోయను చింత. రెండవది, నీకు నేఁ జెప్పనక్కఱలేదు కదా. ఒక్కచోటఁ జనవమరఁ బెరిగిన వారిచెవుల కామాట ములికిరాయి నాటకుండునా? పౌరుషహీనమగు బ్రతుకు బ్రదుకుటకన్న చావు మిన్న యని, యొకటిరెండు పర్యాయము లప్పనికిం దొరకొంటిని కాని, కల్పతరువవలె నీవుండుట నామదికిఁ దట్టలేదు. 'బ్రహ్మ తలఁచిన నాయుస్సునకుఁ గొదవా' నీఋణ మెట్లు దీర్చుకొందును.

దుష్టబుద్ధి—భీమవర్మా! నావిషయము నీ వెఱుంగుదువు కదా. నీమాటలువిని నే నింతపనిఁ జేసితిని. మృత్యువునోటనుండి యూడిపడ్డట్టాయెను. "అత్తమీఁద కోప మాలిపైఁ జూపించె" నన్నట్టు మాళవునిపైఁ గినుక నీమగువపైఁ జూపితిని. అనదయై మనచేతఁ జిక్కినయబల నింకను వేధించుట యయుక్తము. నిన్నుఁ బెండ్లియాడ నిమ్ముదిత యపేక్షించిన నాకది పరమసమ్మతము. కాని యట్టికోరికి యానారికి లేకుండిన నేనాబలవద్వివాహమంగీకరింపను. నీవాసుదతింగని నీవలపుఁ దెలిపి యామె యనుమతిం బడయుము. ఆమెంగని మాటలాడుతఱి నిర్భయముగా నీయభీష్టముం దెలుపుటకు నాభటు లెవ్వరు నచ్చట నుండకుండ నను వమర్చెదను. (అని ఈలఁగొట్టును)

వృషుఁడనుదొంగ ప్రవేశము.

వృషా! వినుము. భీమవర్మ మాలతితోఁ గొంతమాట లాడవలసియున్నది. నీ వితనిం గొని చని మనభటులంతవఱకు నితని నన్నుంబోలె గౌరవించునట్లు చెవినూదుము. తెలసినదా.

వృషుఁడు—చిత్తము.

దుష్టబుద్ధి—భీమవర్మా నీవు వీని వెంటం జనుము, వృషా! (అని చెవిలో, వృషుడు తలనాడించుచు భీమవర్మతోఁ గలసి నిష్క్రమించును)

ఆహాహాహా! "ముసలివానికిమూలుగ నేర్పవాఁడా" యీభీమవర్మ. వీఁడు బట్టువలె ననుం బొగడి బుట్టలో వేసికొనం దలంచెను. నాపరిచరులు వీనిం గౌరవించుటం జేసి తనచేటునకు వీఁడెమూలమని యెంచి మాలతి చండాలకూపమువలె వీనిం గాంచి వెతలఁగుందుచుండునెడ వీఁడుకొన్ని ప్రేలాపనలు ప్రేలును. "గోరిచుట్టుపై రోకటిపో" టన్నట్టు మానవతి యగు మాలతి వీనిం గసరివైచును. ఇట్లు వీఁడు తిరస్కృతమనోరథుం డయినపిదప నాకార్యము సావకాశముగా నెఱవేర్చుకొనవచ్చును.

తెరలో.

మ. అకటా! ఎంతటిదాయనైతివి? విధీ! హా! దైవమా! ఏలయీ
వికటారణ్యముపాలొనర్చితివి? నీవేరంబు చల్లారెనే?
ప్రకటాటోపనిశాటహింసలకు నాప్రారబ్ధ మిట్లుండెనే?
శకటారీ! మొరనాలకింపవె వెసన్ సర్వేశ్వరా! ప్రోవవే.

ఉ. ఓతలితండ్రులార! కనుఁ డోచెలులార! వచింపరేల? ముం
జేతవసించిముద్దువగ చిల్కఁగఁ బల్కవదేల, చిల్క? న
న్నీతఱిఁ ద్రోవఁగట్టి నటియింపవదేలనె, కేకి? యక్కటా!
ఘాత యిటేలఁ బ్రాసె దయఁదప్పి? పురాకృతమిట్టులుండెనే?

ఓ జనకులారా! ఇఁక నేనెట్లు మిముంజూతును? ఓచెలులారా! నేటికె ఋణానుబంధము తెగెనా? ఓహరిణడింభకమా! ఇఁక నిన్నుఁ బాలించువారెవ్వరు? ఓవకుళమా, నీరుఁగట్టి నిన్ను బోషించువారెవరు? శివ శివా.

దుష్టి——ఇఁక నేవెళ్ళి ప్రచ్ఛన్నుఁడనై యేమియగునో కనిపెట్టెద (నిష్క్రమించును)

(మూర్ఛనొందియున్న మాలతియు, భీమవర్మయు ప్రవేశించుచున్నారు. దుష్టబుద్ధి పొంచివినుచుండును)

భీమ——మాలతిమిపులనాయాసముచే సొమ్మసిల్లినది. మొదట సేద దేర్చెదను (అంతలో మాలతియే మేల్కొని, నలుదెసలఁ గలయంగనుఁగొని)

మాలతి——ఏమిదికలయా? ఉన్మాదమా? చిత్తభ్రమమా? ఇతఁడు బావ భీమవర్మయగునా?

భీమ——మాలతీ, ఊరడిల్లుము నేను భీమవర్మనే.

మాలతి——బావా, చోరులేమైరి. నాకట్టులెట్లూడెను. నాయవస్థ నీకె ట్లెరి? నన్నెట్లురక్షింపఁ గల్గితివి. నీఋణమెట్లుతీర్చుకొందును.

భీమ——మాలతీ, నిలుకడఁ దెచ్చికొనుము. ఇప్పట కార్యవ్యవస్థకవకాశములేదు. ముందంతయుఁ దేఁటపడును. ఎడమచేతఁ జేసినది కుడిచేతననుభవింపకమ్మానదు. ఇదంతయు మామ తెచ్చిపెట్టుకొన్నచేటు, బలవద్విరోధము తనకేల? ఎవరెట్లుపాడైననేమి? లోకకంటకుఁడగు దుష్టబుద్ధిని దానుపట్టియిచ్చువాఁడా? వానిపేరన్నసెట్టివానికి సింహస్వప్నముకదా. యుక్తాయుక్తంబు లెఱుంగక రొుకవేళవాఁడు నిన్ను తనకిమ్మని మీతండ్రికి సూచించినంతమాత్రాన సమయోచితవచనములాడి తప్పించుకొనుటకు బదులు మ

న్నుమిన్నుఁ గానక చీవాట్లుపెట్టఁగా నిప్పుడు మనకే వాఁడు మేకై కూర్చుండెను.

మాలతి—బావా, ఎవఁడాదుష్టబుద్ధి?

భీమవర్మ—అయ్యో పాపము! నిన్నుఁ జూచిన నాకుజాలివేయుచున్నది. ఆదొంగలదొరపేరన్న లోకులకెల్ల గర్భనిర్భేదముకదా! పాలు ద్రావుచున్న శిశువులు సయితము దానివిన్నం ద్రావుటమాని యట్టే వినుచుందురు. పసిపిల్లలకు ముసలమ్మలు వానికథలెన్నియో చెప్పి వెఱపించుచుందురు. అదియట్లుండనీ (నలువంకలఁ జూచి) ఎవరు సమీపమందు లేరుకదా. మాలతీ, ఇప్పటికి రమారమి నాలుగేండ్ల క్రిందట నితఁడొకచీఁకటి ప్రొద్దున నడవులం గ్రుమ్మరుచుఁ గానక యొకపాడుగోతిలోఁ బడి పైకి రాలేక వాపోవుచుండ వేటకుతూహలమున నేను పెందలకడనే యశ్వారూఢుఁడనై తిరుగుచుండి యారోదనధ్వనివిని యచటికింజని పాంథుఁడెవ్వఁడో దారితప్పి కానక నూందులోఁ బడియుండనోవునని జాలింగొని నా కాసెకొకవేసి పైకీడ్చితిని. పిదప నాకితఁడని తెలిసెను. ముందే నాకది తెలిసియుండిన మన్నుకప్పి జీవసమాధిచేసియుందును, గతజలసేతుబంధనమిప్పుడనుకొన్న ఫలమేమి? ఇంతకు వానికాయువు గట్టిగానున్నది.

మాలతి—పిమ్మట?

భీమ—అట్లు చేసిన మహోపకారమూరకే పోవునా? పంచమహాపాతకములొనర్చు ద్రోహులు సయిత మెంతచెడినను మనుష్యులేకదా

మాలతి—అందుకా నాకట్టుల విడిపింపంగలిగితివి.

భీమ—పిచ్చిదానా! వినుము. పిమ్మట నన్నితఁడు మిక్కిలి గౌరవించి నాకు నియ్యడవుల నిర్భయముగాఁ దిరుగుచుండుట కభయమిచ్చి మైత్రిఁగనఁ [illegible] చెను- ఇదిసందర్భము. విషయమిట్లుండ నిఁక నీస్వయంవరమని మామ [illegible] టింపఁజేసిన నాఁడు మొదలు నాకునిద్రాహారంబులు దూరమై హృదయ [illegible] దొక పొగలేనిసెగ బయలుదేరి మంచముపట్టియుండఁ [illegible] క గాని [illegible] న దురవస్థ వింటిని. అప్పుడునామనస్సెట్లుండెనో నీవే విచారించుకొ [illegible] వీరంగిగుండువలె నాహృదయనిర్భేదంబుగావించిన [illegible] వార్త వినఁగా [illegible]

యొడలెఱుంగక, తటాలున తురగమెక్కి, దిక్కుతోచక, పిచ్చివానివలెఁ బరుగెత్తింపఁ దొడఁగితి. పూర్వపరిచితమార్గము లవుటచేత నాగుఱ్ఱము పుణ్యవశంబున నన్నీవిపినంబునకుఁ దోడ్తెచ్చెను. ఆహా! నాయదృష్టమేమందును? అప్పుడే నే నాకలకలమువిని, పిడుగుపడ్డట్టుగా, దుష్టబుద్ధి కట్టెదుట నిల్చితిని నను గని, నివ్వెఱపడి యత[illegible]డు నాభీతికిఁ గారణమడిగెను. నినుం బ్రస్తావింపగానే, పకపక నవ్వి, మనలను, బావ, మఱదలను నెపంబునఁ గొంతవడిఁ బరిహసించి, తుదకు నేఁజేసిన మహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము సేయకునికిఁ దనవంటివాని కనుచితమని, చెప్పుచుఁ దాను భగీరథప్రయత్నమున సాధించుకొని తెచ్చిన ప్రాణప్రదమగు నిన్ను నాకు వివాహము తానేచేసి ఋణవిముక్తుఁడనగుదునని నుడివెను. నేనప్పుడతనికి సమయోచితవాక్యములఁ బ్రీతునింజేసి కన్యకలను దాత లేక పరిగ్రహింపఁదగదని నుడివితిని. అమ్మూర్ఖుఁడు నామాటఁ జెడచెవిం బెట్టి క్షత్రియులకు గాంధర్వము విధివిహితమే కదా, ఏల కారాదని నన్నధిక్షేపించెను. నేనావిధికిఁ "పరస్పరసమ్మతము" ముఖ్యలక్షణమని వాదించితిని- వానిమాటన్న సుగ్రీవాజ్ఞ. ఇట్లు తనతో, ముఖాముఖి, వచనప్రతివచనంబులు జరుపుననుంగాంచి కోపించి, నీవిందులకు సమ్మతింపవేని, నిన్నిప్పుడే యురిదీయింతును, ఇఁక నీ మఱదలియ్యకొనదేని, ఈరాత్రియే దాని నేఁబరిగ్రహించెద. ఇదితప్పదు. ఇట్లని నీమఱదలితోఁ జెప్పుమని నామెడఁబట్టి త్రోసెను. అప్పు డిట్టిప్రస్తావము నలుగురియెదుట జరిపించిన బాగుగనుండదని ప్రార్థింపఁగానే, తత్కాలమునకు నీకట్టులవిడిపించి దవ్వులఁ దనభటుల నుంచెదనని, మాటయిచ్చెను. ఇఁకఁ గర్తవ్యము నీవాలోచింపవలసినదే.

తెరలో (అదిగోపులి! వేయుండి! పొడువుండి. నఱుకుం డనుధ్వని)

దుష్టబుద్ధి దొంగలతో చప్పునఁ బ్ర[illegible]

దుష్ట—అరుగ[illegible]! [illegible]కాండ్రెవరో, వ[illegible]నారు. కట్టుండు కట్టుండు. కొని తెండు [illegible].

(వేఁటకాండ్రు రభసమునఁ బఱతెంతురు తెరపడును)

భల్లూకభట్టు (విదూషకుఁడు) ప్రవేశము.

భల్లూ-(ఉస్సురుమని చేతికఱ్ఱ నేలవైచి చదికలంబడి) అబ్బా! ఏమినాతలవ్రాఁత! కలిగినది తిని, కడుపులోని చల్లకదలకుండ నింటికడనుండక నేనేలయీ వేఁటకాండ్రవెంట వచ్చితిని? ఈవీరసేనుఁడేమో నాకుఁగిరీటముఁ బెట్టునని యెంచి వచ్చినందులకు నట్టడవి నన్నుడించి నాస్థితిగతుల విచారింపక వారువంబులనెక్కి వేఁటతమకంబున కార్ముకంబులపిఱుదంటిచనిరి. ఎట్టిమహారాజుల నాశ్రయించిననేమి వారివారికర్మానుగుణముగా శుభాశుభంబులు సమకూరుఁగాదె. కుబేరునంతటివాని కనుంగునెచ్చెలియైన శివునకు భిక్షాపాత్రము తప్పెనా. "అవశ్యమనుభోక్తవ్యంకృతంకర్మశుభాశుభ" మ్మని యుండెంగదా. పోనీ, లోకములో ప్రాయికముగాఁ గొంతకలిగియు, మఱికొంత కాసించుట మనుజులకు సహజమేకాని, నావలెఁ దనయోగ్యతకును గోరికలకునుగల యంతర మెఱుంగక నేలవిడిచి సాముచేసిన వాఁడుండునా? కాలుసాచికొనుటకు చోటమరినఁ గదా, పండుకొనుటకు యత్నించిన, బాగు? వివేకియగువాఁడు "తృణజలూకాన్యాయమునఁ" గ్రమక్రమంబునఁ బురోవృద్ధింగనును ఒకవేళతనయిష్టానుసారముగాఁ గోరిక లీడేరకపోయినను సమయసందర్భానుగుణముగాఁ దనమనోరథముల మరల్చి బాగుపడును. పులిని జూచి నక్క వాఁతలు పెట్టుకొన్న మాడ్కి మహాశూరునివలె, నేనీయోధాగ్రేసరులవెంట నేలరావలె? ఆవేళకుఁదగినమాటాడి, ఏసంకల్పమో ప్రశ్నయో మూఢజనులకుం జెప్పి, తిన్నఁగా దినమునకు పావలాడబ్బులు లాఁగి, గారెబూరెలతో సలక్షణమగు బ్రాహ్మణార్థభోజనము చేసి బొజ్జపైఁ జేతు లాడించుకొనుచు గచ్చుతిన్నెపైనేపుల్లకబురులో చెప్పికొని కాలక్షేపముఁ జేయునాకు వేళకు కూడులేక, యెండలనక, వానలనక, తిరిగి తిరిగి పెక్కుపల్లేరుగాయలం ద్రొక్కి దిక్కుఁగానక నిక్కీకారణ్యమునం జిక్కితి. అక్కటా! రేలుంబవళులు "నిదిగోపులి యదిగోయెలుఁగ" నుకూఁతలే వేదఘోషము లయ్యెంగదా. మడిమడుఁగుఁ జేరె. కర్మానుష్ఠానంబులు కాలిపోయె. ఇఁక నీయరణ్యరోదనమునకు దరియేది? ఇక్కడనే యుంటి

నా కార్మ్ముకంబుల బాధ. పోవుదమన్నం గాలు దిన్నఁగానేల నూదఁజాల. ప్రాణభయమంత లేదు కాని, చావ మనసురాదు. కాని. మెల్లమెల్లఁగఁ గుంటుచు వెళ్లెద. (నిష్క్రమించును)

వీరసేనుఁడును సైనికులును ప్రవేశము.

వీర — ఓశూరాగ్రేసరులారా! ఇఁక నేమి యనుకొన్న నేమి? చేతఁజిక్కిన యకట్టిడి దుష్టబుద్ధి తప్పించికొని పోయెంగాదె. ఈనాయవివేకము విన్న మనసుమనోభిరామచక్రవర్తి నన్ను నిందింపకమానునా? ఇఁక నా మొగ మతని కేమని చూపుదు? ఎట్లయిన మనమిఁక నయిదాఱు దినములియ్యడవులం గ్రుమ్మరి, యా రేఁడిమ్మరి జాడఁదీయక యూరకపోరాదు. కాని మనము చెఱవిడిపించిన యమ్మచ్చెకంటిని మనవెంటఁ ద్రిప్పుట యనుచితము. పాపమా సుకుమారి మాళవేశ్వరుని కుమారియఁట, కటాకటా! ఆకోమలింబాసి దాని తలితండ్రు లెంతయడలుచుండిరో కదా. కావున మొదట నామిత్రుఁడగు భల్లూకభట్టు వెంట నాయమను నా సహోదరి ప్రభావతీదేవికడకుం బనుచుట యుక్తమని తోఁచెడిని. అతఁడెచ్చట నున్నవాఁడో యరయుదము రండు.

మాలతీనాటకము.

తృతీయాంకము.

(మాళవదేశము సభాభవనమందు వసువర్మయు, సునీతిశర్మయుఁ ప్రవేశించుచున్నారు)

1 వ రంగము.

వసు—గీ. అధికచింతాదవాగ్నికి నమృతవృష్టి
విపులసంతాపలతికాల విత్రవరము
ప్రకటవిక్లేశకుధర వజ్రప్రహరణ
మాత్మసంతతి యని చెప్పటరుదె భువిని.

అకటా! ఎట్టియెట్టి మహాత్ములసేవించి, నానాతీర్థయాత్రలఁ గావించి మిక్కుటంబులగు వ్రతంబులనుష్ఠించి, దైవానుగ్రహంబున నిన్నినాళ్ళ కొకయాఁడుబిడ్డం బడసితిని. పడసి, తల్లీలావినోదంబుల్ం దవిలి, ఆబాలికారత్నమును, ఆజీవమణిని, మాప్రాణంబులుగా నమ్మికొని, కన్నులఁగప్పికొని, సూర్యకిరణంబుల నైన సోఁకనీఁక, మాచెంతఁ బాయక యునిచికొని, యెట్టులో కాలముఁ ద్రోయుచుండ దైవమునకుఁ జూపోపకపోయెనే! అన్ని రోగములకన్న మిన్నయగు వార్ధక్యరుజలు మమ్ముం గాసించుచుండ, నకటా! మాకన్నచిన్నారి, మాముచ్చటలదొంతి, మాప్రాణపదము, మమ్మిటుల వెతఁగుందుమని నిర్దయం డించిపోయెనే! అయ్యయ్యో! ఎట్టి

యాపదలపాలాయెనో? ఏమిగతిఁ జెందెనో? ఎన్నివగలఁబరితపించెనో? ఇఁక నేమిగతి? కటకటా! ఇన్నిదినములుగాఁ దిరుగుచున్న మనచారుల కాచారునయన పోకడ యించుకేనియుం దెలియదాయెనే? నేనేమిసేయుదు? నా యానందరాశి, ననుఁ గన్నమ్మ లేనిగడియ యుగంబుగాఁ దోఁచుచున్నది.

ఆ. వె. చిన్నియడుగుముద్దు చిన్నెలులేనిల్లు
మేడ యైననేమి కాఁడుకాదె?
బుడుతలేని రాజ్య భోగము ల్గాల్పనే?
తనుజు లున్నవారె ధన్యు లెందు.

సునీతి.— రాజశేఖరా, మీదుఃఖమున కవధిలేదు. నిక్కమే కాని, మీవంటి ధీరులే యమరులచందమునఁ బరితపించ సామాన్యుల ననవేల?

క. ఎందాక నంట వాపద
లందాక మహానుభావు లందఱు మహిలోఁ
బొందుగ నాపన్నికషము
నందిననే భూరిధర్మ మరయంగనగుఁ. మఱియు.

ఆ. వె. చేటఁ బెట్టి చెఱఁగఁ జిట్టుఁ బొట్టేగడు
గట్టి గింజ లేమొ యట్టె నిలుచు,
నట్లెయిడుమలందు నల్పులు నధికులు
దేలుచుందు రవనిపాల, యెందు.

ఉ. ఆపదలందుధైర్యము, మహాభ్యుదయంబున నమ్రభావముం
గోపముపాపచింతనలఁ గూరిమిసజ్జనులందుఁ గార్యముం
దోఁపిక, భృత్యులందునుచితోక్తియు, భూతములందునెమ్మి, గౌ
రీపతియందుభక్తి, వివరింప మహాత్ములసహజ ధర్మముల్.

రాజన్యమాన్యా, కర్తవ్యము విచారింపక యూరక దుఃఖించుట కాఁగల కార్యంబులకుఁ గుఠారము కాదె? యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానసుప్రసిద్ధులగు మీయంత వారలకుం జెప్ప నేనెంతవాఁడను.

వసు—మంత్రివరా! నీవెంతచెప్పినను, నావంతయావంతయేని గొఱంత కాదయ్యె. అయ్యో! నాకుఁ గలదుఃఖము! హా! కనిపెంచిన వారలకు, తన మాంసంబు మాంసంబుగాఁ దనరక్తంబు రక్తంబుగా, నెలయు వంశస్తంభంబుల యెడబాటునంగలుగు దుఃఖంబు తెలియును. కటకటా! ఆచారులెంతయవిచారులు?

దౌవారికుఁడు ప్రవేశము.

దౌ—మహాప్రభూ. జోహారు. కోసలపురినుండి విప్రపుంగవుఁడొకఁడు వచ్చి తమయాజ్ఞం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. ఎంతచెప్పినను, పట్టుపట్టి కదలకున్నవాఁడు.

సునీతి—ప్రవేశపెట్టుము.

దౌ—చిత్తము (నిష్క్రమించును. విప్రుఁడు ప్రవేశము)

వసు—(ఎదురొగ్గొని) భూసురోత్తమా, నమస్కారము.

విప్రుడు—స్వస్త్యస్తు, రాజేంద్ర ఆయుష్మాన్భవ.

వసు—అయ్యో నాదురదృష్టమా! నాకన్నకూఁతును, నామురిపెములచిన్నారిని, అడవిపాలుసేసి దినంబొకయుగంబుగా బ్రదుకేబరువుగా జీవించుచున్న కడువృద్ధుండగు నావంటి నిర్భాగ్యున కిట్టి యాశీర్వాదమా? నేగిట్టిన నీదుఃఖమనుభవించువారు ఎవ్వరా? "పాపీచిరాయు" వన్నరీతి నిఁక నెన్నికల్పములు జీవింపవలెనో.

విప్రుఁడు—నృపతిసత్తమా, ఊరడిల్లుము. నేనుకోసలపురనివాసిని. మీకూఁతురు—అయితే.

వసు—ఏమేమి! నాకూతురు?

విప్రుఁడు—నృపవరా, యెందులకింత యాతురత?

వసు—అయ్యో! "ప్రసవవేదనా గౌరవము గొడ్డురాలెఱుఁగునెట్లు"? అయ్యా, "నీకూఁతురు" అనియంటివి. జీవించినదా, గతించినదా? ముందుచెప్పుము.

విప్రుఁడు—సుఖముగా నున్నది. చింతిల్లకుము.

వసు—సునీతి—నిక్కమా? నిక్కమా? నిక్కమా?

విప్రుఁడు—అయ్యలారా, నామాట శిలాక్షరము, ఇట్లని మాప్రభావతీదేవి చెప్పియంపెను. (చెవిలో)

వసు—(అతనిం గౌఁగిలించికొని తనమెడలోని హారము వేయుచు) భూసురవరా, పోయినప్రాణము రప్పించితివి, నీరైనగుండియు గట్టిపడెను. మంత్రీ, ఇఁక బాలికను రప్పించు వెరవాలోచింపవలెను. మొదట దేవికిం మనఃక్లేశ శమనము చేయందగు రండు.

విప్ర-సునీతి—చిత్తము. చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2వ రంగము.

కోసలపురి అంతఃపురము.

ప్రభావతియు, చిత్రరేఖ, విలాసవతు, లను సఖులును. మాలతియుఁ ప్రవేశించుచున్నారు.

ప్రభా—బిడ్డా, మాలతీ, వగవకుము. దైవగతి యెరికిం దప్పు

గీ. రాజసూయంబొనర్చిన రాజుమహిషి
హరుని నెదురొడ్డి తాఁకిన నరునిపత్ని
రమణి పాంచాలి యుండె సైరంధ్రియై
విరటుసతిఁ గొల్చి యేడాది వింతకాదె?

మాలతి— అమ్మా నామాట యటుండనిండు, అకటా! ననుఁగన్నవారు-

మ. ఎటులున్నారలొ నన్నుఁ బాసి? వెతవా రెట్లోర్చిరో, యిన్నినా
ళ్లెటకేనేగిరొ? యెంత వారడలిరో? ఏమందు? నావంతమి
క్కుటమై తోఁచె నిమేషమే యుగముగాఁ ఘోరంబు నా వ్రాఁత, యిం
కెట కేఁబోవుదు నెవ్వి సేయుదుఁ గటా! యింకెట్లు కానున్నదో?

ప్రభా—కుమారీ! అశలక్షణము, మనమంపిన యాబ్రాహ్మణుఁడు శుభవార్త దెచ్చునంతవఱకు [illegible]ది నుండుము.

ఉ. కమ్మని మోవి కెంపు కసిగందెఁ గదమ్మ వెడందయూర్పుచే;
విమ్మగు నెమ్మొగమ్ము కళ లింకెఁ గదమ్మ మహాశ్రుధారఁ, గాం

దమ్మలలీలఁ గన్నఁగవ దాల్చెఁగదమ్మ, సహింపుమమ్మ, మా
యమ్మకదమ్మ, మాటవినుమమ్మ, శుభమ్మగునమ్మ, మాలతీ.

చంద్రకళ. సకియ, జన్మంబనుపొలంబున సస్యములు సత్కర్మముల్
వికటమౌ చింతలనుకలుపులు వెలయ నెల్లెడలన్
ప్రకటభక్తిజ్ఞాననఖములఁ బరమసజ్జనసేవలం
జకచకం బెకలింపవలెసార్థకము దేహముగాన్.

విలాస—అమ్మా సుఖదుఃఖములు దైవాయత్తములై యొకటివెనుక నొకటి జీవులకుం గల్గుచుండు.

చిత్ర—వెన్నెల, కొన్నినాళ్ళు, చీఁకటి, కొన్నినాళ్ళు. ఇవిలోకానుభవసిద్ధమే కదా.

ప్రభా—నిజము.

గీ. చక్రమున కంటినట్టి రజఃకణంబు
భ్రమణ మందెట్లు క్రిందికిఁ బైకిఁ దిరుగు,
నట్లె జీవుండు కాలచక్రానుయుక్తి
దుఃఖసుఖములు రెండింటఁ దూలుచుండు.

మాలతి—అమ్మలారా!

గీ. చుట్టుపట్టులఁ గార్చిచ్చు చుట్టిరాఁగ
దిక్కుఁగానక నిలుచున్న దివ్యవృష్టి
కురిసియారినయట్లుమీకూర్మిఁ జిలుకు
పలుకు లమృతంపుఁ జినుకులై పాపె వెతల.

ప్రభా—రాజపుత్త్రి!

గీ. మహిని సౌజన్యమే వశ్యమంత్ర మెందు,
నదియుఁ గలవారి నందఱు నాదరింత్రు
గుమగుమ లీనించు మల్లికాకుసుమ మెవరు
కాంచి తలదాల్ప కుందురుకర మలరుచు?

మఱియు "నోరుమంచిదైన నూరుమంచిదగుం" గదా. కావున నాకిది మొదలు నీవు మాయిందఱకుం దుల్యవయితివి. నీపుట్టినింటివార్త తెలియునంతవఱకు మాయింటసుఖంబుండుము. మాయాచార్యుఁడగు కౌశికుఁడునీకు సముచితశాస్త్రోపదేశములచే మనస్సమాధానముం గల్పించెడు. నీవును మాయిందఱకు పాటపద్దెంబులం జెప్పి బుద్ధిఁ గఱపుచుండుము. ఓచిత్రరేఖా! నీవు మాలతికి నిందఱం జూపి కౌశికాచార్యులతో నాయమం గనిపెట్టి యుండుఁడని నామాటగాఁ జెప్పి నాటకశాలయందు విడిదికొదర్చిరమ్ము పొమ్ము. మాలతీ, నీవీచిత్రరేఖ వెంటం జనుము.

చిత్ర——రావమ్మా. (చిత్రరేఖయు మాలతియు నిష్క్రమింతురు)

ప్రభా——మనము పూజాగృహంబునకుం జనువేళైనది రమ్మా.

(నిష్క్రమింతురు)

3 వ రంగము.

వింధ్యాటవి దుష్టబుద్ధి ప్రవేశము.

దుష్ట——మత్తకోకిల. నాకు నాకని యన్నదమ్ములొనర్చి వాదొకయావుకై
పైకిఁ గొమ్ములొకండుకాళ్ళులఁ బట్టియొక్కఁడు లాగఁగా
జోకఁ బాలనుబిండిత్రావిరి సొంపుమీఱ వకీళ్లుపో
నీక, వారికిలాభమేమననేల? పొద్పులుఁదన్నలే.

సెబాసు! సెబాసు! తిమ్మఁడుచావనీ, తిమ్మఁడు చావనీ యనియన్నఁ దమ్ముఁడు చచ్చెనఁట. నాకుఁడోపీ వేయవలెనని భీమవర్మయు, వానికిఁడోపీవేయవలెనని నేను నాలోచించుచుండఁగా నడుమ వాఁడొకఁడు వచ్చి మాయిద్దఱకు సీమకుళ్ళాయివేసి యాపిట్టంగ్రద్దవలెఁ దన్నుకొనిపోయెను. "చెఱుపకురా చెడెద" వను లోకోక్తి కలదు. తానొకటి యాలోచించిన దైవమొకటి యాలోచించెను. దొంగిలఁబోయినదొంగ దుప్పటింబోగొట్టుకొన్నట్టున్నది. అయినం గార్యసాధకుఁ డెప్పుడు నోటిలో వ్రేలు బెట్టుకొనియుండఁడు. "క్రిందట్లు మీదట్లు కృష్ణంభట్లు" ని పడుచు లేచుచు నెట్టకేలకుఁ దనపని నెఱవేర్చుకొనును. మంచిది. భీమవర్మ నుసికొల్పెదను. (నిష్క్రమించును)

భీమవర్మ ప్రవేశము

భీమ—"ఆశాచపరమందుఃఖమ్, నిరాశాపరమంసుఖమ్" ఇఁకనేల ? నా పని యుభయభ్రష్టము నుపరిసన్యాసమైనది. అనుకొన్న దమరమి, ఉన్న దూడుట. ఆసునీతిగానికి మొదటనుండి నామీఁదనే కన్నులు. మాళవునిచెవిఁ గొఱికి నన్ను దేశభ్రష్టునిం జేయించెను. నీటిలో మునిఁగిన నాకునిఁక చలి యేమి ? వచ్చునటి రానీ, ఇఁకనొక మంచిసొగసైన యెత్తు వేసెదను. దానికి దుష్టబుద్ధిసాహాయ్య మవసరము. వానితోఁజెలిమి పాముతో సరసము. అయినఁ గార్యసాధకునకు "నందితే జుట్టు నందకున్నఁ గాళ్ళు" ని యుండనేయున్నది. వసుదేవునంతవాఁడు గాడిదకాళ్ళుఁ బట్టుకొనలేదా ? అంతకంటె నా దేమియెక్కువ ? అదిగో ! ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.

దుష్టబుద్ధి ప్రవేశము.

దు—ఆహాహాహా ! భీమవర్మేనా !

భీ—నూఱేండ్లాయుస్సు ! నిన్నిప్పుడే దలంచితిని.

దు—ఏమి మీదేశవార్తలు ?

భీ—ఇఁక నాకాగొడవెందుకు ?

దు—ఔరా ! వైరాగ్యము ! "వృద్ధానారీ పతివ్రతా" యన్నట్టున్నది.

భీ—ఇఁకనేమి నాపుట్టిమునిగినది. మంత్రిమాటలువిని నాయం దనుమానము తోఁచి మాళవుఁడు నన్ను దేశభ్రష్టునిఁ గానించెను.

దు—ఇంతియేకదా ? మాలతిమాట యేమిచేసితివి ?

భీ—బాగు, బాగు ! "ప్రమింగ మెతుకులేదు మీసాలకుసంపెంగనూనె" యఁట. మొనగాండ్రమిద్దఱముచేరి "కొండనుద్రవ్వి యెలుకం బట్టితిమికదా !

దు—పట్టినదంతయు బంగారవుటకు బ్రహ్మకొడుకులమా ? నూఱావులలో నాకయావు చేఁపినసెంత చేఁపకున్న నెంత !

భీ—నీకున్న నిబ్బర మందఱకు నుండవలదా ?

దు—లేకున్న నీకైన పోఁటేమి? ఏదియో, ఆకాశమునకు నిచ్చెన వేసియున్నా
వు. కనుకనే, "అతివినయం ధూర్తలక్షణ" మన్న తెలుఁగున నిట్లుంటివి.
అదట్లుండనీ. ఇప్పుడు మాలతి యెచ్చటనున్నది?

భీ—పుట్టినింటి కింకను రాలేదు. కోసలపురినుండి రప్పించుకొనుటకు సన్నాహ
ము చేయుచున్నట్టు కింవదంతి.

దు—నీకు నిష్కర్షగాఁ దెలియునా?

భీ—నాకంతకుఁ బూర్వదినమందే యుద్వాసనమయినది. అయినను, ఇట్టి వబద్ధ
ములు పుట్టునా?

దు—మాలతికి నీయందనుమానము కలదా?

భీ—లేదని దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను.

దు—అయినను, మాళవదేశమునుండి మాలతిం దెచ్చుట కచ్చటివారలు కోసల
మునకుం జనక మునుపే మన మెట్లయిన దానిని సాధింపవలెను.

భీ—(తనలో) మార్గమునకుఁ దానే వచ్చుచున్నాఁడు. (బహిరంగముగా) అది
యెట్లు సాధ్యము?

దు—నాయనుచరులం గొందఱ నీకప్పగించెద. నిన్ను మీమామగారంపిన ట్లభి
నయించి మున్ముందు సాగించుకొని రావలెను. "ధైర్యం సర్వార్థసాధక"
మ్మని యెఱుంగవా? రమ్ము. ఉచిత మాలోచింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

4 వ రంగము

కోసలపురిలో ప్రభావతీమందిరము.

వీరసేనుఁడు, ప్రభావతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.

వీర—అక్కా! కీలు నీలోనున్నది.

ప్రభా—వీరసేనా! నాకేల యీలేనిపోని నిష్ఠురము? ఇదిగో నీచేతిలోచేయి వే
సి చెప్పెదను. నాయడ్డంకి యేమియునుండదు. ఈశ్వరుఁ డనుకూలించిన
నాకు నీతో వియ్యమందుటకంటె నపేక్షణీయ మన్యముండునా? నీ వట్లను
కొన్నావు కాని,

రామగీత. ఎలమిఁ బుత్త్రులు పౌత్రు లెవరెందఱున్నఁ
దులలేనిసిరులు నాథుని యింటనున్నఁ
లలనామణుల కెల్ల లాగు డెందంబుఁ
దలపోయఁబుట్టింటి తలఁపు లెవ్వేళఁ

ఉ. మింటికినంటి నద్రైసల మేకొని కొమ్మలు రెమ్మలెన్నియో
కంటికి వింతఁగూర్చినను గాటఁపునెమ్మినిమజ్జిచెట్టు, చె
ల్వొంటిన యాడల నక్రమునఁ జననస్థలిఁ గౌఁగిలించు,ఁబు
ట్టింటి ప్రభావమిట్టిది మహిన్మఱవంగఁదరంబె యింతికిన్.

కావున, తమ్ముఁడా ! ఈవిషయమందు నీకంటె నా కెక్కుడుమక్కువ కలదు. సంశయింపకుము. అయిన, దైవ మెట్లాలోచించెనో ? బాలికకుఁ బెండ్లిప్రాయము బొత్తుగాలేనందున నదుపాయ మేమియుం దోఁపకున్నది. వివేకవిచక్షణుఁడగుచు రాజ్యభారము నిర్వహించుచున్నఁ బ్రాయఁపుసుతునితో నియ్యది పలుమఱు ముచ్చటించుట భావ్యముగనుండునే ? నేఁజెప్పఁదగినదంతయుఁ జెప్పితిని. కులగురువులగు కౌశికులచేఁ జెప్పించి చూచితిని. ఈడుమీఱిన తనయుని యెన్నిదినము లిట్లుచూతును. నాకున్న దాయొక్క మొలక. "కఱువుమనినఁ గప్పకుఁగోపము. వదలుమనినఁ బామునకుఁ గోపము" ఇట్టి త్రిశంకుస్వర్గమందుఁ జిక్కుకొన్నాను. నీ వానాఁడు చెఱఁ దప్పించివంపిన యారాజసుతకున్న వయస్సుండిన మనయిందిర కింతకు ముసు పెప్పుడో ముడి పడియుండును.

వీర—ఔను. దానికి మనమేమి చేయవచ్చును ? ముఖ్య మాఁడుబిడ్డలఁ గన్నవారి బ్రదుకిట్లు తెల్లవాఱుచుండును. అనుకూలదాంపత్యము దుర్లభము. చేసినసంబంధము విపరీతముగాఁ బరిణమించినచో మనచేతులార మనబాలికలను, బెనులోఁతునూతంద్రోసిన దోషముసిద్ధించును. అట్లని పెండ్లి మానుకొనుటకు ఆఁడుబిడ్డకదా !

ఆ. ఆఁడుబిడ్డపుట్టినది మొదల్జనకుల
పౌరుషంబుఁబాపి పాడుసేయు

నెన్నుపుట్టి చెఱకుఁ బ్రిదిలించి తీపెల్లఁ
బీల్చి పిప్పిచేయు విస్మయముగ.

మఱియు,

గీ. బిడ్డనిచ్చినవారలు బింకమెడలి
యెట్టియవమానమైన సహింపవలయు
జగములనుముంచు జలనిధి శౌర్యమెడలి
కట్టువడెఁగాదె రామభూకాంతుచేత.

ప్రభా—సోదరా! నీవిట్లేల యూరక పరితపించుచున్నావు? ఇప్పుడు మనకన్యక కేమంతయీడుమీఱినది? ఇంకను పదిరెండవయేఁడు రాలేదు. క్షత్రియ కన్యకలకు వయోనిర్బంధ మంతబాధింపదుకదా! పుట్టించిన జగదీశ్వరుఁ డావేళకుఁ దానేపుస్తెకట్టించును.

వీర—అట్లనిమనమూరకయుండఁదగునా? పొలము చక్కఁగా ఫలించుటకు ముందు నందుంగల ముండ్లు గుండ్లు తొలగించుట కృషీవలునిఁ జెందినదికదా ఒకవేళ మనమాలోచించికొనిన కార్యమునకు నమ్మాళవసుత ప్రతిబంధముగా నేర్పడునేమో!

గీ. చారుగుణశీల, రూపసౌజన్యలీల,
బాల శశిఫాల, విమలదర్పణకపోల
నళిచికురజాల వినయవిద్యాలవాలఁ
గన నృపునినేల నాట దంగజునికోల?

ఈగండముతప్పినఁగదా ముందుమాట.

ప్రభా—(నవ్వి) పిచ్చివాఁడా! ఇట్టివిషయములందు స్త్రీలకుఁ బురుషులాయుపదేశికులు? నీ కాచింతవలదు. సుఖముగా వెళ్ళిరమ్ము.

వీర—అయిన నాకనుమతియా?

ప్రభా—మంచిది. (వీరసేనుఁడు నిష్క్రమించును)

(పొంచి వినుచుండిన చిత్రరేఖా విలాసవతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

చిత్ర—అమ్మా! ప్రభావతీ! లోకస్వభావమిట్లుండెనుగదా! పాప మామాలతిచేసిన పాపమేమి? కటా!

గీ. వట్టి శంకాగ్నికీలలఁ బతులఁ ద్రేల్చు
నతివల కసూయ నెలకొల్పు నాత్మమాన
బాధకంబగు విషయప్రబోధకమగు
సుగుణములమాటు రూపంబ సుదతిచేటు.

విలాస—నిక్క్రము. మాలతియవస్థ లకెల్లదాని సౌందర్యమే మూలము.

ప్రభా—సఖులారా! దానిగుణాతిశయ మెంతయదియోమయంబులగు మనంబులకు సూదంటురాయికాదె? దానిం గాంచినంత నామనంబు నాకర్షించె. మాటలాడినంత నావలపు దశగుణంబులుగా వశంగతఁ జేసికొనియె.

విలా— చ. పొలఁతులఁజూడమో? యలరుబోఁడులతోడను గూడియాడమో?
నెలఁతుకలార! యెందు రమణీమణుల న్వలపించుబోంట్లనీ
యిలఁ గనుఁగొంటిమే? అహహ? ఎంతటిచోద్యము కాంతలీగతి
న్వలచినఁ గార్యమేమి మగవారిననంగ ననంగమాయకున్.

చిత్ర—కావున, దేవీ! మాలతి సుమనోభిరామచక్రవర్తిగారి దృష్టిపథ గోచరంబుకాకుండఁ గనిపెట్టవలయు.

ప్రభా—అట్లయిన మనమే నాటకశాలకుంజని యాచార్యులగుకౌశికులతోఁ బ్రస్తావించుట యుక్తమనితోఁచుచున్నది. వెళ్ళుదమురండు.

(నిష్క్రమింతురు)

5 రంగము.

చేటి- చిత్రపటము చేతనిడుకొని ప్రవేశించుచున్నది.

చేటి—ఔరా! ఈచిత్రపటము! నాతమ్ముఁడింత ప్రజ్ఞాశాలి యవునని యెవరనుకొనియుండిరి? దీనింజూడ వేయికన్నులుచాలవు. ఇది మాసుమనోభిరామసార్వభౌమునచ్చొత్తిన ట్లున్నది. దీని రేపతనికి సమర్పించుకొని, గొప్ప బహుమతిం బొందఁదలఁచినాఁడు. భావజ్ఞులు చూచి, సంతసించినఁగదా వనివాని విన్నాణంబు ప్రశస్తిఁ జెందును. అట్టివా రొకతూరి చూచి తలయూచినఁ బదివే లిచ్చినట్టుగాఁ జిత్రకారుఁ డానందించును- ఎవరిలోపములు వారికిఁ గానరావు. కావునఁ దెలిసినవారికిది చూపుమని నన్నతఁడు

కోరెను. దీనిం జిత్రరేఖకడకుం గొనిపోయెద. అదిగో! నాటకశాలనుండి మాలతి వచ్చుచున్నది. ఎవరయిననేమి? చిత్రరేఖమాత్రము కిరీటము పెట్టుకొన్నదాయేమి?

మాలతి ప్రవేశము.

చేటి—అమ్మా! వందనము.
మాలతి—చేటీ! ఎక్కడకు వెళ్ళుచుంటివి? నీచేతిలోనిదేమి?
చేటి—ఇదియా? ఒక చిత్రఫలకము.
మాలతి—ఎవరిది?
చేటి—సమ్ముఖమున రాయభారమా? నీవే గుర్తించిచెప్పుము.

(అని పటము చేతికిచ్చును)

మాలతి—(చూచి)

ఉ. క్షీరముగారుచెక్కుులు, చేరలకెచ్చగు కన్నుదామరల్,
బారనుమీఱుపెన్నుఱము, వాతెఱముద్దులుమూటఁగట్టు, శ్రీ
కారములౌను వీనులు, నకారము కౌను, ముఖాబ్జమిందిరా
గారము, ఇట్టిచెల్వ మెటఁగంటిమె? వింటిమె? తెల్పు తొయ్యలీ.

చేటీ! ఈ యద్భుతరూపలావణ్య మూహించి లిఖించిన ప్రజ్ఞయే ప్రజ్ఞ. బ్రహ్మసృష్టియం దిట్టిసచేతస్వరూప మేచోటనైనంగలదా?
చేటి—ఇదేమమ్మా? ముంజేతికంకణమున కద్దమొకటియా? అజ్జునిచేతికిచ్చినను దప్పక సుమనోభిరామభూపతియని జెప్పఁగలఁడు.
మాలతి—ఎట్లు? ఎట్లు?
చేటి—ఎట్లయిననేమికాని, నాకుఁబ్రొద్దుపోయినది.

(పటము లాగికొని నిష్క్రమించును)

మాలతి—ఇది సుమనోభిరామచక్రవర్తిస్వరూపమా! నాతల్లిదండ్రులు నన్నిచ్చి పెండ్లిసేయఁదలంచిన దీమనోభిరాముసకేనా?

సీ. ఇదియేమిచిత్రమో? యింత విచిత్రమే?
ఇట్టి సౌందర్య మెందేని గలదె?
ఉండునా? ఉండదు. ఉండునేమోగాని
ఉండఁబో- ఉండిన నుండుఁగాక
సుమనోభిరాముఁడా? సుదతిమాటలకేమి?
అకట! ఏలొకో మది వికటమయ్యె
కనియెఱుంగనిదేటి కలఁతయో? తెలియది
దొకవిధంబయినది యోర్వరాదు
గీ. నేనునేఁగానా మాటలనేర్పులేదొ
ఏల యిల్లైతిఁగారణ మెఱుఁగరాదు,
మేను వడవడవడఁకెడు మిగుల నహహ!
ఎవరినేమందు? నిందుల కేదిమందు?

ఓహో! ఇదేమి? ఇట్టి బహిరంగమందు నేనెంత వెఱ్ఱినే!

(అని నిష్క్రమించును)

(భీమవర్మయు, సిపాయిల వేషములతో దొంగలును
ప్రవేశించుచున్నారు)

భీమ——మిత్రులారా! కార్యసాధకుఁడు సాధకబాధకముల నన్నియుఁ జక్కఁగ నాలోచించుకొనవలెను. కేవలము సాహసము ప్రాయికముగాఁ గార్యనిర్వహణమునకుం దగదు. దేశకాలసందర్భములు, అనుకూల ప్రతికూలములు, ఉచితమగు నాత్మరక్షణము, ఇవి ముఖ్యముగాఁ బాటింపనగు. కావున, సాహసించి యొక్క మాటే, రాజసమ్ముఖమున కరుగుటకంటె, నంతఃపుర దాసీమూలమున, కార్యముం బర్యాలోచించుటొప్పు. పాము కాళ్ళు పామునకే తెలియును గనుక, స్త్రీలమూలముగానే యాగుట్టుం దీయవలయు.

సిపాయిలు——ఇది మేలైన యుపాయము.

భీమ——అట్లైన రండు. (నిష్క్రమింతురు)

6 రంగము, రాజసభ.

(సుమనోభిరాముఁడు, మంత్రి- సుమంత్రి, సేనాని- వీరసేనుఁడు, మఱిఁ గొందఱధికారులు, భల్లూకభట్టు, వీరుప్రవేశింతురు)

సుమనో—సుమంత్రీ, నాకేమియుందోఁపకున్నది. రాజ్యమునందేమూలనల్పిష్ఠమగు కంటకమున్నను నాకునిద్రపట్టకుండు.

భల్లూక—సుమనోభిరామసార్వభౌమా, సుమనస్సుకుమారులగు రాజపుత్త్రులకు మీకే యీయవస్థగాని, మిన్నువిఱిగిమీఁదఁ బడినను నానిద్రకేమాత్రము చలనముండదు.

సుమంత్రి—మూర్ఖుఁడా, ఆ. వె. కడుపులోనిచల్ల కదలకుండఁగ నెట్టి
యిడుములందనీక యెపుడు ఱేఁడు
కంటిఱెప్పమాడ్కిఁ గాచియుండఁగఁగదా
నీకునాకు మొద్దు నిద్రపట్టె.

రాజపుత్త్రులతిసుకుమారులన్నఁ బ్రజలకష్టములేమాత్రమైనను, జూడనోపని చిత్తవృత్తిఁ గలవారని భావముకాని, దుర్బలశరీరులనికాదు.

వీర—నిక్కము.

మ. అరిదోర్గర్వవినాశసాధనధనుర్జ్యాకర్షణప్రస్ఫుటో
త్కరరాజత్కిణులస్త్రభీకరగదాఖడ్గప్రహారవ్రణ
స్ఫురదుద్వక్షులు శౌర్యదక్షులు క్షితిక్షోభాపనోదక్షముల్
వరరాజన్యులసౌకుమార్యముప్రజాబాధా సహిష్ణుత్వమే.

సుమంత్రి—రాజేంద్రచంద్రమా! మీరుసింహాసనమధిష్ఠించినయీకొలఁదికాలములోనే, ప్రజలయందన్యోన్యమైత్రి యెక్కుడుగనెగడి, రాజ్యము శ్రీరామరాజ్యముఁగనున్నయది. కొందఱక్కడక్కడ దుష్టబుద్ధి ప్రబోధితచేతస్కులై, యరుంధతీనక్షత్రసదృక్షులుగ, నేమూలలందో డాఁగి, కొన్నికుట్రలు చేయుచున్నను, మీకును బ్రజలకుంగల జనకసుతన్యాయము, భరతఖండ

మునందువలెనే దేశభాగములందును లేదని నొక్కివక్కాణింపగలను. ఇం దలిప్రజలు; దయాసముద్రయగు మీతల్లి ప్రభావతీదేవి యంతఃకరణశుద్ధి ననవరతము స్మరించి స్మరించి, ఆచంద్రార్కముగా నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము విచ్ఛిన్నముగ వర్ధిల్ల నీశ్వరునింగృతజ్ఞులైకొనియాడుచున్నవారు.

సుమనో—మంత్రీ ! మాతల్లి నాకొకప్పుడిట్లనిబోధించెను.

క. ప్రజయనసంతానం, బది
బుజుగతిఁ బాలించునట్టినృపతి జనకుఁడే
నిజముగ; నదివెతఁ గాంచిన
రజనిచరుఁడకాఁడె? పేరె రాజుతలంపఁ.

ఈసముచితోపదేశమును గడవకుండ ననువర్తింపఁగలనాయను ననుమా నముమాత్రముగలదు. ఇంతవఱకు నాకుంగలిగిన బ్రఖ్యాతికిఁ గారణములు' తల్లియొక్క శిక్షయుఁ బ్రజలయొక్క ప్రభుభక్తిపురస్కృతమగు క్రమప్ర వర్తనయునని తోఁచుచున్నది- మీరందఱు మనుష్యమాత్రుఁడనగునన్ను మే రువుంజేసి గౌరవించుటచేతనేగదా చక్రవర్తినయితిని, విద్యావినయవిశేష శౌర్యౌదార్యాదిసకల సద్గుణసంపదఁ గలిగి యఖండప్రజ్ఞాధురంధరులగు మీవంటి సత్ప్రజలు వేనవేలు నాకుండనిఁకఁగీర్త్యపకీర్తులు మిమ్ముఁగాని న న్నుఁ జెందవు.

ఆ. వె. పెంచిపెద్దఁజేసి విద్యబుద్ధులుచెప్పి
భారమంతవారిపైన మోపి,
జనకుఁడూరకుండుఁ దనయులామీఁదట
వానిఁబోచి గౌరవంబుగాంత్రు.

ఓయధికారులారా ! మీకుభగవంతుఁడనుగ్రహించి మన్ముఖమున నియ మించిన, యధికారములఁ బరిపాలించుటయందే మాత్రమక్రమముగాఁ బ్ర వర్తించినను, ప్రమత్తులై ధర్మబద్ధులుగాక, యర్థార్జనైకతత్పరులై ప్రజ లవేధించితిరేని, తప్పక యాత్మద్రోహము, స్వామిద్రోహము నీశ్వరద్రోహ ముమిమ్ముంటి, యైహికాముష్మికదూరులంజేసి, వాసియఁటఁగాసిఁజెందించును. సుమంత్రీ, నీవిదివీరలకెఱుంగందెలుపుము.

మంత్రి—అధికారులారా వింటిరికదా! రాజశాసనము శిరసావహించి మీమీ కార్యములందుఁ దగిన జాగరూకతతో మెలంగి, మీకు గౌరవార్హములగు గొప్ప యధికారములొసంగినందులకుఁ గృతఘ్నులుగాక రాజ్యతంత్రములని ర్వహింపవలయును. సర్వేశ్వరుఁడందులకుఁ దగినమనోధైర్యము మీకు నొసంగుఁగాత.

చ. అలసులుగాక లంచములనంటక ధర్మము నీతినెంతయుఁ
దొలఁగక, పేదసాదులను దొందరవెట్టక, యాత్మలాభమే,
తలఁపక, సత్యమేమఱక, ధైర్యమువీడక, భేదమెంచకే
మెలఁగుఁడు రాజ్యకార్యముల మిక్కిలి పాపభయంబునెక్కొనన్.

సుమనో—మంత్రీ! ఇఁకమీరందఱు సుఖముగా వెళ్ళిరండు.

(వారునిష్క్రమింతురు)

(భల్లూకభట్టుంగాంచి) మిత్రమా, నీవెంతమారీచుఁడవోయి. ఇంతవఱకు నాకేలయామాటం దెల్పవైతివి?

భల్లూక—నీయాకులో వడ్డించిన పదార్థములందిది పప్పు, ఇదియుప్పని చెప్ప నొకరుందురా?

సుమనో—నీకది తెలియదు కాఁబోలు మేమంతటియవివేకులము గనుకనే మాకట్టివారొకరుందురు: కనియంధత, విని బధిరత, జనపతులకు నరయ నెచట సహజముకాదే?

భల్లూక—సరిసరి! ఇట్టిప్రజ్ఞాహీనులా, రాజ్యమునందు మూలమూలలనున్న ప్రజలదుఃఖములరసిపోషించువారు? 'తనవిస్తరిలో గాడిదపొర్లాడుచుండ నెదుటి విస్తరిలోనీగను జోపబోయిన' ట్లున్నది. మీయింటిలో జరుగుచుండువార్తకు నన్నాక్షేపించెదవేమి?

సుమనో—ఇది మిక్కిలి యాశ్చర్యము. నాతల్లి యెంతచిన్నమాటైన నాతోనెప్పుడు చెప్పకుండునది కాదు. దీనికింతగుట్టేలొకో? చెలికాఁడా నీవాకలికిం జూచితివా?

భల్లూక—ఇఁక నీకుఁ జెప్పనా బ్రహ్మదేవుఁడే లేచిరావలెను. తలఁదీసి చేతికిచ్చి నను గారడీవిద్యయే యనుచున్నావు. నావెంటఁబెట్టి మీమామవీరసేనుఁడే మీతల్లికడకనిపెను. ఈకంటితోనే, ఆబాలికంజూచితిని. ఈనోటితోనే పలకరించితిని. ఇఁకనేమి?

సుమనో—ఆలాగా? అయితే దీనికింతరహస్యమేల?

భల్లూక—ఏమో? మీసుగుణసంపద మీతల్లికిం దెలియవలె. మీమామకుం దెలియవలె, లేదా మీమఱదలిందిరకుం దెలియవలెనుగాని మాకెట్లు తెలియును.

సుమనో—(నవ్వి) అట్లనా?

భల్లూ—ఎట్లనో, నాకేల? (అని వెళ్లఁబోవును)

సుమనో—(పైబట్టంబట్టికొని నిలిపి) పరుగెత్తుచుంటివేల?

భల్లూక—నాకాకలియెత్తుచున్నది. వదలు, నీపుణ్యము.

సుమనో—నాకులేని యాకలి నీకవ్వడేకలిగెనా?

భల్లూక—నీకేమి మహారాజువు. తెల్లవారకముందే మీతల్లి చద్దియన్నము కంచములోతోడి నిద్రలేపును. దానిపైనకాఫీ మాకట్లమరుటకు, దరిద్రదేవత పెద్దబండవలె నడ్డుపడుటట్లుండ, బ్రాహ్మణ్యమొకటి కాలిపోయినదికదా? ఈగ్రహచారమునకుఁ దోడుగా, మాయింటిలో దానికి నెలకు మూడుముట్లు.

సుమనో—అయిన నిదొక్కమాటయే (అని చెవిలో)

భల్లూక—(తలనాడించుచు) ఆలాగే. (నిష్క్రమించుచుండఁగా సుమనోభిరాముఁడతని వెన్నుదట్టుచు నిష్క్రమించును)

7 రంగము.

ఉద్యానవనము.

విమల, సునంద, (ఇద్దఱు సేవకురాండ్రు) ప్రవేశింతురు.

వి—ఓహో! సునందా! ఎక్కడికంతవడి?

సు—విమలా! ఎఱిఁగియు నెఱుఁగనిదానివలె నటించెదేల?

వి—చెలీ! నీయాన, నేనెఱుఁగ.

సు——మంచిది. నీ వెందుల కరుగుచుంటివి ?

వి——నేను జెప్పినఁగాని నీవు చెప్పఁగూడ నంతటి చిదంబరరహస్యమేని నాకేల యీ గొడవ ?

సు——విమలా ! మనలో మన కట్టి రహస్యములుండునా ? వినుము. మాలతితండ్రికి వచ్చుప్రాణములు పోవుప్రాణములఁట. ప్రాణములన్నియు బిడ్డపై నుంచుకొని యిప్పుడు వచ్చినఁగాని యాస లేదని వగచుచున్నాఁడఁట. ఇప్పుడతని మేనల్లుని యమ్మగువం గొనిదెమ్మని బంపియున్నవాఁడు. కావున, ప్రభావతీదేవి యమ్మచ్చెకంటిం జెచ్చెరఁ దోడ్తెమ్మని నన్నంపెను. నాటకశాలయందంతయు వెదకి వెదకి వేసారితిని. పాప మెక్కడ నున్నదో ?

వి——ఆలాగా ? అ——బ్బ ! ఈపీడ యిక్కడనుండి యెప్పుడెప్పుడు తొలఁగిపోవునా శ్రీహరీయని యనుదినము వేయిమంది దేవుళ్ళకు మ్రొక్కుకొనుచుంటిని. ఆమ్రొక్కు నేటికి ఫలించెను.

సు——పాప మాపాప యెవరికేమి విషముఁ బోసినది ? నీకేమంతటి యొత్తిడిగలిగినది ?

వి——సునందా ! తల్లిపోయిన నాఁటనుండి యింత పిల్ల నంత చేసితిని. ఆ యిందిరకు విషముఁబోసిన నాకుఁబోసినట్లు కాదా !

సు——మన కా వెఱపేల ? మాలతి గుప్తముగా రక్షింపఁబడుచుండలేదా ?

వి——వెలతా ! నీకు పిచ్చి.

ఆ. కంపఁగొట్టి యొరుల కనులకుఁ బడనీక
జాజిఁ బదిలపఱచు జాణతనము
దెసలఁ గ్రమ్ముకుండ దివ్యమా నెత్తావి
నడఁచిపెట్టఁగలదె కడిమి నెందు ?

సు——ఏమో ! ఎవరు గన్నారు ?

వి——ఇఁకను సందియమా ?

చ. చపలులు, తీవ్రచిత్తులు, విచారవిదూరులు, మోసగాండ్రు, బ
లక్కపటులు, కార్యదక్షులు, వికారమతుల్మగవారలెందుఁ జూ

కక్కుజవరాండ్రఁ జూడఁ గడకన్నుల నవ్వుచు లీల మెచ్చుచున్
గృపఁ బలుబాసలిచ్చుచు, సఖీ! యిల వారిని ఊట్టుసేయరే.

సు—ఇట్టి సామాన్యపురుషాధములకుం బోల్చి సకలసజ్జననయనాభిరాముండగు మన సుమనోభిరామచక్రవర్తిని నీ కిట్లు తూలనాడఁ బాడియే?

వి—పాడికాదు నిక్కమే కాని, అక్కరో! రొక్కము, చక్కెరబొమ్మ యను నీ రెంటికిం జిక్కని పురుషుఁ డెక్కడనో నూటి కొక్కఁడు కోటి కొక్కఁడు.

ఉ. పెక్కులు నీతు లెక్కుడుగఁ బీరము లెక్కఁ గభీరధోరణిం
దిక్కులు పిక్కటిల్ల నుపదేశముఁ జేసిన వేదమంత్రముల్
మిక్కిలిగాఁ బఠించిన, భ్రమింపఁగ మూఢులు బూదిమెత్తినన్,
జక్కెరబొమ్మ వాల్గనుల జాడ మదిం దిటమూని నిల్చునే?

సూ—వారి వారి ప్రారబ్ధము. మనకేల? ప్రకృతమం దేమి యుపాయము.

వి—నేను పూవులకై యీ యారామమునకుం జనుదెంచినదాన. నీవును రమ్ము. వెదకుదము.

సు—అగుంగాక. (తెరచాటునకు నడుతురు)

మాలతి (ప్రవేశించి తనలో)

అక్కటా! గీ. తాను రానేల? వచ్చిన తరుణి పటముఁ
జూపఁగానేల? చూపెఁబో, భూపుఁడనుచుఁ
దెలుపఁగానేల? తలవ్రాఁత ఫల మదిట్లు
చేటిఁగొని తెచ్చె నది యింత చేటుఁ దెచ్చె.

సీ. మారుఁడా! యికఁ బలుమాఱు డాయకు నిలు
శూరుఁడందురె నిన్ను సుదతి నేఁచ?
బీరమా మిగుల గంభీరమా మలయసమీరమా
సతుల పైమిట్టిపడఁగ?

పంతమా కినుక దురంతమా విమల
వసంతమా కాంతల వంత లిడఁగ ?
కాలమా యిది యనుకూలమా ? వినవె మ
రాళమా విడు ప్రతికూలమార్గ

గీ. మకట ! మన కెంతయాంతరంగికుఁడునైన
ప్రాణబాంధవుఁడైన సరాగతరుఁడు
నైన ఘనమార్గసంచారుఁడైనదైవ
మొకటి వికటింప దాయలై యోసరింతు?.

(విమలసునందలు తిరిగివచ్చి మాలతిం గని)

సు——అల్లదిగో ! మాలతి విచారముతోనున్నకైవడిం దోఁచెడిని. జనకుని దుర్వార్త నెవరైనఁ జెవివేసియుండిరా ? చాటునుండి కనుఁగొందము.

(విమల, సునంద, పొంచి వినుచుందురు)

మా——(తనలో) ఓ నాదురదృష్టమా ! నన్నింతకుఁ దెచ్చితివె ? నా దుఃఖమ్ములన్నియు వమ్ములై కాలమించుక సుముఖముగా నేర్పడెననితలంచితినిగాదె. ఇంతటి పిట్టపిడుఁగు పడునని యనుకొనలేదు. హా ! విధీ ! నీవెంత వికటించితివి ! నీకు నేఁజేసిన ప్రాపమేమి ? ఓపాపీ ! చేటీ ! నా డెందంబున నింధనంబుల నపేక్షింపని యగ్ని నేటికి ట్లిడితివి ? పోనీ ! ఆ సుందరాంగుని, ఆ నవరసరసికశిఖామణిని, ఆ రాజచంద్రుని యింకొక్క నిమిషమైనఁ జూపక పోతివిగదే ! నీ వెంతకఠినురాలవే ! ఓరామచిలుకా ! నీఱంపుఁ జాలింపుము. నీపలుకులు నాచెవులకుములుకులై తోఁచెడిని. ఓచంచరీకమా ! నీవీఁక నాయెడఁ జూపకుము. నీనిలువెల్ల కల్మషమయంబు. ఓకోకిలా ! చిగురుపొగరునఁ గంటఁ జిచ్చుఁగ్రక్కెదవేల ? నీకంజలిఁ జేసెద. నీకూత యమదూతకేకవలె భీతిఁ బుట్టించుచున్నది. శివశివా ! (దుఃఖించుచుండును)

వి——సునందా ! వింటివే ? నేనన్నమాట యనుభవమునకు వచ్చెనా ?

సు——ఔను ! ఇట్లైకఁడనైనంగలదా ? మనప్రభావతికిఁ దెల్లనివన్నియుఁబా

లు నల్లనివన్నియు నీళ్ళు. ఇట్టిసర్పము నింటనుంచుకొనంజనునా? బంగరు కత్తియని గొంతుఁగోసికొను మూర్ఖు లుందురా?

మా—(తనలో)

ఉ. ఎవ్వరి నేమటందు? వెతనెచ్చట నేగతి వీడుకొందు? నిం
కెవ్వరితోడనందు? దరియెవ్వరు నాకిఁకముందు? దైవమా!
నవ్వులకాయె నాబ్రదుకు నల్గురిలో

విమలా సునందలు—(చాటునుండి) తరళాక్షులెందు లే
జవ్వన మంకురింప నవిచారత నెంచరు తారతమ్యముల్.

మా—అయ్యో! ఇఁకనేమిగతి యెవ్వరో వినిరి. (అని వెళ్ళనుంకింపుచుండఁగా సుమనోభిరాముఁ డాకస్మికముఁగా నెదురుపడ నిరువురు దిగ్భ్రమఁ జెంది యట్టె నిలుచుండి కొంతవడికి)

సు— క. కలఁగంటినా? నిక్కవమో?
కలకంఠీ! నేను నేనుగానా దలంపఁగ?
దెలుపు వియచ్చరకన్నెవొ
లలి వనదేవతవొ మరుని లలనవొ సిరివో?

(విమలాసునందలు గొబ్బున ముందుకు వచ్చి)

అమ్మా! ప్రభావతీదేవి రయమ్మున మిమ్ములఁ దోడ్కొనిరమ్మన్నది. రండు.

సుమ—చ. తెలియకవచ్చినాఁడ సుదతీమణులార క్షమింపు డీరు, వి
చ్చలవిడి పారువంబు చెయిజారి వెస న్బఱతెంచె యీ దెసం
గల సౌదరిండ్ల దూఱె నదికంటిరె? కాంచినఁ దెల్పి వందనం
బులుఁగయికొం(?)రె లేదనినఁ బోయెద వచ్చినత్రోవ నిమ్ములన్.

సునంద—రాజేంద్రచంద్రమా! దానిజాడ మే మెఱుంగము. (మాలతింగని) అమ్మా! రండు. రండు.

(సుమనోభిరాముఁడుఁదక్క తక్కినవారు నిష్క్రమింతురు)

సుమ—(తనలో)

మ. రతియో భారతియో రమాయువతియో రాజీవపత్రాక్షి? యీ
క్షితిసామాన్యయె? చూడమే సతుల నీచిత్రంబు గన్గొంటిమే?
అతిసౌజన్యవిలోల, బాలఁగన, బ్రహ్మానందమింపారె నె
వ్వతెయో? దేశము నామమేదొ? జనకుల్వామాక్షికందెవ్వరో?

ఒకవేళ నామిత్రుఁడు భల్లూకభట్టు సూచించిన యా చంద్రాస్య యిద
యే కాఁబోలు! మంచిది. ఆరహస్యమును వెలికి లాగించెద.

(అని నిష్క్రమించును)

8 వ రంగము.

(ప్రభావతి, చిత్రరేఖ, విలాసవతి, ప్రవేశింతురు)

విలాస—ఏమమ్మా, యీవిచిత్రము!

ఉ. పొట్టను బెట్టి బిడ్డవలెఁ బోషణఁజేసితి వీవు మేల్చెలీ!
ఇట్టిది యుండునే పుడమి? నెంతటిదిట్ట యిదేటివింత! నీ
పట్టినిజూడదెవ్వడు స్వభావ మెఱుంగదు మాటలాడ దె
వ్వట్టునఁ జిత్రదర్శనము ప్రశ్నినఁ బుట్టెనె యిట్టిచిట్టలుల్.

చిత్ర—ఆవె. ఇంటిదీపమనుచు నిగిలించి చేకొని
ముద్దుఁబెట్టుకొన్న మూతికాల
కున్న? కన్నెయంచు వన్నెలాడియటంచు
వద్దఁ జేర్పనీకె బుద్ధి నేర్పె.

విలాస—ఇఁక మనము కంటినిండ నిద్రఁ బోవచ్చును. మన యిందిరకుఁ బట్టి
నపీడ యింతసేపటి కెన్నిక్రోసుల దూరమో తొలఁగిపోయియుండునుగద!

ప్రభా—మీకట్లున్నదేమోకాని, అదేమిఋణానుబంధమో, ఆబాలిక నంపివే
సినదిమొదలు నాకు డెందంబునం దావాలునూరిన ట్లున్నది. మన యిందిర

కుఁ బెండ్లియయియుండెనఁ దప్పక నాతనయున కమ్మద్దియను ముడివేయించియుందును. అంతటినోము నోచనైతిని. చిత్రరేఖా! నీ నామాలతి పటము నైన నిటు తెమ్ము.

(చిత్రరేఖ పట మందచ్చును. దానిం గైకొని)

దీనిం జూడుఁడు.

క. మకరాంకుఁడు ముకురానన
చికురము లళితతికిఁ బలుకు చిలుక కపాంగ
ప్రకరము విరితూపుల కని
పకటించి యనంగుఁడగుట భావ్యమకాదే.

సుమనోభిరాముఁడు ప్రవేశించును. సఖులు లేచి నిలుచుందురు.

సుమ—జననీ! సాష్టాంగనమస్కారము.

ప్రభా—(పుత్రుం గౌగిలించి) వత్స! చిరంజీవ.

సుమ—తల్లీ! ఈలేఖ నాలోకింపుము. (అని యొకజాబు నిచ్చును. ప్రభావతి దానిం జదువుకొనుచుండును)

చిత్రరేఖావిలాసవతులారా! కూర్చుండుఁడు. అదెవ్వరిపటము?

చిత్ర—ఎవ్వరిదియునుగాదు. ఊహావిశేషంబులఁ బరీక్షింపఁ బ్రభావతీదేవి నన్నపేక్షింపగా వినోదమునకై లిఖించితిని.

సుమ—(దానిం గైకొని, తనలో) నే నారామసీమయందుఁగన్న యా రామయే యీరామ. ఈచిత్రరేఖనన్నువంచించుచున్నది. (ప్రకాశముగా) చిత్రరేఖా! అయిన నీప్రజ్ఞయే ప్రజ్ఞ. దీని నామందిరమం దునిచెద.

ప్రభా—తనయా! అది యటుండనీ. మాళవపతి, తనకూతురగుమాలతి మన కడ నున్నదని విని యమ్మగువం బంపుఁడని ప్రార్థించుచున్నవాఁడు.

సుమ—అమ్మా! ఆపొలఁతుక యిందుండుటనిజమా?

ప్రభా—నందనా!

గీ. సేవకులతోడ, సుతులతోఁ, జెలులతోడఁ,
బెద్దలున్నెడ, శిశువులవద్ద, రాజ

సభల, దేవాలయంబుల, జనకులకడ
హాస్యమునకేని యాడరాదనృత మరయ.

కావున, కారణాంతరముచేత నా బాలిక మనయింటఁ గొన్నిదినంబులుండినది నిక్కమే. కాని, నిన్నటిదినమే దానిమేనమామ భీమవర్మయఁట. మాళవపతి కవసానసమయముఁ గానున్నదని దెల్పి పాప మాపాపను వెంటఁబెట్టుకొనిచనియెను. ఎంతటియాపద !

సుమ—అట్లయిన నింతలోనే మఱియొక రాయభారమా ? విలాసవతీ ! నీ వా ద్వారమునకని పెట్టుకొనియున్న మాళవమంత్రికిది వినిపింపుము.
(విలాసవతి పోవును) తల్లీ ! ఈచిత్ర మా మాళవపుత్త్రికదేనా ?

ప్రభా—ఔనౌను.

విలా—(ప్రవేశించి, తొట్రుపాటున నెదఁ దట్టుకొనును) అయ్యో, పాపము ! అయ్యో పాపము ! కొంప మునిఁగెనుగదా ! ఇఁకనేమి ! ఇఁకనేమి ! ఆ వచ్చినవాఁడు చోరుఁడట, భ్రష్టుఁడఁట. మొదటఁగల్గిన చేటునకునయితముఁ వాఁడే మూలమఁట.

తక్కినవారు—హా ! హా ! హా ! ఎంత మోస మెంత మోసము !

సుమ—చెచ్చెర నాయధికారులం బనిచివానిం బట్టి తెప్పించెద, తల్లీ ! వందనము. (నిష్క్రమించును)

తక్కినవారు—ఎంతపని ! ఎంతపని ! (చేతులు పిసికికొనుచు) ఇంతటి పిట్టపిడుఁగా ? (నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును)

మాలతీనాటకము.

చతుర్థాంకము.

1 వ రంగము. అడవిలో దుష్టబుద్ధి కోట.

(అందు దుష్టబుద్ధి, నర్మదయుఁ బ్రవేశింతురు.)

దు——నర్మదా! ఇంతవఱకు నీకార్యము నాశక్తికొలఁది రాఁబట్టుకొనివచ్చితిని. ఇఁక నంబిపెట్టినఁగాని ప్రసాదము కాదన్నట్టు నీయందున్నది. కావున, నీవెప్పగిది నయ్యొప్పులకుప్ప నొప్పఁబలికి మద్వశంగతఁ జేసి మెప్పుఁగనెదో నీకాఱునెలలు గడువు.

న——అట్టీయాఱునెలలలోన ప్పని నెఱవేఱ్పలేకపోయిన——

దు——నీవొక యాఁడుదానవా?

న——బాగు! బాగు! శిరీషకుసుమసుకుమారస్వాంతలగు కాంతలనింతయాఱడిఁజేసి వంతలఁ గుడిపించిన దుర్దాంతులను వారేమనివరింతురు? నే నేమని మీగుణసంపద నభివర్ణింతు?

దు——అయిన నొకయుక్తిఁ జేసెదను. కార్యభాగములన్నియు నాపరోక్షమునఁ గావింపఁబడియుంట నట్టియక్రమముల కెల్ల భీమవర్మను గుఱిచేసి వానిం గొపించి చెఱఁబెట్టి, యకన్నియం గట్టిన కట్టులవిడిపించి రక్షకుండునై తా మంచిమాటల నచ్చిలుకలకొలికిని దోడ్తెచ్చి నీకర్పగించెద. ఆపైన నీవు సమయోచితవాక్యముల నాపై మక్కన్యవం బురికొల్పి మెప్పుఁగనుము. (తెఱలో

కలకలము) అదిగో! మాలతిం జెఱగొని భీమవర్మ వచ్చుచున్నవాఁడు. నీవు వెళ్ళుము. (నర్మద నిష్క్రమించును. దుష్టబుద్ధి దాగును)

మాలతిం జెఱఁగొని భీమవర్మ ప్రవేశించును.

మా——ఓరీ! కట్టడీ! నన్నిట్టియిక్కట్టులం బెట్టి నీ వెట్టిసామ్రాజ్యపట్టముఁగట్టుకొనదలంచితివి?

గీ. పేదసాదుల నేలుటో, పిఱికి వారి
భయముపాపుటో, ఖలుల గర్వంబుమాపుటో
సత్యమును నిల్పి ధర్మరక్షణము సల్పి
పేర్మిగాంచుటో యబలఁ బెన్వెతలనిడుట.

అక్కటా! వీఁడిట్టిప యోముఖవిషకుంభమని యెఱుంగక నాతండ్రి యెక్కుడు గారాబమున వీనిం బెంచి విశ్వసించెను కుక్కతోఁక నెంతదిద్దినవంకరపాయును? కృతఘ్నునకుం జేసిన యుపకారము లూషరక్షేత్రమునం జల్లిన విత్తనమ్ములవిత మ్మొన వమ్మౌటయకాక మీఁదిమిక్కిలి యుపకారికే యనర్థ మాపాదించును. "తేలగ్నిఁబడఁగఁబట్టిన, మేలెఱుఁగక మీటుఁగాదె?" మఱియును,

ఆ. అలికి ముగ్గువెట్టి యాసన మమరించి
విసిరి పెట్టఁజేసి వినుతులొనర
నేయినోయ, హెూత చే యంటఁగాల్చెడు
నగ్ని; యిలఁ గృతఘ్నుఁ డట్టివాఁడ.

భీమ——మఱఁదలా! నామాటపాటింపక నీవిట్లూరక నిందించుచుంటి వేటికి?

మా——ఓరి కులఘాతకా! నీదుర్వృత్తికిఁకను సమాధాన మొకటికలదా?

(దుష్టబుద్ధి గొబ్బున నెదురుపడి కత్తిఁజళిపించుచు)

దు——శా. ఓరీ! కూళ! నరాధమా! తులువ! యీ యుగ్రాటవీమధ్యమం
దీరీతి న్వెఱనాతి నీతిచెడి నీవిట్లేల గాసించె దీ;

ఘోరాసిన్నినుఁ జెక్కి- వ్రాళ్ళిడుదు నేఘూకాళి కిందెల్ల నీ
చీరం బింతటఁ జక్కఁజేతు నిలురా వెన్నీక చండాలుఁడా !

(అని పైఁబడును. తెరపడును)

2 వ రంగము. ఉద్యానవనము.

(వెన్నెలబైటఁ సుమనోభిరాముఁడు మాలతిపటముం గైకొని ప్రవేశించును)

సుమ——ఔరా ! ఈపటమును

గీ. చేతనందినమాత్రాన జెమటవొడమెఁ
జూచినంతట నాప్రీతిఁ జూఱఁగొనియెఁ
జేరువిన్నంతఁ గొండలై పెరిగె మరులు
లేమ కేఁగంటఁజూడ మఱేమియగునొ.

గీ. ఏమె హృదయమ నీస్థైర్య మెందడంగె
నేర రారాజ, ధైర్య మేయేటఁగలిసె
నార ! పౌరుష మేకొండయడుగునఁబడె
మహితగాంభీర్య మెట మటుమాయమయ్యె.

ఉ. ధీరుఁడనంచు నెంచి జగతిన్బ్రతివాఁడు వివాహబంధముం
గోరుటఁజూచి నవ్వితిని గుంజెలువెట్టెదఁ దప్పనర్చితి
న్మారుఁడ నీవ శూరుఁడవు, మాయురె ! యాత్రిపురారి ధైర్యమే
నీరుఁగఁజేసినావనుట, నిక్కము, నిక్కము నేడెఱింగితిన్.

(భల్లూకభట్టు కఱ్ఱఁబట్టుకొని, మూటమోసికొని ప్రవేశించి)

భల్లూ——ఆ. ఆలు, ఆలు, ఆలు, ఆలు, ఆలో యని
రేలు పవలు నిదురలేక చచ్చి
చేతి జిడ్డువదలఁ జెట్టపట్టితిఁ దాని
నాలుగాదు నల్లతేలెగాని.

సు — ఇదేమి? ఇట్టి నడురేయి నాచెలికాఁ డిటకేలవచ్చుచుండెనో? మంచిది. ఆప్తులగువారికి మన మనోదుఃఖములు వెల్లడించుటచేఁ దత్కాలోపశాంతియైన గల్గునోపు.

గీ. కన్నవారలచెవులఁ సోకంగనీని
భావసంకోచ మడచి స్వభావనియతి
ననుచు మిత్రుండతనిగన్న మనసుదమ్మి
విచ్చి యడుగక మునుమున్నె విశదపఱుచు.

భ — ఇఁక నేనింటిదిక్కు తలపెట్టిపరుండను. చుక్క పొడువకమునుపే రెండామడలదూరము నడిచియుండిన నే నాయుష్మంతుఁడనే. అయ్యారే! ఆగయ్యాళిచే సహస్రనామపూజ లేని దినమేలేదుకదా! చాలుఁజాలు సంసారము. సంసారమఁట! దీని కీపేరిడిన మహానుభావుఁ డెవ్వఁడో? వానికి నా తలపైని మూటనెత్తించిన యప్పు డేమనునో?

గీ. చూడఁగాఁ దీగెజల్లెడ సొబగుఁదోఁచుఁ
గాపురము, లోనఁ బదివేలు గండ్లుకలవు
కన్నమునఁ దేలుకుట్టిన కన్నగాని
చెలువునను జెప్పికొనరాదు, సిగ్గుచేటు.

ఇట్టి దుఃఖస్వరూపమైన సంసారమను నగ్నిలో నావంటి మూఢమతులెందఱో మిడుతలవలెఁబడి నశించుచున్నవారు.

ఆ. కూడులేనివాఁడు గుంటును గ్రుడ్డియు
మసలలేనివాఁడు ముసలివాఁడు
పెండ్లియన్నమాత్రఁ బండ్లిగిలించును
ముందుచేటెఱుఁగఁడు మూర్ఖుఁ డకట!

పోనీ! సంసారమునందలి చిక్కులు పెక్కులని యెఱింగియున్న జనకులే తమసుతుల వైవాహికవిషయములం దెట్లు ప్రవర్తించుచుండిరో విచారింతము.

సీ. ఎదఁజేర్చి దివిటీల వెదకిజూచిన యక్ష
 రంబన్న దెచట శ్రీరామరక్ష
ఇది మంచి, యిది చెడ్డ, యిదిపోలు నిదికూడ
 దనువివేక వివక్ష యభ్రసుమము
ఎలప్రాయ మదిమించి తొలుకాఁడుచుండెనో
 నీటుఁగానికదన్న నిండుసున్న
ఇలువానియొకపూట కేనితిండిగడించు
 సాధనోపాయము చట్టుబండ
గీ, ఇట్టిదశయందుఁబెండ్లాముఁ గట్టి మెడకు
నిల్లు గుల్లఁగఁజేసి తానేగు తండ్రి
పరిణయముసేయకున్న నీభరతవంశ
మకట! నెగడక పాడౌనా యంచునెంచి.

సు—(తనలో) ఓహో! ఇతఁడేమో గృహచ్ఛిద్రమూలమున నెకఱడకే నేగుచున్నవాఁడు. పలకరించిచూచెదను. (ప్రకాశమున) చెలికాఁడా!

(భల్లూకభట్టదరిపడి)

భ—ఓయబ్బా! లేదే (అని కాళ్ళపైఁబడును)

సు—మిత్రమా! నేను సుమనోభిరాముఁడను. వెఱవకు. లే లెమ్ము.

భ—రామరామా! నా రామయనుకొంటినిసుమీ. సుమనోభిరాముఁడవా? అట్లయిన నీవిందుల కేలవచ్చితివి! నిన్నె స్త్రీపిశాచ మేడిపించుచున్నది?

సు—నెయ్యుఁడా! నీవెంత కుశాగ్రబుద్ధివి! ఎంతలో నెట్లుగ్రహించితివి!

భ—దీనికెంత కావలెనా,

క. చారులు విద్యార్థులు మఱి
చోరులు విటకాండ్రు రక్కసులు యోగీంద్రుల్
ధారుణి విరహాతురులుఁ బ్ర
చారము లొనరింత్రు రాత్రిసమయమునందున్.

సు—అయితే నేను విద్యార్థినిగానని గ్రహించితి వెట్లు?

భ—చీఁకటిలో విద్యార్థి యేమిచేయును?

సు—చదివినది చింతనచేయును. చూచినది ధ్యానముచే దృఢపఱచుకొనును.

భ—సార్వభౌమా! చారచక్షుండవైన నీవుకంటినిండ నిదురింపక సరి ప్రొద్దున నీకే మీగ్రహచారము? అట్టి దేమైననుండిన పగలొకగడియసేపు కూర్చున్నం జాలదా?

సు—అయ్యో! గడియకాదుకదా, కల్పమైననుజాలదు. నామాటయటుండనీ.

సీ. నిండునెలకాయె నగుమోము, నీటుఁగలుకు
కొప్పుఘనకల్పమాయె, మిక్కుటమిదేటి
కుచయుగస్ఫూర్తి, ప్రలయ మిక్కువలయాక్షి
కౌను నిఁకసేయననిమానెఁ గమలభవుఁడు.

భ—సరి! సరి! నిన్నుఁబట్టినమోహిని యూరక వదలిపోవునదికాదు. నాకేల యీ పీడ (వెళ్ళనుంకించును)

సు—(నిలిపి) నాకేమియు సమాధానముఁజెప్పక వెళ్ళుచుంటివేల?

భ—అయ్యా! నేను సర్వసంగపరిత్యాగముసేసి కాశీ రామేశ్వరాది పుణ్యక్షేత్రయాత్రలం జేయఁ జనుచున్నాఁడను. ఓయి నాయనా! నిన్నుఁబట్టిన మోహిని నిన్నుం బీల్చి పిప్పిఁజేయఁగలదని తోఁచుచున్నది. అది రామేశ్వరములో సేతుస్నానముచేసిన వదలిపోవునేమో!

సు—(నవ్వి) పుణ్యక్షేత్రములా? బాగు! బాగు!

భ—నీకుఁ బుణ్యక్షేత్రము లక్కఱలేకున్న నీపాపి క్షేత్రములతోనే కాలమేగించి నాయ్యనుభవము నెదఁదలంపుము.

సు—నేస్తకాఁడా! తగవుఁబెట్టి తమాసఁ జూచుచున్నావు. ఇది నీకుఁదగునా? మొట్టమొదట నీవు యీమాలతియను మొక్కను నామది నాటితివి. ఇప్పుడది వెక్కసమై సహింపఁగూడని చిచ్చుపెట్టి ముచ్చులపాలైనది. ప్రముక్కుడులగు దుష్టబుద్ధివీరవర్మలనెలవులఁ గనిపెట్టి యక్కన్నియఁ సాధింపకున్న మనకుఁబ్రతిష్ఠ యెక్కడిది. అట్లుచేయక యెన్నితీర్థయాత్రలొనర్చిన నేమి ఫలము?

భ—నిక్కమే. కీర్తియుఁ బుణ్యమువలదనువారెవరు ? వెళ్ళుదముగానిరమ్ము.

సు—అయిన నిప్పుడేవెళ్ళుదము.

భ—మిత్రమా ! నీవీరూపమున సంచారమునకుండగవు.

సు—అయిన మఱియెట్లు ?

భ—బాలవృద్ధనారీ జనాశ్రయణీయమగు వేషము ధరింపనగు.

సు—అదెట్టిది ?

భ—సుభద్రినర్జునుఁడు సాధించుటెఱుఁగవా ? నీ వాయర్జునసన్యాసముం గైకొనుము నేను నీశిష్యుఁడనగుదును. నీవు "నారాయణ నారాయణా" యను మాటతప్ప నన్యవచన ముచ్చరింపఁగూడదు.

సు—అయినఁ గాషాయములో ?

భ—నీ కాచింతవలదు. మాతాతగారాయాశ్రమముఁ బుచ్చుకొని సిద్ధిఁబొందరి. నీకవియిచ్చెదం గొనుము. (అని మూటవిప్పి కాషాయమొసఁగ రాజదిధరించి)

సు—రామా ! నీనిమిత్తము సన్యాసినైతినిగదా నేటికి !

భ—రామ రామ ! నెలఁతలమహిమ యింకెట్టిదనుకొంటివి ?

గీ. రాజశేఖరుసామ్రాజ్య రమను బాపి
యప్పుఁ దలమోపి కట్ట బట్టయినలేక
బిచ్చమెత్తించె నెలఁతల ప్రీతి, నెలఁతఁ
గోరి యీరీతి నీవు బికారివైతి.

ఇఁకరమ్ము. (వారు నిష్క్రమింతురు)

3 వ రంగము. దుష్టబుద్ధి కోట.

నర్మద, మాలతి, ప్రవేశింతురు.

నర్మద—అమ్మా ! నాకథవేరు నాజనకులు నాకుఁ గాళ్ళురాకమునుపే గతించిరి. నాకు యౌవన మంకురింపకముందే నాపెనిమిటి పితృవన మలంకరించెను. నిన్నునెట్లో నన్నును వీఁడొంటరిపాటునంగని మోసముసేసి తోడ్తెచ్చెను. లోకం బబాంధవంబగుట నిచ్చట నిచ్చెనంటిచేసిన దోసము లెంచక

మచ్చిక పెరిగి విడిచిపోఁజాలక వీనిగృహకృత్యంబుల నిర్వర్తించుచు, నా యవమానస్తంభంబగు (కన్నీరు పెట్టుకొని) వృషుఁడను పుత్త్రినిం జూచె ట్టుకొని కాలముఁ ద్రోయుచున్న దానను. అయిన నావలె మోసముచేఁ జేఁ బడిన చక్రోరబొమ్మను గాంచినంత నావెనుకటితలంపులు తలవంపులుగా నామదికి గోచరింపవెట్లు ? తల్లీ ! ఆపాపి కఠోరవాక్యలు కర్ణకుఠారము లై నిన్నిట్లు గడియగడియకు మూర్ఛల ముంచుచుండెనుగదా. ఎన్నినాళ్ళ నుండిరో యాడపురుగు మొగముసయిత మెఱుంగక మొగమువాచిన నాకు బాలచంద్రముఖిని నినుంగన్నంతన, పట్టరానిప్రీతి పుట్టెననుట చిత్రముకా దు. కటకటా !

సీ. కంటకపాషాణ కర్కశకాంతార
సీమ సుందరతరా రామమయ్యెఁ
గరి సింహ శార్దూల కఠినార్భటులు నీకుఁ
గలికి రాచిలుకల పలుకులయ్యె
భీకరసూకర ఘూక ఘూంకారముల్
బోటులసయ్యాట మాటలయ్యెఁ
గాలభుజంగ ఫూత్కార మారుతము లె
సురటుల చలువ తెమ్మెరలు నయ్యె
గీ. భూరిగిరిగహ్వరము లంతిపురములయ్యెఁ
జుట్టు గనుపట్టు గట్టుల నెట్టుకొనిన
చటుల వనవహ్ని మాణిక్యవటలమయ్యె
నిట్టి పలుగాకిదైవ మెందేనిఁగలదె ?

మా—నర్మదా ! ఇట్టి దీనదశయందుసయితము పరమేశ్వరుఁడు నన్నింతమా త్రమేని మంచిమాటాడి తోడుసూపు నీవంటిపుణ్యాత్మురాలిని జూపెనుగదా. నేనిఁక బ్రదికి బాగుపడుట స్వప్నావస్థ

ఉ. అక్కట రాజచంద్రుఁడు దయారససాంద్రుఁడు కోసలేంద్రుఁ డే
దిక్కును బోవనీక మది దిట్టముగా నొకవైపులాఁగు నీ

విక్కడఁజావుమంచు విధి యీదెసలాగఁ గళేబరంబు; నిం
కెక్కడిమాట ? లానృపతికిచ్చెదఁ బ్రాణము మేనుఁ గాటికిన్.

గీ. మహితచరితుండు మన్మథమన్మథుండు
జీవితేశ్వరుఁ డమృతసంజీవకరణి
సరసలావణ్యరసమూర్తిఁ సరసఁబాసి
బ్రద్దలైపోవదీమది బండగాని.

నర్మద—అమ్మా ! నీవిట్లుపరితపించుట యుక్తము కాదు. ఎక్కడనోయుండును మనోభిరాముఁ డిక్కడ కెట్లువచ్చును ? విధినియతి యిట్లుండ, నన్యథాసేయ నెవరితరంబు. “ లలాటలిఖితారేఖా పరిమార్ష్టుం నశక్యతే ” విచారములచేఁ గృశించికృశించి చచ్చుటకంటె “ ఏనకేనాప్యుపాయేన జీవితం ధారయేన్నరః ” అనియుండుంగావున పాలికివచ్చినదే పాయసమనుకొని సమాధానమును గల్పించుకొని బ్రదుకుట శ్రేయము.

గీ. సకియ విధివ్రాఁత తప్పదేరికినిగాని
చేయునది లేదు; కటకటా ! చెడఁగఁబురుగ
చెలుము నిజమిది కన్యవు చింతవదలి
పెండ్లియాడుము వీని దుర్వినయుఁ డనక.

మా—గీ. వనిత గోరుచుట్టుపైన రోఁకటిపోటు
టన్నరీతి నిట్టులాడినన్ను
జిన్నచూపుఁ జూడఁ జెల్లునే ? పిదపనే
బ్రదుకనేమి భూమి బరువుఁగాదె ?.

మ. మనసేకారణ మీజగత్తునకు జన్మప్రాప్తికి న్ముక్తికిన్
మనసే కారణ; మిద్ది మానవులకున్ మాణిక్య; మిప్డాని నా
జననాథాగ్రణి కిచ్చివేసితిని నాస్వాధీనమే ? యిచ్చి కా
దనఁగా మాన్యమె ? యన్యుఁబొందఁగను వేశ్యంగాను నే నర్మదా.

దుష్టబుద్ధి ప్రవేశించును.

దు—ఎవరచ్చట ? నర్మదా ! నీవు వెళ్ళి కారాగారమందున్న భీమవర్మకుఁ జెప్పి డిగొట్టైతప్ప నెద్దియు నొసంగకుండ నీకొడుకు వృషనకుం దెల్పి పొమ్ము. ఇదియు నొక్కపూటకసియే చెప్పుము.

న—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

దు—(మాలతింగని) సుందరీ ! నీవెందుల కిట్లూరక వగలఁగుందెదు ? నిన్నిబ్బందులం బెట్టిన పందం బందెం బడఁద్రోసితిఁగాదె. వాఁడు నీమేనమామయని యించుక దాక్షిణ్యమునం దెగటార్పనైతిని. అదిగాక నీలావణ్యగరిమ జితేంద్రియుఁడైన శుకమహర్షినైనం జానిసఁగాఁ జేసికొనంగలదనిన నీనృకీటకము మాటెంత ?

మా—అయ్యా ! నిక్కముఁగా నాచెఱవిడిపించి రక్షించినవాఁడవైన నీవారంభించిన పని పరిపూర్తిఁజెందించి ఘనతఁ గాంచవలదె ?

దు—భాసురాంగీ ! నీదాసానుదాసుఁడను. నీకిందేమికొదువ ? నాయిల్లు నీయిల్లుగా నాయనుచరులు నీపరిచరులుగా భావించి నను సంభావింపుము.

మా—అయ్యా ! నీవొనర్చు సపర్యలు నాకు వచ్చినవ్లేకాని,. ననుగన్నవారు మూఁడుగాళ్ళముదుసళ్ళు నన్నువిడిచి యొడలుబడల నెంత యడలుచుండిరోకదా ! నాపట్టణంబునకు నన్నుఁజేర్చి పుణ్యముఁ గట్టుకొనవలదా ?

దు—ఓభీతహరిణేక్షణా ! నీపట్టణంబన్నను కడుదూరము. నీకు సముచితమగు పరివార మమర్చి కొన్నిమాసములలో నప్పని యొనరింతు. అంతవఱకు నీ సుందరముఖారవిందమును గుందుఁజేగందింపక డెందమున దిటమూని నాకానందముఁ గల్గింపుము. మఱియు నీతొడవులందొడిగికొనుము.

మా—ఔరా ! నాదుర్దశకు భూషణము లొక్కటే కొదువ కాఁబోలు,

క. తొడవులకునెల్ల తొడవగుఁ
బడఁతికి మానంబె, మఱియుఁ బ్రాణపదంబా
తొడవుచెడ, బ్రదుకనేటికి ?
తొడవులు వేయేల గాల్పఁ ద్రొయ్యాలికవలఱ.

దు—(తనలో) చక్కని రాజమార్గమువిడిచి యడ్డదారింబడితినేల? చల్లకువచ్చి ముంత దాచఁదగునా? ఎప్పుడయిన బైటఁబడవలసినదే (ప్రకాశమున) బాలా! పెక్కులేల?

ఉ. చూచితిఁ బెక్కుసుందరులఁ, జూచిననేమి? భవద్విలాసరే
ఖాచతురత్వమెన్న సురకన్యకలందును దుర్లభంబు, నే
దాఁచఁగనేల నా కనులు ధన్యములయ్యె నినుం గనంగన్
నోఁచిననోమ దేమొ వెయినోళ్ళ నుతించినఁ దీరదావిధిన్.

మా—ఓరి మూర్ఖుఁడా! నీ విట్టి మేకవన్నియపులివని యెఱుంగక నీతోసంభాషించి దోషముఁ గట్టుకొంటిని. శివశివా!

దు—పడఁతీ! నీహితముకోరి బోధించు నావలుకులు పెడచెవులం బెట్టి యిట్టియొలప్రాయ మడవిఁగాసిన వెన్నెలఁగావించి తమంతటన వలచివచ్చుచున్న సిరులఁ గడద్రోసి జడదారుల తెఱఁగున వెడదారులం ద్రొక్కి నన్నుడికింపకుసుమీ.

మా—ఓరి తుంటరీ!

గీ. రాజకులమునఁ బుట్టి సామ్రాజ్యగరిమ
వెలసి నినుఁబోలు నలఁతుల వలతునఁటర?
అకట! యందని మ్రానిపం డ్లకుని దేల
నఱ్ఱుసాచెదు తొలఁగు చోరాధముండ.

మఱియు నాఁడువారి గోడు పోసికొన్న నిహపరంబులకు సున్న.

గీ. సీతఁదెచ్చిన యిరువది చేతులేవి?
కృష్ణనీడ్చిన కౌరవకీర్తి యేది?
కలికికన్నీర దెంతటి ఘనునికులముఁ
గాల్చు మొదలంట నిదికల్లగాదు నిజము.

ఈపాపమింతటితోనశింపక భావిజన్మంబునకు నంటియుండుంగనుక బుద్ధిఁ గలిగి మెలఁగుము.

దు——బాగుబాగు! ప్రొద్దుపోవని యవివేకులచేఁ గల్పింపఁబడిన పుక్కి-టిపు రాణగాథలుగాని నీవచనము లనుభవసిద్ధములుగావు,

ఉ. పోయినజన్మమేదో? యిఁకఁబొందెడుజన్మమదేదో? చూడ నీ
కాయము గాంచినారము సుఖంబులు చేకురు సాహసించినన్
బ్రాయము నీటిబుగ్గ, మఱి పాపము పుణ్యమటంచు నూరకే
నాయువు రిత్తపుచ్చ తగునా మగువా యిల దేహధారికిన్.

మా——ఓరీ! పుణ్యపాపంబులు, పూర్వజన్మభావిజన్మంబులు నూహాకల్పితంబులను నీచార్వాకసిద్ధాంతములం గట్టిపెట్టుము.

ఉ. రోగు, లరోగులుం గడుఁ గురూపులు రూపరులుం, విరాగులుం,
భోగులు, భాగ్యహీనులు నృపు, లెన్నఁ ఉదాత్తులు బిచ్చగాండ్రు, నీ
లాగు జనింపనేటికి విలాసమొకో? విను పూర్వకర్మ సం
యోగబలంబునన్ గలిగె రోరి! వృథా వెడవాదులేలరా.

దు——(తనలో) ఇది సామాన్యముగ్ధయని, తలంచితినిగాని యింతటి ప్రౌఢయని యెఱుంగనైతి. ఇది మార్గముకాదు. (ప్రకాశముగ) నెలఁతా! నీవు పట్టినకుందేటికి మూఁడేకాళ్ళనుచుంటివి. బాలవగుట నీతో వచనప్రతివచనంబులు సలుప నాకుఁదగదు. ఇఁకఁ గొన్నిదినములకైన నీమూర్ఖత చక్కఁ-బడదేమో కనుఁగొనెద,

(అని కోపముతో నిష్క్రమించును)

మా——హా! దైవమా! నన్నిట్టిఱట్టు సేసితివే! శివశివా!

(అని మూర్ఛనొందును. తెరపడును)

మాలతీనాటకము.

పంచమాంకము.

1 వ రంగము. కారాగారము.

(అందు భీమవర్మ ప్రవేశించును.)

భీమ——ఔరా! నాబ్రదుకిట్లు తెల్లవాఱెనా?

చ. పసిఁడిని రెండుసేయ నులిపైకొన నెత్తినసుత్తెపెట్టుచేఁ
బసచెడినట్లు మాలతిని భ్రాంతి వరింపఁదలంచి యెన్నియో
దసుకులుసేయనాకె తలఁదాఁకెఁగదా యలదుష్టబుద్ధి న
న్నసికొలిపించి యప్పడఁతి నుద్వహనం బెపుడాడ నెంచెఁగా!

ఇప్పటికి నాకు బుద్ధివచ్చెను. వచ్చిన నేమిసార్థకము? దొంగలుపడినయాఱునెలలకుఁ గుక్కలు మొఱిగినట్లున్నది.

క. మక్కువ సోఁకిన పెద్దలఁ
జిక్కులుపెట్టితిని నేను జిక్కితి మహిఁదా
నెక్కినకొంపకు నిప్పిడు
మ్రుక్కడి తా మడియకున్నె మూలముతోడన్.

క. వంచకుఁడు కడుఁ గృతఘ్నుఁడు
పంచమహాపాపుఁడనక పాలించిరి తన్
ద్రుంచెడు గొడ్డలిపై నాగి
నించును శ్రీగంధతరువు నిజరజ మరయన్.

ద్విపద. వినరయ్యజనులార విద్యాధికులార
ఘనులార హితులార కామినులార
తలిదండ్రులనక యన్నలుఁ దమ్ములనక
ఎలమి నాప్తులను బెద్దలు వంద్యులనక
తలపొగరెక్కి యుక్తాయుక్తములను
దలపోయకెప్పుడు తులువలఁగూడి
కులశీలగౌరవంబులు కూలఁద్రోసి
నలుగురు నవ్వ మానము విడనాడి
చదువు సంధ్యయులేక బెదరింతలేక
పదములఁ బాడుచుఁ బకపక నగుచు
చిటికెలు వేయుచు నెట తానయగుచు
విట నట గాయక వేశ్యలయిండ్ల
సిగరెట్లు చుట్టలు చిలిమి గంజాయి
తగ వేదిమద్యము ద్రాగుచొండొరుల
దూఱుచుఁ బచ్చిబూతులు దిట్టుకొనుచు
చోరులు చెడిపెలు జూదరుల్గలసి
నేరముల్సేయు చూరూర గ్రుమ్మరుచు
ఘోరకృత్యములు పెక్కులొనర్చి యిప్పు
డెక్కడనందక చిక్కులఁ జిక్కి
పొక్కుచునుంటినా పొగరెల్లదక్కి
చెఱుపఁదలంచినఁ జెడుఁదానెనిజము
ఉఱు వేఁది మావారి యుదరముల్గాల్చి
కడలేనిదుఃఖసాగరమునముంచి
కుడిచితి చేఁజేతఁ బుడమితత్ఫలము
కనుఁగొనుఁడయ్య యీ ఖలులతో మైత్రి
యినుపసంకెళ్ళతో నిటు తెల్లవాఱె.

ఇఁక నేమియనుకొన్న నేమి? మూలక్షయ మొనర్చితిని. ఏపాప మెఱుఁగ నియబలబ్రదు కడవిపాల్సేసి మామగారికొంపం గూల్చితి నక్కటా! ఐహి

కాముష్మికసుఖముల రెంటికిం జెడితి. ఆత్మహత్యఁజేసికొందమన్న ఘోరమగు నరకకూపము 'ఆ' యని నోరు తెఱచుకొని యున్నది. భగవంతుఁడిచ్చిన సర్వేంద్రియములను దుర్వ్యాపారంబుల వినియోగించివివేకము సున్న చేసికొంటిని. నిరంకుశప్రవర్తనగల విషయేంద్రియములు వివేకశక్తితములుగానిచో నడ్డులేని యడవిగుఱ్ఱంబులవలెఁ జెలరేగి యుక్తపథభ్రష్టునింజేసి నరకమును నగాధకూపంబున జీవునిం బడఁద్రోయును. ఇట్టి జీవునకాత్మహత్య యెట్లుపకరింపఁగలదు? బ్రతికి బాగుపడుట యిఁక స్వప్నావస్థ. చచ్చి నరక మనుభవించుటయనఁగా హృదయకుఠారము. ఎన్నఁడును బొఱబాటు చేసైన నీకరచరణాద్యవయవముల చేతనేజీవికిం బ్రీతిసేయకుంటిఁగదా! అట్టిపాపినేనిప్పుడు పరమేశ్వరుఁడా, పాలింపుమని సిగ్గులేక యేమని వేడుకొనఁగలను? అయిన నీశ్వరుఁడు దయాస్వరూపుఁడు. శరణాగతరక్షణ విచక్షణుఁడు. ఆ మహానుభావునకు భేదాభేదంబులు లేవు. కావున నీనిర్భాగ్యునకిఁక నార్తత్రాణ పరాయణుండగు నారాయణుండ పరమశరణ్యము. పరమేశ్వరా! (మూర్ఛపోవును, తెరపడును)

2 వ రంగము.

నర్మద, మాలతి, (ప్రవేశింతురు) దుష్టబుద్ధి పొంచి వినుచుండును.

నర్మ—కుమారీ! నేనిట్లంటినని యాయాసపడకు. నిన్నుఁజూచినవేళ యెట్టిదో కాని పొట్టనుబుట్టిన పట్టియందేని యిట్టి మమకార ముదయింపదుకదా! కావున, నామాట కాదనక వినుము. ఎక్కడనోయున్న సుమనోభిరాముఁడిక్కడ కెట్లువచ్చును? నీకేల యీపిచ్చి?

మా—నర్మదా!

గీ. లక్షలామడ లెడనున్న రమణుఁ డుదయ
మొందఁగనె పద్మినీకాంత డెంద మలరుఁ
గాదె యనురాగ మన్నిటికన్న మిన్న
మార్గమందున్న హృదయముల్ దూరమౌనె?

కావున,

గీ. నాదుహృదయంబు ప్రాణమానములు భక్తి
ధారవోసితి నాతండె దైవమనుచు
ముంచినను దేల్చినను గడుమంచిదె యిఁక
మనసు పెఱవారిఁ జేరదు మగువ నిజము.

మఱియును,

గీ. పరశుసంస్పర్శమైన నెప్పగిదిఁగాంత
మినుము నాకర్షణముసేయు? నెలమిరాజ
శేఖరునిఁజేరి చొక్కుడు చిత్తవృత్తి
హేయజనయుక్తి కలఁతనొందించునెట్లు?

(చప్పున దుష్టబుద్ధి ప్రవేశించి)

దు—ఏమంటి వేమంటివి? కాంతా! నీవింతవఱకాధీనురాలవయ్యు నాయంత వాని నావంతయేని సరకుసేయక తూలనాడుచుంటివి.

మా—ఓరి యవివేకుఁడా!

గీ. మానకవచంబుదాల్చిన మానవతులు
నస్వతంత్రులుగా రెట్టి యాపదలను
వహ్నిఁబడవైచి యూదినఁ బైనఁబైన
వన్నెమించక చెడునె సువర్ణ మెచట?

దు—వనితా, వెనుక ముందు నాలోచింపక యూరక వాగుచుంటివి. సకలమానవాధీశుల పెక్కుబొక్కసంబులఁగల రొక్కంబు నాయిక్కనుండు. చేతఁ జిక్కిన మానికంబు నక్కఱలేదను వెంగలియుండునే?

మా—ఓరినీచుఁడా! నీవెంత? నీసిరులెంత? ఇట్టి దుర్బోధనకు లొంగుదునను కొంటివే? నిప్పునకుఁ జెదలంటునా? నీయట్టి నరపశువునకు సిరు లనర్థము లాపాదింపనుగదా!

చ. సిరు లని చెప్పిరావనుట సిద్ధము కొబ్బెరకాయనీళ్ళ మా
దిరిఁ; జనువేళ నట్లె కరితిన్న కపిత్థఫలంబుమాడ్కి; న

స్థిరములు మబ్బునీడలగతిం జలబుద్బుదమాయ నెందుకీ
నరకపథంబు? ధర్మమెడల న్నరజన్మ మనర్థహేతువౌ.

దు—(కోపముతో) చాలుఁజాలు!

గీ. చెడెదవిప్పుడు విడువుమీ చెనటిపూనిక
మంత్రములకెందు రాలునే మామిడు లిల
నహహ నెలనిల్చెగడువు నీవపుడెగాని
చక్కఁబడవేమొ చూచెదఁ జంచలాక్షి.

(అని పట్ట నుంకింపఁగా మాలతి పరుగెత్తి నిష్క్రమించును)

నర్మ—(అడ్డుపడి) ఇది యేటివింత! ఇచ్చినగడువు ముగియకమునుపే యింత యాతురమా!

దు—నర్మదా! ఇది మిగుల సాహసికురాలని యెంచెద. మంచిమాటలకు మార్గమునకు వచ్చునట్లులేదు. అయిన నేనొక సొఱబాటుపడితిని. భీమవర్మ నాకుఁ బరిపంథుఁడుగ నేర్పడునేమోయని వృథా వాని చెఱయందునిచితిని. సుమనోభిరామునిపై దీనికి వలపున్న సంగతి నేఁడెఱింగితిని. ఆసుమనోభిరాముఁ డున్నట్లుండి యగుపడకపోయినాఁడఁట.

నర్మ—అయ్యో! పాపము! ఏమికారణమో!

దు—అది మనకేల? ప్రకృతము మనకార్యానుకూలమున పాటించుటుచితము సుమనోభిరాముఁడు పిచ్చిపట్టి గతించినాఁడని నీ వాసుదతికిం దెలుపుము అప్పటికి వానిపైయాస మానుకొనును.

నర్మ—ఇది యొకవేళ నిజమైనను మన కల్పితమని యమ్మగువ నమ్మదు.

దు—నమ్మిన నెంత? నమ్మకున్న నెంత? నీ వాపనిచేయుము. వెళ్ళుము.

(నర్మద నిష్క్రమించును)

(తనలో) ఔరా! ఏమి యీ చిత్రము!

ఉ. ఎంతటియోధులైనఁ జనవిచ్చివచింప భయాత్ములౌదు రే
నంతటివాఁడ నన్నుఁ గడు నల్పునిగా నదలించినైచె నీ

యింతి యిదేటివింత మరుఁడెంతటి యోధ! భళీ! సుమాస్త్రముల్
వంతులొనర్ప యోధులె దురంతవిచింతఁ దపింతురేక దా!
(నిష్క్రమించును.)

3 వ రంగము, అడవి మార్గము.

(సన్యాసివేషధారియగు సుమనోభిరాముఁడు భల్లూకభట్టును
ప్రవేశింతురు.)

సుమ—మిత్రమా!

భ—బాగు! బాగు! బుద్ధిహీనుల కెంతబోధించిననేమి. నిజముగా నీనుండి యనర్థ మున్నది.

సుమ—అదేల మిత్రమా?

భ—అదిగో! మఱియు నదేపాట. మిత్రమా మిత్రమా యనునపుడెల్ల నాగుండెలు తటతట లాడుచుండును. నేను శిష్యుఁడనను మాట మఱచితివే? నారాయణస్మరణ యేనీటఁగలిపితివి? ఆపటము నాచేతికైననిమ్ము. ఎవరైనఁజూచినఁ బ్రమాదముసుమీ.

సుమ—నా మనోహరాంగి నొరుల కెట్లీయను.

భ—"నావిష్ణుః పృథివీపతిః" అను వచనము నిక్కమయినచో నీమనోహరాంగి మా మనోహరాంగియె మా మనోహరాంగి లోకమాతయగుటఁజేసి నాకు మాత్రమూ బాధ్యత యెందులకు లేదు? కావున, నీహృదయంగమమగు పటమును మాతృభావమున శిరసా వహించెద నిమ్ము.

సుమ—అట్లయినం గొమ్ము. పదిలముసుమ్ము (అని బట్టలోఁజుట్టి వాని తలపై నిడును.) ఎవరో తెరువరులియ్యెడ వచ్చుచున్నట్లున్నది.

భ—వచ్చిన నాకేమి? దొంగవేషముధరించిన నీకు భయముకాని—

సుమ—చాలు నూరకుండుము. నీపుణ్యము.

(బాటసారులు ప్రవేశించి భల్లూకభట్టుం గాంచి)

బాట—ఎవ రయ్యా మీరు?

భ—మేము మార్గస్థులము. మీదారిని మీరు వెళ్ళుండి.

బాట—ఏమండీ; యింతమాత్రమునకే కోపమా? మీ రేయూరికి వెళ్ళుచుంటిరో చెప్పినమాత్రాన నోటిముత్యాలు రాలిపోవునా?

భ—మఱియు నదేమాటే నా?

బాట—అయితే మీచిత్తము. ఆచెట్లదాపునమాత్రము మెలకువగాఁబొండు.

(ఆమాట వినినంత చివుక్కున వెనుకకుఁదిరిగి భయ వినయములతో)

భ—అయ్యలారా! నిలువుండు నిలువుండు. అదేమో విశదముఁగాసెలవిండు.

బాట—"అందితే జుట్టు నందకున్నఁగాళ్ళు" మంచి గట్టివాఁడవయ్యా!

భ—క్షమింపుఁడు. నేనేమో మార్గాయాసముచేత నట్లంటిని. అదిగాక మాస్వాములవారు నన్నూరూరుఁ ద్రిప్పి చంపుచున్నారు.

బాట—(కపటసన్యాసింగని) ఓహో! మహానుభావులారా! మా యపరాధము క్షమింపుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నారు)

సుమ—నారాయణ, నారాయణ, నారాయణ.

బాట—స్వాములవా రెచ్చటికిఁ జనుచుండిరో?

భ—కన్యాకుమారికి, కన్యాకుమారికి.

బాట—ఈమహామహు లాశ్రమముఁ దీసికొని యెన్నినాళ్ళయినది?

భ—అబ్బో! ఆశ్రమమా? చాలాదినములాయెను. (ఆత్మగతమున) ఈశ్రమ మెప్పుడు నివారణమగునో తెలియదు. కాని, (ప్రకటము) "ఆచెట్లదాపున" అంటిరెందులకు?

బాట—ఇంతకుమునుపే మాకు బాగుగా ప్రహరణములు తగిలెను. ఏమిదొంగలు! ఏమిదొంగలు!

భ—(సుమనోభిరామునింగని) స్వామీ! నేను రాను నాయనా! నేనురాను. బ్రతికియున్న బలుసాకుఁదిని జీవింతును.

సుమ—వృథా భీతిలనేల? "గోచిపాతరాయఁడు దొంగలమిండఁ" డని వారుమాత్ర మెఱుంగరా?

బాట—(భల్లూకభట్టుతో) మీకేమట్టివస్త్రాభరణములుకలవు. అయిన మీతలమీఁ దిది యేమిటి?

భ—ఇది స్వాములవారి పారాయణగ్రంథము, సూత్రభాష్యము. ఇది పోయినవారిప్రాణములు పోయినట్లే. నిలుచున్నను, గూర్చున్నను, వారికి దీనిపై ధ్యానమే.

బాట—మహానుభావులు! మహానుభావులు! స్వాములారా! మమ్ముల ననుగ్రహింపుఁడు (అని నమస్కరింపఁగా)

సుమ—నారాయణ, నారాయణ, నారాయణ. (వారు నిష్క్రమింతురు)

భ—ఇఁక మనగతియేమి?

సుమ—నేనుండగా నీకువచ్చిన భయమేమి?

భ—నాయనా! నేనొక యడుగైనఁ బెట్టను. నీవు చంపిననుసరే!

సు—అయిన నా సెలయేటియుదరికిం జని కాలోచితకృత్యములఁ దీర్చుకొందము. (నిష్క్రమింతురు)

దుష్టబుద్ధి, నర్మద, (ప్రవేశింతురు)

దుష్ట—నర్మదా! నీవాఁడు దానవయ్యె నిష్ప్రయోజనము.

న—ప్రయోజన ముండిన నేనీయాఁడుపుట్టువు పుట్టుదునేల?

దుష్ట—సరేకాని, మాలతి కేలాగున్నది?

న—ఏమనిచెప్పుదును? సుమనోభిరాముఁడు పిచ్చిపట్టి గతించెనని చెప్పినఘడియ మొదలు నేఁటివఱకు మూసినకన్ను తెఱపిలేక యఖండమైన జ్వరముచే నింతింతనరాని బాధపడుచున్నది. అన్నోదకము లిందవు. ఇదిస్థితి.

దుష్ట—ఆలాగా! మాకు దూరప్రయాణమొకటి తటస్థించినది. ఇఁకఁబదునైదు రోజులకుఁగాని వచ్చుట కనుపడదు. అయినఁ దగినయేర్పాటుచేసి వెళ్ళెదను. జాగరూకతతో నాబాలికం గనిపెట్టి యుండుము. పొమ్ము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

4 వ రంగము, అడవిమార్గము.

సుమనోభిరాముఁడు, భల్లూకభట్టును ప్రవేశింతురు.

భ—రాత్రికావచ్చెను. మంచి యడవిలోఁ దగులుకొంటిమి. ఇంకెట్లు?

సుమ—ఈరాత్రి యిందేపరుండి వేకువనేవెళ్ళుదము. సమ్మతమా?

భ—సమ్మతము లేకుండినఁ జేయునదేమి? నీచేతిలోఁజిక్కితినిగదా! కొంపవిడిచి నేటికి నాల్గుమాసముల పదునేడుదినములు. తెల్లవాజిన నవమి, శుక్రవారము.

సుమ—నీవీమధ్య పంచాంగము చూచుటలేదుకదా, నవమియనినీ కెట్లు తెలిసెను?

భ—బ్రాహ్మణపుట్టుకపుట్టి యింతమాత్రము జ్ఞానములేదా? నెలవంకం గనుం గొనుము.

> ఆ. మూఁడుపాళ్ళు సురలఁగూడి తాఁజవిచూచి
> దివిజవిభుఁడు పూర్వ దిగ్వధూటి
> కనిపియున్న వాఁడో యమృతంపుఫేణి నాఁ
> జందమామ చంద మందమాయె.

అదిగో! పింజికర్జకాయవలెనున్న చంద్రునిం జూడుము.

సుమ—చెలికాఁడా! నీది పొఱబాటు.

> గీ. నింగికడలిని మేఘతరంగములను
> మున్గితేలుచు డాగిలిమూఁత లాడు
> తొట్టిపడవది, యామిని తూర్పుమలకుఁ
> బిగియఁగట్టెను, కాదు జాబిల్లిరేఖ.

భ—మన మీశాల్మలీతరువుక్రింద నీరాత్రి పరుండుదము.

సుమ—మిత్రమా! ఆలాగే చేయుదము. ఆ పట మిటిమ్ము.

భ—ఇప్పుడాపట మెందులకు? పండుకొని నిద్రపోరాదా?

సుమ—కాదు. నీవు పండుకొని నిద్రించిన నేదైన దుష్టమృగమువచ్చి దానిని లాగికొనిపోవునేమో యని యడిగితిని.

భ—ఓయబ్బా! నాకది తట్టనేలేదుసుమా! నీ వెంతసంపన్నుఁడవయ్యా! పటముపైనున్నయభిమానము నాయందు లేకపోయెనుగదా! నీ వెంతకైనను గట్టివాఁడవే.

సుమ—నెయ్యుఁడా! నీప్రాణమునకు నాప్రాణము. మనము చెట్టుమీదఁ బరుండిన మృగబాధ యంతగానుండదని తలంచెదను.

భ—నాయనా! నా చేతఁగాదు. క్రిందఁబరున్న మెకములోకవేళ రాకయేపో వచ్చును. గావున చావనుమానము. పైనపరున్నం దప్పక నిద్రలోఁ గ్రిం దఁబడినఁ దలద్రబ్దలగును. మరణము స్వతస్సిద్ధము.

సుమ—అట్లయిన నిక్కడనే నాయొద్దఁ బరుండుము.

భ—పదిలము సుమా, ఇఁక నీభారము. ఏమాత్రము శబ్దమైనను విఘ్నన లేపవలెను. నానిద్ర యెఱుఁగుదువుగదా? (అని పండుకొనును)

సుమ—ఔరా! ఈవెన్నెలబయట—

భ—ఏమయ్యా! నిద్రపోనిచ్చెదవా లేదా? బాగు! బాగు! కఱుకరాలుద్రొక్కఁ గాళ్ళన్ని చిదుపలై మండుచుండె. పచ్చిపుండు మేను. నిద్రపోదమన్న నీయుపద్రవ మాయె- (అని గడ్డఁదీసికొని లేచును)

సుమ—ఏడ కిపుడు?

భ—(నమస్కరించి) రాకు మీడకైన- నీపుణ్యము. మృగబాధకైన నోర్చి కొందును. నీబాధపడలేను. నన్నుఁ బలకరింపకుము.

సుమ—అయిన నీయిష్టము. నేనును శయనింతును.

భ—మహారాజవుకదా! (అని దూరముగా శయనించి గుఱ్ఱుపెట్టుచుండును)

సుమ—(పండుకొని యంతలో లేచికూరుచుండి) ఆహా! ఏమిది? ఎంతయత్నించినను నిదుర రాకున్నది. ఇట్టి వెన్నెలబయట, నిట్టి యేకాంతమున నా మంత్రిదేవత నన్ను నిద్రవోనిచ్చునా? ఈవెన్నెల చిచ్చున నా హృదయంబు వ్రేల్పక మానునా? ఓ నాహృదయమా! చిరపరిచితుఁడనగు నన్నిచట నిడనాడి, కనుల తమితీఱనైనఁ జూడని యావలఁది వెంటంబడిచనుటుచితమా? ఆగు మాగుము—అది నా హృదయేశ్వరిధ్వనియా? కాదు, కాదు. కోకిల. కాదు, కాదు. ఉండు, ఉండు. (వినికి నభినయించి లేచి) ఆప్రాపాదం జూచెదను. ఇదేమి నామనోహరాంగి నావెంటనేవచ్చుచున్నదే? (తిరిగిచూచి) అయ్యో! నామైనీడయే నన్నే మఱించెను. అక్కటా!

మ. చెలియా! మారుఁడుపొంచి యిక్షుధనువుం జేనందె నింకెట్లనే
లలితాలాపులనించెనే చిలుక చెల్లాటంబు గాన్పించెనే,
కలకంఠధ్వని మించెనే యళుల ఝుంకారంబు నొప్పించెనే,
వలుచిక్కుల్ ద్రొడరింప హావిధి నినుం బంపించెనే మాలతీ!.

ఓరి మృగాంకా! రాజా! రాజు, రాజరాజు నవమానించుటిట్లా?

గీ. పాలవంటి కులంబున లీలఁ బుట్టి
తండు ద్విజరాజ వరయుఁ గళాన్వితుండ
వహహ సన్మార్గవర్తి వీవు ప్రుతకరుఁడ
న్యాయమా యేఁచ నన్ను నిశాటవృత్తి.

అయ్యో! నీక్రూరకరంబులు కాలపాశంబులలీల భీతిఁబుట్టించుచున్నవేల? సరే నీవు కాలస్వరూపుఁడవేకదా!

గీ. పక్షపాతంబుఁ గని సమవర్తికాక
కాళిమ లడంచి తెల్లని కళలు గాంచి
చూడ దాక్షిణ్యవృత్తి యించుకయు లేక
హరునితల మెట్టఁబుట్టిన యముఁడ వీవ.

అకటా! వీనిం దెలియక పెక్కండ్రు శీతకరుఁడందురు నిక్కముఁగా

క. నడురేయి పాంథులను వడిఁ
దడిబట్టల మెడలఁగోయఁదలఁచి మదనుఁడే
పిడిలేని వెండికొడవలి
నుడుగని రోసమునదాఁచె నుడుగణములలో.

ఓ నాసొబగులచిన్నారి! నీకై కానలంబడి కడగండ్లంబడుచుంటిఁగా దె నీకీకాఠిన్యమేల?

సీ. ఇభరాజగమన నీ విందురా వెందుకే
పదములు చిగురులై పలుచనగునె?
మనసిచ్చి యొకమాటు మాటాడ వదియేల
పలుకులు చిలుకలై పాఱిపోనె?
ముసిముసినవ్వుల మురిపెముంజూపవే
నగిన వెన్నెలచాలు నష్టమగునె?
తమియారఁ గౌఁగిటఁ దరుణిఁగూర్చిన నీదు
బాహుమృణాళముల్ భంగపడునె?

చాన యీకాన నేగతిఁ గానకిటుల
నెంతొ వగఁగుంద గోరంత చింతలేక
యున్న దానవు తగునటే నన్ను తాంగి
తాళ నినుబాసి ధృతి చాలఁ దూలె బాల.

ఔరా! అదిగో వేఁగుచుక్క—పరమేశ్వరా!

(పండుకొనును)

భీమవర్మ ప్రవేశము.

భీమ—దీనదయాళూ! నాసంకెళ్ళ విడఁగొట్టించి యింతమాత్రమేని స్వేచ్ఛం గల్గించితివి. ఇది యొకవింత కాదు.

క. ఒకమాఱు నినుఁదలంచినఁ
జెకచెక భవబంధనములు ఛిన్నములగు నీ
కిఁక నిది యొక ఘనకార్యమె
సకలాంతర్యామి యనుపసంకెల లెడపన్.

మహానుభావా!

శా. నీవేదిక్కు ప్రపంచమం దఖిలము న్నీవే జగద్రక్షకా
నీవే దీనుల నెమ్మిఁ బ్రోవ జగతి న్నీకన్న వేఱున్నదే?
నీవే సత్య మనాది మూలము నిను న్నెంతవర్ణింపనా
కీవే యీశ్వర నీదుభక్తిఁ గృప నన్వీక్షించి రక్షింపవే.

దేవదేవా! కరుణించి నేఁగడతేరు సాధనోపాయముఁ జూపఁగదే! (అని రెండడుగులు వైచి) ఓహో! వీరెవ్వరు? ఇంత ప్రొద్దెక్కినను గాఢనిద్రాపరవశులై యున్నవారు. ఆమహానుభావుఁడు సిద్ధపురుషుఁడు గానోవు. కాదేని, సూర్యునిం దిరస్కరించు తేజంబునవెల్గొందునెట్లు? ఆతఁడాశరణ్యుఁడగు భగవంతుఁడే నన్నుద్ధరింప నిట్టివేషంబున భూమికిం దిగియుండునోం డె. కానిచో, ఘనాక్షరక్రమంబున నిమ్మహాపురుషుఁ డిక్కారణ్యమునఁ దటస్థించుటెట్టు? ఇతఁడాతని శిష్యుఁడని తోఁచెడిని. వీరు మార్గాయాసమః

చే డస్సియున్న వారు. (భల్లూకభట్టు నిద్రలో కలవరించుచుండ) పాపమితఁడు దుస్స్వప్నముం గనెనుగాఁబోలు! మంచిది. హెచ్చరించెదను. (అని బట్ట లాగును)

భ—ఓయబ్బా! నాయనా! పులి, పులి! చచ్చితి, చచ్చితి! (అని లేచును)

సుమ—(తటాలునలేచి) ఏది! ఏది! ఏది!

భ—ఓయబ్బా! అమ్మమ్మా! (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు రాజుం గౌఁగిలించుకొనును)

భీమ—(కపటసన్యాసికి సాష్టాంగనమస్కారము లొనర్చి) మహానుభావా! క్షమింపుఁడు. ఈబ్రాహ్మణుఁడు దుస్స్వప్నముం గని కలవరించుచుండఁగా నిద్ర లేపితిని.

సుమ—ఆలాగా? (అని నవ్వి) భల్లూకభట్టూ! ఎంత రాద్ధాంతము చేసితివి?

భ—(కన్నులు తెఱచి వడవడ వడఁకుచు) అయ్యో! ఇదేమో రాక్షసమాయ. నిజముఁగాఁ బులిం జూచితిని. కన్నులు దెఱవఁగానే మనుష్యరూపము నుధరించెను. ఇదేమో మాయదేశము. కాకున్నఁ గన్నులార మనము చూచిన చంద్రుఁడు సూర్యుఁడగుట వింతకాదా!

సుమ—అవివేకుఁడా! రాత్రి కడచెను. తెల్లవాఱెను.

భ—ఇంతలోనే?

సుమ—ఓయి! నీవెవరవు?

భీమ—నేను దిక్కులేనివాఁడను. పంచమహాపాతకుఁడను. అనుగ్రహింపుఁడు. (అని పాదములపైఁ బడును)

సుమ—(వాని లేవనెత్తి) శుభమగుఁగాక. ఓయి! దాపున ముఖప్రక్షాళనాదికమునకు జలాశయము కలదా?

భీమ—కలదు. దయచేయుఁడు. (అని వారికి దారిఁజూపును, సరోవరము దాపునకుం జని) స్వామీ! (అని ప్రణమిల్లి) శరణు, శరణు. నన్నుఁ గృతార్థునిం జేయుఁడు.

సుమ—(లేవనెత్తి) నీకేమి కావలెను?

భీమ—మంత్రోపదేశము.

భ——అట్లయిన నిక్కడకురమ్ము. (కడకుఁ దీసికొనివెళ్ళి) నాకు మా పిన్నమ్మ చెప్పిన తేలుమంత్రము చెప్పెదను.

భీమ——అయ్యా! నీతేలుమంత్రము, పాముమంత్రము నాకేల? జన్మరాహిత్యకరమగు మంత్రము నపేక్షించితినిగాని——

భ——ఏమంత్రమయిననేమి? భక్తిప్రధానముగాని——

భీమ——అయ్యా! నాకట్టిమంత్ర మక్కఱలేదు.

భ——అక్కఱలేకున్న మాలతివిగాని స్వాములనారు పారాయణము చేసికొనుదాక వారిని తొందరపెట్టకు. ఇక్కడకురమ్ము. అంతలో నాచమనముచేసి సంకల్పముఁ జెప్పుకొనుము.

భీమ——చిత్తము. (అని పాదప్రక్షాళన మొనర్పఁగా)

భ——కేశవ, నారాయణ, మాధవ, దక్షిణయున్నదా? నీగోత్రము?

భీ——కౌశికగోత్రము.

భ——పేరు?

భీమ——భీమవర్మ. (అనఁగానే యదరిపడి

భ——అయ్యో! చచ్చితినోయి. నాయనా! సుగుణాభిరామా! భీమవర్మా! భీమవర్మా! నీదక్షిణవలదు. దక్షిణవలదు. ప్రాణములతోనన్ను విడిచిపెట్టుము.

సుమ——(కాషాయవస్త్రములోనుండి చంద్రాయుధము వెలికిఁదీసి గొబ్బున భీమవర్మపైఁబడి (క్రిందవైచి) ఏమిరా! నీవు భీమవర్మవా? చోరుఁడా! వంచకుఁడా! కులపాంసనుఁడా! ద్రోహి! [illegible] నీకుత్తుకఁ గత్తిరించెద. ఇఁకనెక్కడకుఁ బోయెదవు?

భీమ——మహానుభావా! రక్షింపుఁడు. అభయమిచ్చియనన్నిట్లుచేయఁబాడియే?

సుమ——అయిన మాలతినేమిచేసితివో చెప్పుము. చెప్పకున్నఁజెక్కఱచెండాడెదను.

భీమ——అన్నియు నివేదించెదను. మన్నింపుఁడు.

సుమ——అట్లయిన లెమ్ము. (అని లేవఁదీయును. భీమవర్మ చెవిలో నేమో చెప్పుచుండఁగా వినికి నభినయించుచు) అయిన నాదుష్టబుద్ధియుండునదెచ్చట?

భీమ——వాఁడిప్పుడిచ్చట లేఁడు. అనతిదూరమున నానిదుర్గమున్నది. (అని చెవిలో)

సుమ——భీమవర్మా! నీవు భయము పడకుము. చెప్పినది యర్థమాయెను. నేనంతయు వివేకముగా వర్తింపను. నీకాచింతవలదు. నీవు చప్పున వెళ్ళి నా సేనా

పతి వీరసేనునిఁ దగినపరివారముతో వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్ము. మాళవభూపాలునికి వెంటనే యీవార్తఁ జెప్పియుండి దుఃఖోపశాంతిం జేయదగునని నామంత్రి సుమంత్రితో నాయాజ్ఞగాఁ జెప్పుము.

భీమ—సార్వభౌమా! నేనొనర్చిన దోసములకు నన్నెవరుపట్టిదండింపకుందురు?

సుమ—నీకాభయమువలదు. ఈనాముద్దుటుంగరముం గొని చనుము. (ఆనియుంగరము నిచ్చుచు) దీనింజూపిన వీరసేనుఁడు నిన్ను బాధింపక గౌరవించును. వెళ్లుము వైళంబ.

భీమ—చిత్తము. చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

సుమ—మిత్రమా! మన మాసరోవరము కరంగట నొకకొంతవడి విశ్రమింతము. ఇచ్చట నెండ మెండు.

(నిష్క్రమింతురు,)

(తెర పడును)

మాలతీనాటకము.

షష్ఠాంకము.

1 వ రంగము. సరోవరము.

(సుమనోభిరాముఁడు భల్లాకభట్టును ప్రవేశింతురు)

సుమ—ఔరా! ఈసరోవర మెంతమనోహరము!

ఆ. సత్కవీంద్రవాక్య సరణి గంభీరమై
సాధ్విచరితకరణి స్వచ్ఛమగుచు
సంయమీంద్రముఖము చాడ్పున శాంతమై
పొలుచు నీకొలంకు చెలువ మహహా!.

భ—నిక్కము. నిక్కము. చెలికాఁడా! ఇయ్యెడం బరికింపుము.

గి. పిల్లయలలకు నల్లాడు తెల్లగలువ
పైన తివ్వన రాయంచ వ్రాలినంతఁ
దూగుటూయెల లూపఁగాఁ దోడఁగొ దానిఁ
బ్రియునుపచరించు పద్మినిరీతి మిత్ర.

సుమ—బాగు! బాగు! నెయ్యుఁడా!

గీ. కలువమొగ్గల నంచలు గరులుసాచి
వ్రాలుటయుఁజూడ మీసరో వరము వెలసెఁ.

బరపురుషుఁగన్నఁబాలిండ్లఁ బైటచెఱఁగుఁ
గప్పి మఱుఁగిడు నుత్తమాంగన విధమున.

భ—ఈహ్రదంబున నాయసుప్రాణములఁ దీర్చుకొనెద. (అని జలావతరణ మభినయించును)

సుమ—నేను నాప్రాణలక్ష్మిని లక్ష్యానుసంధాన మొనర్తు. (అని పటముం గైకొని చూచుచుండును.)

నర్మద నీటికడవంగొని ప్రవేశించును.

న—(తనలో) ఆహా!

గీ. చిన్నతనముననే యిన్ని చిక్కులనిడి
బాల యిటువ్రాసెనే నీకకాలమరణ
మకట! హతవిధి; యిట్టి యత్యధికరూప
వతిని సృజియించి యడవిలో మృతివిధించె.

కటకటా! ఇఁక నెన్ని చికిత్సలొనర్చిననేమి? నాప్రాణసఖి నాకెట్లుదక్కును? ముట్టినఁగందు సుకుమారశరీర మావిషజ్వరతాపమున కోర్చునెట్లు? హా! మాలతీ! నీభాగ్యమున క్షేమందును? నిన్నెడబాసి యెట్లుందును? అక్కటా! ఆమూర్ఖుఁడు నిష్కర్షించుకొన్న లగ్నబల మిట్లుండెఁగా? ఇఁక నేమిగతి? మనోరోగమునకు మందేది? (ముందుకునడిచి) ఓహో! వారెవ్వరు? మార్గస్థులా?

గీ. ఎవ్వరాపాంథు? లిందుల కేగుదేర
నిండుచోద్యము; నూఱేండ్లు నిండెనొక్కొ-
లీలఁ బులియున్న పొదఁజొచ్చు లేళ్ళపగిది
వచ్చి రిచటికి; వీరిని హెచ్చరింతు.

పాపము! వీరెవ్వరో దారితప్పి యిచ్చటికివచ్చిరి. వీరి యదృష్టవశంబున దుష్టబుద్ధి యిక్కడ లేకుండెను. ఉండిన, నెంతప్రమాదము? అనతిదూరంబున నాబాపఁడు ముక్కుఁబట్టుకొని జపముఁజేయుచున్నవాఁడు. ఈనైపున నున్నతఁడు.

గీ. తరుణ లావణ్య సత్కళాధాముఁ డితఁడు
చూడ మిఱుమిట్లుగొల్పె నా చూడ్కి కహహ!
నియతి యతిచంద్రుఁడగు మహానిర్మలాత్ముఁ
డితని సేవింప దురితము లెడలవన్నె?

ఔరా! అనంతకోటి జన్మ సంపాదిత పుణ్యపరిపాకముచేతనే యిట్టి సిద్ధపురుషుల సందర్శనము లభించుట. ఈమహాపురుషుఁ డోకించుకయేని చలింపని మనస్సుతోనేమో లక్ష్యానుసంధాన మొనర్చుచున్నవాఁడు. నారాకనైన నెఱుంగఁడు. ఇటునటు తిరిగియైనఁజూడఁడు. ఒకవేళ నిమ్మహాత్ముఁడు దివ్యౌషధసిద్ధుల నెఱుంగునుగాఁబోలు! అట్లయిన నీతనికిం బ్రాణప్రదానంబు సేయుదు. మఱియు నీతనిచే నాచెలికిం బ్రాణంబులఁ దెప్పింతు. (సమీపించి సుమనోభిరామునిచేతిలోని పటముంగని, నివ్వెఱఁగున)

గీ. ఏమిచిత్రము! మాలతి నెవరువ్రాసి
రిందు నాప్రాణసఖిని బూర్ణేందుముఖిని

సుమ—(తటాలున తిరిగిచూచి)
ఎవరు నీవిట్లుపల్కఁగ నెవర వీవు?

న— మేలు మేలిది కడులెస్స! మీర లెవరు?.

సుమ—అమ్మా! నీవెవరవు?

న—ఇదికదా గట్టితనము! "పాపమని కూర్చుండుమన్నఁ బందిటివాసాలు లెక్కపెట్టెనఁట" మాయింటికివచ్చి మాపేరడుగుటకు మీరెవ్వరు? మా మాలతిపటము మీచేతి కెట్లువచ్చెను?

సుమ—ఇది మీమాలతిపటమా?

న—మఱేమి? నేనంతగ్రుడ్డిదానను గాను.

సుమ—(భల్లూకభట్టుం జీరి) మిత్రమా! ఈచిత్రము చూడు.

భ—(తిరిగిచూడకయే) ఏమయ్యా! యీపీడ! సంధ్యజపము ఒక్కటియును వలదా? ఎప్పుడును నీచిత్రముఁ జూచుచుండినఁ జాలునా? "తా మునిఁగినది గంగ, తావలచినది రంభ."

సుమ—మూర్ఖుఁడా! ఇటు తిరిగిచూడుము. ఈస్త్రీ మాలతియనుచున్నది.

భ—(తిరిగిచూచి) ఏమి మాలదియా?

సుమ—మాలది కాదు. మాలతి- మాలతి.

భ—మాలతి? ఏది? ఎక్కడనున్నది?

న—ఎక్కడనున్నఁ దానియాస మీకెందుకు?

గీ. నాదునెచ్చెలి కచ్చెలి కేదొయకట
వికటమైతోఁచె జ్వరదోష మిఁక నదెట్లు
బ్రదుకునో దైవమేతోడు బాలఁబాసి
యెట్టు లేనుందు నేమందు నేదిమందు.

సుమ—ఏమి? ఏమి? మాలతికిజ్వరమా? విషజ్వరమా? నాజీవరత్నమునకు- నాహృదయసంజీవినికి జ్వరమా? జ్వరమా? జ్వరమా? హా! సుమనోభిరామా! ఇఁక నీవేలబ్రదికియున్నావు! (అని మూర్ఛిల్లును)

న—(భల్లూకభట్టుం గని) అయ్యో! ఇతఁడు సుమనోభిరామచక్రవర్తియా? అయ్యో! అయ్యో! నేనెంతటి యపచార మొనర్చితిని! స్వామీ! మీరితని నోదార్పుఁడు. నేనిప్పుడేవెళ్లి నాప్రాణసఖికి నీవార్తఁ దెలిపి పునర్జీవితం జేసెద. ఇది యపాయస్థలము. ఆగుహలోనికిం గొనిపోదము. రమ్ము. (ఆకార్య మభినయించి) నేవచ్చువఱకు మీరిచ్చటనుండి కదలితిరేని మీప్రాణములు మీవికావుసుఁడీ, (నిష్క్రమించును)

సుమ—(సేద దేఱి) అక్కటా! నాసుందరాంగీ! నినుంజూచుప్రాప్తి లేకపోయెనే! నీనగుమోము గానక, నీజిలిబిలిపలుకులు వినక, తపించి తపించి, తుదకు నీవనాథవై దుర్మరణము నొందుచుండఁ జేయునదిలేక వ్యర్థుఁడనై నేనుమాత్ర మెట్లు భూమికి బరువుగా జీవింపఁగలను? మిత్రమా! ఇఁక నాయాస నీకు వలదుసుమా, నీవిప్పుడే వెడలి మాతల్లికి నాపైఁగల మమతం దొలఁగింపఁజేయునుపశమనవాక్కుల నామె నూఱడింపుము. ఓమాలతీ! నిన్నీబొందితోఁగలిసి సుఖించుట కవకాశము లేకపోయెనుగదా! కానీ, స్వర్గలోకమందైన నదియెట్లు సిద్ధింపదో చూచెదఁగాక. (ఖడ్గముఁ గైకొనును)

భ—(ఎత్తినచేతిఁ బట్టుకొని) సుమనోభిరామా! ఏమిది? ఇదేటిసాహసము?

సుమ—వదలు. వదలు. ఇది యేటిసాహసమే ?
భ—చెలికాఁడా ! ఆత్మహత్య శూరధర్మమా ?
సుమ—అయిన నెత్తినకత్తి నేమిచేయమంటివి ?
భ—క్రింద వేయుమంటిని.
సుమ—అదిమాత్రము శూరధర్మమా ?
భ—అయిన నాగొంతు నడికెదవా యేమి ? బాగు బాగు !

(నర్మద ప్రవేశించి తనలో)

సీ. శ్రీచక్రవర్త్యాఖ్య సిద్ధమంత్రంబయి
ప్రబల దేహాయాస భరమునడఁచె
రాజశేఖర నామ రసపానరతిమహా
భీలనైవస్వత భీతిమాపె
నిను ననుగ్రహవృత్తి మనసప్రభావము
కమలినికిని ముఖ కాంతిఁగూర్చెఁ
జతురాస్యధీర సచ్చాతురి స్మరియించి
నంత నాయుర్భాగ్య మలరఁజూపెఁ

గీ. రాజుపే రన్నమాత్రాన రాజవదన
నిండుకనుగల్వలను విచ్చి నీరునించి
దెసలఁబరికించె, విసెఁ జాలఁదెలివితోడఁ,
బాసె నపమృత్యు, విఁక బ్రాణభయములేదు.

భ—(నర్మదంగని రాజుతో) అదిగదిగో ! రాజరాజా ! ఆమగువ.
సు—ఏది యేది ? (నర్మదంగని) అమ్మా ! మాలతికెట్లున్నది ? ఎందున్నది ?
న—అయ్యా ! తొందఅపడకుఁడు. భయములేదు మీ నామమంత్రోచ్చారణచేఁ
నే, యంతటివిపద్దశలో నున్న నాచెలి సంజీవినిచేసౌమిత్రియుంబోలె,

గీ. కదలెఁ గనువిచ్చెఁ జూచె సైగలను బిల్చెఁ
జేయిపైఁజాచెఁ జెంతకుఁజేరఁదిగిచె

లేచెఁ గూర్చుండె మాటాడె లేమయడిగె
వినెను దమకించెఁ దోడితెమ్మనెను నిన్ను.

సు—ఏమియేమి ! మాలతి నన్నుఁ దోడ్తెమ్మనెనా ?

న—(చెవిలో- చక్రవర్తి తలనాడించుచు నాశ్చర్యవిషాదముల నభినయించుచుండును)

సు—కోమలీ ! నిక్కమా ? నిక్కమా ? ఆ చకోరబొమ్మకు నాపై మక్కువ కలదా ?

న—మాటలేల,

ఉ. పాటలగంధి నీదు నెడఁబాటున నోటికిఁ గాలకూటమై
పాటిలఁగూడు, చెప్పలకుఁ బాటొకయింతయు లేక యెప్పుడున్
బాటలునీదుమాటలుగఁ బాడుచు భూతముసోఁకినట్టు బ
ల్పాటులఁగంది తానకట పాళిఁదపించు నృపాలచంద్రమా.

సు—అట్లయిన నేను ధన్యుఁడనే ఓచిత్తమా ! శాంతింపుము. శాంతింపుము.

గీ. చిత్తకీరమ ! యుడుగు నీ తత్తరంబుఁ
గ్రొత్తవాఁడనె ? ఆకొమ్మ క్రొత్తకాదొ ?
తెలిసె నీపక్షపాతము మెలఁగుమింకఁ
గలికి కౌఁగిఁట నినుఁగ్రుచ్చి గారవించు.

మాలఁతీ ! నాప్రాణరత్న మెందున్నదో చూపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుమా.

—రాజశేఖరా ! మీరి ట్లాతురపడవలదు. ఒకపనికిఁ దెగువమైఁ గడంగునప్పుడొడలంతటం గన్నులువలయును. నిఖిలశస్త్రాస్త్రసామగ్రి గలసాహసికులు మాటమాత్రమునవచ్చి పయింబడఁగలరు. కావున, మీరాగుహవదలి రావలదు. నేను రేపో యెల్లుండియో సమయ మాలోచించి యీ సుందరితో మాటలాడుట కను వమర్చెదను. తొందఱపడకుఁడు. ఆ దుర్మార్గుఁడగు దుష్టబుద్ధి సామాన్యుఁడు కాఁడు.

ఉ. కూళుఁడు ఘాతకకోటి కనుకూలుఁడు సంతతపాంథమార్గ చే
తాళుఁడు పాతకాచరణధైర్యవిశాలుఁడు పుణ్యవర్తనో

న్మాలుఁడు శిష్టలోకహననోన్ముఖశీలుఁడు చూడవట్టి చం
డాలుఁడు వీని క్రొవ్వుపు డడంగునొ కానఁగరా దదేరికిన్.

కావున, పదిలముసుండీ ! నే వచ్చునంతవఱకీఫలములను, బిండివంటలను భక్షింపుఁడు.

భ—ఇక్కడ వేయుము. (అని యొడిబట్టును) వారికి వేఱెతెచ్చెదవా ?

సు—నాకక్కఱలేదు నీవుతిని తృప్తినొందుము.

భ—నీకు సంతోషముతోనే కడుపునిండినదిఁక వీనితో నేమి ?

న—నాకనుజ్ఞయా ?

సు—మరల నెప్పుడువచ్చెదవు ?

భ—ఇవన్నియు నయిపోవునంతలోఁజుమా.

న—ఆలాగే (నిష్క్రమించుచుండఁగా)

భ—ఇట్టివే మఱికొన్ని మఱచిపోకు.

సు—చెలికాఁడా !

భ—నన్నుఁ బలకరింపకుము. వీనిలో నొకతునుకయినను నీకీయను.

సు—ఓరి కుక్షింభరుఁడా ! ఆమాటకుఁగాదు. నాకిదిసుదివసమని చెప్పవచ్చితిని.

భ—నీకంటె నాకు మఱింత సుదివసము.

సు—మూర్ఖుఁడా ! నాకు భాగ్యకాలము సమీపించిన దెఱుఁగవా ?

భ—అల్పసంతోషీ ! నా భాగ్యము నాయొడిలోనే యుండు టెఱుఁగవా ?

సు—"బ్రాహ్మణో భోజనప్రియః" నీకుఁ దగినయర్థము నీకుఁదోఁచినది.

భ—నీయర్థములో బ్రాహ్మణార్థమునకు మించిన సారస్యమున్నదా యేమి ?

సు—(నవ్వి తనలో) "మొఱకువానికేల మొగలిపూవాసన," నాయానంద మీ మూఢుఁడెట్లూహింపఁగలఁడు ? తెలివిలేనివాని కెంతబోధించినను "స్థలపిపీలికా" న్యాయమున మునుపటిత్రోవనే చనుచుండును.

క. వలపుల నాయికమైకొనఁ
బులకాంకుర జనిత సుఖముఁ బొందు రసికుఁడే
శిలలెన్నియున్న వెన్నెల
కలిమికి శశికాంత మొకఁడె కరఁగును గాదే !

(ప్రకాశముగ) మిత్రమా ఈమాటవినుము.

భ—ఇవన్నియుఁ గడతేర్చినపిదప (అని తిను దు నిష్క్రమించును).

సు—మాట! మాట! (అని వెంబడించును).

2 వ రంగము దుష్టబుద్ధిమేఁడ.

(అంత నర్మద, మాలతి, ప్రవేశము).

మా—నీఋణమేనెట్లు తీర్చుకొందును. నెచ్చెలీ! నీవు చెలివికావు-తల్లివి. మిత్రి నోటినుండి నన్ను రక్షించితివి. నాదుఃఖములఁ దుదముట్టించితివి. నానర్మదా! నావెతల నాథునికిం దెలిపి కరుణఁ బెంచి సమధికసౌఖ్య మొనఁగూడఁ గార్యసంఘటన సేయుమా. పుణ్యముఁ గట్టుకొనుమా. నీకునేఁ జెప్పఁదగినదేమున్నది? నాప్రాణమానంబులు నీచేతిలోనున్నయవి. నాసఖీ!

న—నీవేల విచారపడెదవు. అలభ్యయోగముగా నీమనోవిభునిచ్చటికిఁ దోడ్కొనివచ్చిన భగవంతుఁడే ఆయింతకార్యముం గొనసాగించును. భగవచ్చిత్రము తెలియదుకదా.

ఉ. ఒక్కనిబుజ్జగించు మఱియొక్కెడ నొక్కని నేడిపించు వే
ఱొక్కనిమీఁదఁబెట్టు నొగి నొక్కెడ వానిని గ్రిందనెట్టుఁ దా
నొక్కనిఁ జిక్కువెట్టు సిరి నొక్కెడ వానికి దోఁచిపెట్టు నీ
ఫక్కి విచిత్ర మెందు భగవంతునిచేత లెఱుంగశక్యమే?

ఆ. వె॥ "పంకజాత" మునకుఁ బరిమళంబొనగూర్చెఁ
బరమహంస నడవిపాలొనర్చె
రజనిచరుని రాజరాజని తలఁదాల్చె
నౌర దైవచేష్ట లద్భుతములు.

మా—విషయమిట్లుండ వృథాదురభిమానగ్రహగ్రస్తచేతసులై మానవులొడ లెఱుంగక;

క. పొడిచితి గెలిచితి నేనని
పుడమిం గడునుబ్బుచుందురు పురుషులు మఱివా

రిడుమల బడలిన దైవము
నాడలెఱుఁగక దూఱుచుండు రుకగ్రుడఁగి చెలీ.

సర్వేశ్వరు నాజ్ఞలేక యొకయాకుసయితమల్లాడదు- ఆ యనంతచక్షుస్సున కభేద్యమగు రహస్యమే బ్రహ్మాండమునం దేమూలనేనుండదు. కావున నరులమొఱల నాలకింపకుండునా? నర్మదా నిజముగా నామనోహరుఁ డిచ్చటికి వచ్చినాఁడా, నావంతమాన్ప నట్లంటివా?

న—ఇంకను నీకనుమానమా?

మా—అట్లని నాచేతఁ జేయివేయుము.

న—నిజము—(అట్లొనర్చును).

మా—క. మన్నింపుమమ్మ నర్మద
మిన్నక యనుమానపడుచు మిడికించితి ని
న్నెన్నఁగఁ గామిలలోదవిన
కన్నులకన్నియును బచ్చఁగాఁ గనుపడుఁగా!

ఓ నానెచ్చెలీ! నిన్నూరక చికాకులఁ బెట్టుచుంటినిగదా. చీటికి మాటికి నీకు నాయానముఁ గల్గించినందులకు మిక్కిలి లజ్జయగుచున్నది. ఎట్లయినను బ్రారంభించినపని పూర్తిసేయుభారము నీదే. నర్మదా! దయఁజేసి యిఁక నాకమాఱామానవేంద్రునికడకుంజని రమ్ము.

న—ఇంత.

గీ. మానవేంద్రునిరాక బల్మాయగాని
పోయివచ్చెద నైన నేమాయెఁగాని
మంచిమాటలనేని యేమాయెఁగాని
తోయజాక్షిరో తెత్తు నీమాయకాని.

కావున నీ వారవంత సేపు చింతపడలి నెమ్మదినుండుము. లోపలికిం జనుము. నేనెల్లెదను. (నిష్క్రమింతురు)

సుమనోభిరాముఁడు, భల్లూకభట్టును బ్రవేశింతురు.

సు—మిత్రమా ! అదిగో! సూర్యుఁడస్తమించెను.

గీ. రాజకంటకుఁ డగుచు సత్ప్రభలు మాపి
కువలయంబును గుతకుత గుందఁజేసి
యుత్తమస్థితు లడగించు నుగ్రకరుఁడు
నస్తమించెను మిగుల దోషాతిశయము.

ఇఁకను నర్మద రాకున్నది. ఆఁడవారిమాట లెంతనిజమో కనుఁగొంటివే? ఇదంతయు మోసముకాదుగదా?

భ—వారికే తలఁదాఁకవలెగాని యొకరుచెప్పిన విందురా? నీకెందులక య్యా ఆగొడవయని చిలుకకుఁజెప్పినట్లు చెప్పితినిగాదె? వింటివే? ఇప్పుడు తలగోఁకుకొనుచు నిలుచుంటివి. ఫలమేమి? పెద్దవారిమాట పాటింపనివారికి నట్లిట్లుకూడ యాయుష్కర్మ తప్పనివిధి.

సు—ఇఁక గతి?

భ—పిక్కబలమే.

సు—బాగు! నాకట్టిపనికిఁ గాళ్లురావు.

భ—అల్పసంతోషివి. ఆమాయలాఁడిమాటలకు భ్రమించి, ఆయింతగారెము కోక, బూరెముకోక పోఁగొట్టుకొని నాకిప్పుడు పాఱిపోవుటకుఁ గాళ్లేగ యవని మిడుకుచుంటివి. నీకుఁ జూపులు నాకు మేపులు.

సు—తిండితిండియని యూరక నాలుక గుంజికొనుచుంటివేల?

భ—పిచ్చివాఁడా! అన్నిటికిని మొదటిది కడుపు. అది నీటికడవవలెఁ జల్లఁగ నుండినఁగద, అన్నిగౌరవములు. దానింబట్టియే ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలలో విఘ్నేశ్వరునకగ్రపూజ.

క. కడుపే ఘనసంసారము
కడుపే కైలాసమెదియుఁ గడుపునకెనయే
కడుపే విప్రులవిత్తము
కడుపే పెద్దఱికమిచ్చుఁగద లోకులకున్.

సు—బాగు! బాగు! కుడుపుఁబోతు నకుఁ గడుపే పెండ్లామఁట. అందుకనియా భార్యను విడనాడి నిశ్చింతముగానుంటివి?

భ—ఇద్దఱను గట్టుకొని నేనెక్కడ నఘోరింతును. కావున నాకదానిని దిగవిడిచి వచ్చితిని.

సు—ఆఁగుమాఁగుము. అదెవ్వరోవచ్చుచున్నట్లున్నది.

(నర్మద ప్రవేశించి.)

న—రాజేంద్రచంద్రమా! ఇటురండిటురండు. (నిష్క్రమించును)

సు—ఏమియేమి? (అని వెంబడించును)

భ—ఈమాటలడ్డులాయేమి (అని వెంబడించును)

[దుష్టబుద్ధి కోటకావలివారు, లింగఁడు గంగఁడు ప్రవేశింతురు]

లిం—గంగా! యజమానుఁ డింటలేకుండిన మనకెంతో హాయి. ఇఁక రెండు మూఁడు దినములు మనమాడినదేయాట, పాడినదే పాట.

గం—అయినను, లింగా! ఈకావలిపని గోజుపనిసుమీ! ఈ రాజుగారి బిడ్డను తెచ్చిననాఁటనుండి మనకు పనియెక్కువే.

లిం—ఇంతకు మనము పొడుచునదేమి? ఈకాఱడవిలోని కింకొకఁడు రాఁగలఁడా? మనము లాంఛనమాత్రముకాని— ఇప్పుడే సుఖముగా నున్నా మనుకో. లేకున్న వారివెంట నడవడవిఁ దిరుగవలసియుండునుగదా? మనదే అదృష్టము.

(నర్మద సారాయిబుడ్డిని బట్టుకొని ప్రవేశించును.)

గం—ఏమమ్మా! నేఁడు నేలఁ గాలూనక తిరుగుచున్నావు. ఆమె కేలాగున్నది?

న—గంగన్నా! ఇఁక మన కా యాస యెందుకు? అది గట్టెక్కుట యసాధ్యము.

లిం—ఈసంగతి మన యజమానునకుఁ దెలుపక పోయిన నెట్లు?

గం—అతఁ డెక్కడనున్నాఁడని చెప్పి యంపవలె.

న—నాకొడుకు వృషునితో నాఁడే వార్తనంపితిని. నేఁడో రేపో వచ్చితీఱవలెను.

లిం—పాప మాయనకుఁ గన్నులఁజూచు ప్రాప్తి యున్నదో లేదో.

న—ఏమో! మన కెట్లు తెలియును?

గం—చాలఁ జీఁకటిపడినదే. ఎక్కడకు వెళ్ళియుంటివమ్మా?

న—మూలికకు.

లిం—నీ చేతిలోని దదియా?

న—కాదు. ఇది నాకొడుకు నెలక్రిందట మంచిసారాయిని- అదేయూరో మఱచితిని. అక్కడనుండి తెచ్చినాఁడు. మిగులమంచిది! మిగులమంచిది! పాప మా బాలికకుఁ గొంచెమిచ్చిన మంచిదేమో?

గం—మిక్కిలి మంచిదే. దాని గాటిక్కడకు వచ్చుచున్నది.

లిం—అది త్రావినఁ జచ్చినప్రాణాలుసయితము లేచి కూర్చుండును.

గం—ఒక్క సీసాయా తెచ్చినది?

న—అదేమి దారిద్ర్యము? గొప్ప సారాయివర్తకుఁడు మూఁడుబండ్లకు నిండుగాఁ గొనిపోవుచుండ నా నాఁడతని దోఁచి కొల్లఁగొట్టుకొనిరాలేదా? మీ కెఱుంగరా?

లిం—ఆలాగటమ్మా? చూచితివే గంగన్నా? మన కీ నిర్భాగ్యపు కావలిపని దాపరమై యెట్టి మంచి లాభాలను జెడఁగొట్టినదో.

న—మీకు వలసియున్న దీనిం గైకొనుఁడు. ఏమి మహాభాగ్యమా? ఆ బాలికకు రెండు మూఁడు తొటుకులైనం జాలును. ఇంతకు నెంత కావలసియున్న నింటిలో నున్నది. (అని దాని నొసఁగును)

గం—(దానిం గొని) చల్లని తల్లివి! నిన్నెంతకొనియాడినను జాలదు.

న—ఉండుఁగాక! నే వెళ్ళివచ్చెదను.

(అని మఱుఁగుపడి యుండును.)

లిం—(గంగని చేతిలోని సీసాను బట్టుకొని) ఆగు మాగుము. అంతయు నీవే త్రావకు.

గం—మొదటగుటుకు నాది. పిమ్మటిది నీది. (అని దానిం బగలఁగొట్టి)

మధువృత్తము. పొగల్ బైకెగిరి పోవకముందే
దగల్ దీరనిది త్రావఁబనందే
తెగుల్ జేరదెట దేహమునందే
దిగుల్ బాపఁగల దీయొకమందే॥

(అని యిరువురు త్రావిపడియుండ, నర్మద వారికాళ్ళు పట్టిలాగి)

న—త్రాగినవారును, చచ్చినవారును సమానులే. ఇఁక వీరు పండ్రెండు గంటలవఱకుఁ బ్రక్కకైనఁబొర్లరు. తక్కిన కార్యభాగము నాలోచించెదను.

(నిష్క్రమించును)

(కోటలోఁగల మేడలో మాలతి ప్రవేశించును)

మా—నాప్రాణసఖి!

గీ. ఇఁకను రాదేలొ నెచ్చెలి యెచటనేని
తామసించెనొ మఱచెనో దారితప్పె
నో విభుం డుండెనో యందు నుండలేదొ
సమయమబ్బనొ లేదొకో సకియకందు.

మ. పతి దా వచ్చునొ రాఁడొ మాట వినునో పాటింపఁడో సత్కృపా
మతియై చూచునొ చూడఁడో కసరునో మన్నించి మాటాడునో
హితమాత్మం దలపెట్టునో తలఁపఁడో యేమందు ? హా ! నా పురా
కృతమెట్లున్నదొ యేమి సేయుదు మనఃఖేదంబు బాధించెడున్.

(దూరమునవచ్చునర్మదంగని)

గీ. అదిగొ ! నర్మద వచ్చుచున్నది యిఁకెట్లు ?
ఏమిచెప్పఁగనున్నదో యేమొ యిపుడు
(నర్మద ప్రవేశింపఁ గని)
పడఁతి నీపని కాయయో పండొ తెలుపు

న—పండె నిక్కము

మా—నానోము పండె నేఁడు.

న—మాలతి! ఇఁక రమారమి కాలుగంటలో నీమేడకు దక్షిణపువైపునఁగల తోఁటలోని కతఁడు రాఁగలఁడు.

మా—కావలివారు చూచిన-

న—నీకా వెఱపేల? రేపు సూర్యోదయమువఱకు వారు సారాయిమైకముతో నేనుఁగులు త్రొక్కినను లేవక పడియుందురు. వారికి మద్యమునం దొక నైపువస్తువును గలిపి త్రాగించితిని.

మా—చెలీ! (అని కౌఁగిలించుకొని) ఏమి నీ సాహసకౌశలము! !

న—ఇఁక నీవా కిటికిటికీలోనుండ నీకాంతుని రాక నిరీక్షించుచుండుము. నేనింతలో మన తోఁటలో నిచ్చెననొకటి నునిచి వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

మా—(కిటికిటీలోఁ జూచుచుఁ గూర్చుండి) ఆహా! ఇది యేమో విపరీతముగా నున్నది.

గీ. ప్రియుఁడు రానున్నతఱి సమీపించుకొలఁది
నంతకంతకు మది కాఁగె వింతవేఁడి;
వానకురియఁగ నున్నెడ వసుధ కరము
నుడుకు మునుమున్నె వడగాలి యుడుకు దగిలి.

(అని విసనకఱ్ఱచే విసరుకొనుచుండును)

(సుచరిత్రుఁడు భల్లూకభట్టు ప్రవేశింతురు)

సు—ఆసుందరిసూచించిన మార్గమిదేగదా? ఔను. అదిగో ప్రాకారపుగోడ. అల్లదిగో దక్షిణంపువైపునంగల మఱ్ఱిచెట్టు. ఔనౌను. అదిగో గోడమీఁదికి వాలినకొమ్మ. ఆవలవైపున నిచ్చెనవేసియుంచెదననెను. చెలికాఁడా! నీవి క్కడనేయుండుము.

భ—నీపుణ్యము. నన్ను బ్రతికించితివి. దయచేయుము.

సు—(చెట్టెక్కుట నభినయించి దూరమున మాలతిముఖమును గాంచి)

గీ. పున్నమా నేఁడు కాకున్నఁ బూర్ణచంద్రుఁ
డెట్లు పొడసూపు నదిగొ ఖండేందుఁడిచట
చంద్రు లిర్వురుగలరె యుర్విం దలంప
రెండుపక్షము లొక్కట నుండునెట్లు?

ఏమిది విపరీతము ! ఇంచుక నిచ్చెనపైఁ గాలూది చూచెదను.

(అని రెండుమెట్లుదిగి మాలతిని గుర్తించి)

సీ. అదిగదిగో నాదు మదిదొంగిలినయట్టి
కంతుచేతికటారి మెలంతకారి
పొగలేని సెగవెట్టి వగలఁ గుందఁగ నెట్టి
కనుఁ బ్రామివచ్చిన కలువకంటి
ఘనుఁడ నేనని యొనర్చిన ప్రతిజ్ఞల నెల్ల
వంకపాల్సేసిన వన్నెలాడి
చెలువగుపుట్టముల్ చలపట్టి విడిపించి
కాషాయమిచ్చిన కఠినచిత్త

గీ. అదిగొ ! అరవాసిమబ్బులో నడఁగియున్న
నిండు రేవెల్గు నావెల్గు నెమ్మొగంబు
నీటుగా మేడకిటికిటీ చాటుననిడి
తొంగిచూచెడుఁ బలుమాఱు తోయజాక్షి.

(అని చప్పున నిచ్చెనదిగి మేఁడక్రైపున కుఱుకుచున్న సుమనోభిరాముని మాలతి చూచి)

మా—ఓ మహీపాలచంద్రమా !

సు—ఓశుభాంగి ! నాదు జీవనచంద్రిక నామిటారి

మా—నామనోహర జగదభిరామవేష

సు—నాదుముద్దులచిన్నారి నాదురాణి

మా—నామనోరథఫలమ నానోముపంట

సు—నాదుకన్నులవెన్నెల నాదుకలికి

మా—నాదు సుమనోభిరామ భూనాథసోమ

సు—నామనఃప్రియ మాలతీ ! నాయకమణి.

సీ. సకియనీకైయొల్ల సుకముల నెడఁబాసి
తిరిగితినే దేశదేశములను

మా— పగళ్లును రేళ్ళు నీ పదపద్మముల మది
నిల్పి ధ్యానించితి నిదుర రోసి

సు— పొదలును గుహలును భూరిశైలంబులు
వెదకితి నెల్లెడల్ విసుకులేక

మా— అనయంబు నీరూపు కనులఁగట్టినటుండఁ
గలవరించుచునుందుఁ గలఁతఁ జెంది

సు— వినుము చీమచిటుక్కు మనిన నీవనిలేచి
బయ లప్పళింతు నీ భ్రాంతిఁదవిలి

మా— నాథ నేనిటుల ననాథనై కడలేని
యిడుముల నడవులఁ బడుచునుంటి

సు—గీ. నిఖిలసామ్రాజ్యములఁ బాసి నీదుకొఱకు
భాసురాంగిరో! చూడు సన్న్యాసినైతి

మా— అకట! నావ్రతఫల మిట్లు ప్రకటమగుట
కిట్టి వేషంబు నీకయ్యెనే మహీశ.

నామనోహరాంగి! ఇఁకఁ గార్యభాగము నాలోచింతము. నే నానిచ్చెన దెచ్చి యీగోడ కానించి నీకీ కాషాయవస్త్రఖడ్గముల నందించెదను. నీవీ కాషాయమును గిటికిటీకమ్ములలో నొకనైపునంగలదానికిఁ బదిలముగాఁ గట్టి దిగవిడుపుము. నేనంతలో నిచ్చెనం గొనివచ్చెదను. దీనింబట్టికొనుము. (అని కాషాయము నెగరవైవ, మాలతి దానిం బట్టుకొని, చించి కమ్మికిం గట్టును)

సు—(నిచ్చెన దెచ్చి, యెక్కి, ఖడ్గమును వ్రేలాడు కాషాయమునకుంగట్టి)
ప్రాణరత్నమా! దీనిం జేఁదుకొనుము.

మా—నాథా! ఇదిగో చేఁదికొంటిని. ఇఁక నేమిచేయుమంటిరి.

సు—కాషాయముఁగట్టిన కమ్మియొక్కటిదక్కఁ దక్కినవానిని ఖండింపుము

మా—ఆర్యపుత్రా! అట్లే యొనర్చెదను. మీరు ప్రక్కకుఁ దొలఁగుఁడు. (అని ఛేదించి) మఱి యేమిసెలవు?

సు—ఇఁక నేనాకాషాయ మూఁతగాఁగొని యెక్కివచ్చెదను.
(అని యెక్కుట నభినయించుచుండ)

మా—తిన్నఁగా! తిన్నఁగా! (అని కైయూఁతనిచ్చి పైకి లాగును)

సు—(హస్తస్పర్శసుఖ మభినయించి తనలో)

గీ. ఔర! యిది యేటివింత నా కూరకిటుల
నెపుడుఁ దటతటలాడదీ యెడఁద యహహ!
సుదతి సుకుమార దేహము సోకినంతఁ
గాళ్ళు తడఁబడె నెగపోత కానుపించె.

మా—(స్పర్శసుఖ మభినయించి, తనలో)

గీ. పఱచె నాదుఃఖములు పారవశ్య మొదవె,
లజ్జ మదిఁదోఁచెఁ గనుల కలతజనించె
మాన్పడియె మేను, దొరకొనె మౌన మహహ!
యీమహానంద బాహుళ్య మెందుఁగలదు?

(అని యూరక మొగమువంచి నిలుచుండును)

సు—ఓ నాహృదయసంజీవనీ! పలుకకుంటివేల? నీవిట్లుండుటంగని యాత్మభవుఁడయ్యు నాకృతఘ్నుఁ డలుక మెయిం బూములుకుల జడి నొడ లడల బడలించెడు. నెన రుంచుము. (అని కౌఁగిలించుకొని) తరుణీ! ఈ తప్పు మన్నింపుము.

గీ. ఒకటి రెండుఁగఁ జేయువా రుర్విఁగలరు
మూలమూలల విలుకాండ్రు, మోహనాంగి!
రెండు నొకటిగాఁజేయు దండిమగఁడు
పంచశరునాజ్ఞ కెదురెప్రపంచమందు

(తనలో) నేటికిఁగదా ధన్యుఁడ నైతిని. (నర్మద చప్పున ప్రవేశించి)

న—అయ్యో! అయ్యో! ఆబాపఁ డాదుష్టబుద్ధిచేతిలోఁబడెను. ఇఁక నేమిగతి! ఇఁక నేమిగతి!

సు—(సంభ్రమమున) ఏమి యేమి? నా ప్రియమిత్రుఁడా? భల్లూకభట్టా? ఎక్కడెక్కడ? చూపు చూపు. (అని నర్మదతోఁగలిసి నిష్క్రమించును)

మా—నాథా! వలదు. వలదు. పోవలదు. (అని వెంబడించును)

(తెరలో—నరుకుండి, పొడువుఁడి, కట్టుండి, కొట్టుండను కలకలము)

దుష్టబుద్ధి మెడఁద్రొక్కి సుమనోభిరాముఁడును, చోరుల నిద్దఱిని బంధించి వీరసేనుఁడు భీమవర్మయును ప్రవేశింతురు)

సు—వీరసేనా! వీనికథ ముగిసినది మీ రాముక్రోడులం జక్రోఁగా మేడ
చక్రోటికిం గొనిపొంము. భీమవర్మా! వీరసేనుని నీవెంటఁగొని చనుము.
వీర—భీమ—చిత్తము. చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

(భల్లూకభట్టు ప్రవేశించి రాజుకాళ్ళపైఁబడి వడఁకుచు)

భ—మిత్రమా! నాపాలి దేవునివలె వచ్చి రక్షించితివి.
సు—చెలికాఁడా! లే లెమ్ము. నేఁజేయవలసినపని చేసితిని. దీని కింతేల?
(లేవనెత్తును)

(మాలతి గొబ్బునఁ బ్రవేశించి రాజుం గౌఁగిలించుకొని)

మా—నాథా! మీరిట్లు జయశీలురగుట నా భాగ్యము.
సు—(మాలతిని మన్నించి) నా మనోనాయకీ! దైవ మనుకూలించిన దుర్లభ మే
మ్యుది? సమయమునకు నా సేనానియు, భీమవర్మయు నేతెంచిరి. (భల్లూక
భట్టుంగని) మిత్రమా! మాతల్లి ప్రభావతీదేవిని మేడకడకుం బిలిచికొని
రమ్ము. (భల్లూకభట్టు నిష్క్రమించును)
మా—ఏమియేమి! ప్రభావతీదేవిగారు వచ్చియున్నవారా?

(నర్మద తటాలునవచ్చి రాజు నడుగులపై వ్రాలఁగా)

సు—మా—ఏమియేమి! లెమ్ము లెమ్ము. నిన్నెవ్వ రేమనిరి?
న—(లేవకయే) దీనజనమందారా! నాకుఁ బుత్త్రభిక్ష నిచ్చి రక్షింపుము. ర
క్షింపుము. నా కావృషుఁడొక్రోఁడే కొడుకు.
మా—నెచ్చెలీ! లే లెమ్ము.
సు—నర్మదా! అభయహస్త మిచ్చితిని. మఱియు నియ్యెడంగల ధనమంతయు
నీకొడుకున కొసంగితిని. (లేవఁదీయును)
మా—ప్రాణసఖీ! (కౌఁగిలించుకొని)

గీ. ప్రాణమానము లివియుఁ గాపాడి నన్నుఁ
బతినిగూర్చితి వతివ యీపాటిపనికి
నేల యడలెదు నీఋణ మెట్టుదీఱు
వారిధికి నేత మెత్తఁగా నేరితరము.

(ఒక బంటు ప్రవేశించి)

బం—రాజాధిరాజమకుటాంచితపాదపద్మా! సకళత్రముగా మాళవపతి వచ్చియున్నవాఁడు. ప్రభావతీదేవిగారు మీ రాఁక కెదురుచూచుచున్నారు.

మా——నాతలిదండ్రులా? ఇక్కడకు వచ్చియున్నవారా? ఎచ్చటనున్నారు? ఎచ్చట నున్నారు? నాథా! ఇది నిజమా?

సు—ప్రాణరత్నమా! సంతోషవార్తలన్నియు నొక్కుమ్మడి వర్షించుచున్నవి. వెళ్ళుదము. భటుఁడా! దారి చూపుము.

బం—ఇటు! ఇటు! (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(భల్లూకభట్టు వివాహద్రవ్యములను మోసికొని ప్రవేశించును)

నాదిఅదృష్టము. మారాజుగారి వివాహ మిప్పుడే కానున్నది. ఇరుపార్శ్వములవారు వచ్చియున్నవారు. లక్ష్మీదేవి వనవిహారమరిగినట్లు, మహారాజులు వారికేమితక్కువ- తలఁచుకొన్నప్పుడే తలఁబ్రాలు. పాడూరిలోఁబోతురాజన్నట్టు యాజ్ఞికమంతయు నాదే. దారిద్ర్యహతము.

(అని వివాహసామగ్రి సన్నాహపఱచుకొని కూర్చుండును)

(సుమనోభిరాముఁడు, మాలతి, ప్రభావతి, మాళవుఁడు, భీమవర్మ, వీరసేనుఁడు, ప్రవేశింతురు)

(తెరలో- తూర్యధ్వని)

భ—లగ్నము సమీపించినది. వధూవరులనుముందునిలుపుఁడు. (సంకల్పము చెప్పి, వారి పేళ్ళు చెప్పి) తారాబలం చంద్రబలం తదేవ- సావధానాభవంతు సావధానా (అని కొంగులు ముడివేసి పాదములు తొక్కించి, పాణిపీడనము చేయించును)

అందఱు— మందాక్రాంత.

ఓ హెూ హెూ హెూ! ముదమధికమై యుత్సవోత్కర్షమయ్యెన్
హాహాహూహూల్ శ్రుతిహితముగా హాయిగాఁ బాడుచున్నా
రాహాహాహా! ధమధమధమా యంచు ఘోషించె భేరుల్

భ—(చంకలు తట్టుకొనుచు)

హీహీహీహీ గుమగుమగుమాయించె నొబ్బట్లు బూరెల్.

(తెర పడును.)